

Tanrısız Ahlak?

Walter Sinnott-Armstrong

İngilizce'den Çeviren: Attila Tuygan

İDEA AYRINTI

2. BASIM

WALTER SINNOTT-ARMSTRONG

Dartmouth Fakóltesi'nde (ABD) felsefe profesörüdür. Yazdığı kitaplardan bazıları şunlardır: *God? A Debate between a Christian and an Atheist* (William Lane Craig'le birlikte), *Moral Skepticisms Understanding Arguments*. Oxford Üniversity Press'te yayımlanan *Philosophy in Action* dizisinin editörlüğünü yapmaktadır. Elinizdeki *Fanrısız Ahlak?* kitabı bu dizi içinde yayımlanmıştır.

İdeaAyrıntı Dizisi

.....
Ayrıntı Yayınları

Ayrıntı: 604
İdeaAyrıntı Dizisi: 5

~~Fanatik~~ Ahlak?
Walter Sinnott-Armstrong

Kitabın Orjinal Adı
Morality Without God?

İdeaAyrıntı Dizi Editörü ve
Yayına Hazırlayan
Burhan Sönmez

İngilizce'den Çeviren
Attila Tuygan

Düzeltili
Mehmet Celep

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Todd Davidson / Illustration Works
Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.:244
Topkapı/İstanbul Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: 2011
İkinci Basım: 2012
Baskı Adedi: 2000

ISBN 978-975-539-612-5
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobzar Mah. Cemal Nadir Sok. No.:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212)
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

~~Tanrı~~sız Ahlak?

Walter Sinnott-Armstrong

İDEA AYRINTI DİZİSİ

KURTULUŞ TEOLOJİSİ

Ed.: Christopher Rowland

KİRLİLİK KAVRAMI VE
ALEVİLİĞİN ASİMİLASYONU

Mevlüt Özben

İSLAM'IN GELECEĞİ

Wilfred S. Blunt

İSLAM'IN İKİNCİ MESAJI

Mahmut Muhammed Taha

*İyi ateist nasıl olur, bunu gösteren
Liz, Miranda ve Nick'e.*

Teşekkür

Elinizdeki kitabın Beşinci Bölümü, Robert Garcia ve Nathan King tarafından yayıma hazırlanmış *Is Goodness without God Good Enough?* adlı çalışmada yer alan “Geleneksel Teizm Neden Ahlak için Yeterli Bir Zemin Oluşturamaz?” başlıklı makaleminden türemiştir. Buradaki pek çok bölümde yer alan çeşitli paragrafların kökeni, Louise Antony tarafından yayıma hazırlanmış *Philosophers without Gods*’daki “Hıristiyanlığın Üstesinden Gelmek” başlıklı yazıda yer almaktadır. Adı geçen yayımcı ve editörlere, bu materyalleri uyarlamamıza izin verdikleri için teşekkür borçluyum.

Dördüncü ve Altıncı Bölümler, Bernie Gert’in *Common Morality*’deki ve *Morality: Revised Edition*’daki içgörülerine çok şey borçludur. Duragan notlardan kaçınmak için, Gert’ten aldığım her fikri belgelemiyorum; ama onun çalışmasını bilen herkes ne kadar yararlandığımı fark edebilir. Ayrıca sayısız yararlı tartışmanın yanı sıra, en iyi alıntılarımın pek çoğu için Larry Crocker’a ve argümanlarıma en iyi cevapları Evangelistlerin verebildiklerini bana gösterdikleri için William Lane Craig, Bruce Little, Dinesh D’Souza’ya ve onlarla yaptığım münazaraları izleyen herkese minnettarım. Keith Augustine’in ve bu münazaralara katılımımı sağlayan Internet Infidels’in mali ve (evet!) ahlaki desteğine de müteşekkirim.

Yine, (bu konuyla ilgili tezini benimle paylaşan ve araştırmamda paha biçilmez bir yardım sağlayan) David Lamb’e, (dinin anlamını yeniden düşünmeme yol açan) Jonathan Haidt’e ve (bu projede bana rehberlik yapıp teşvik eden) Oxford University Press’ten Peter Ohlin’e de teşekkür ederim. Düşüncelerimi One Day University’de kamuoyunun zeki ve istekli bir kesimi karşısında sınamama imkân tanıyan Steven Schragis ve John Galvin’e de minnettarım.

Taslaklar üzerindeki yorumlar için, Eyal Aharoni, Larry Crocker, Bob Fogelin, Bernie Gert, Jonathan Haidt, Nate King, David Lamb, Andrew Mansfield, Peter Ohlin ve Lucas Swaine’e çok şey borçluyum.

Önsöz: Niye Bu Kitap?

Ve işte kalıcı olan üç şey vardır: iman, umut ve sevgi.
Bunların en üstünü de sevgidir.
(İncil, 1 Korintoslular, 13:13)

Kitabın başlığı ne anlama geliyor? İlk sözcüğün üstü niye çizili? Çünkü bu kitabın hedefi, gerçekte Tanrısız ahlak konusunda bir sorun olmadığını göstermektir. Sadece yalın ahlak vardır.

Bu nokta tartışmaya açık olmamalı; fakat öyle. Teistler esasen, hangi nedenle olursa olsun, ahlakın dine bağlı olduğuna inandıkları için teisttirler. Bazıları ahlakı dinden ayırmazlar bile. Kitab-ı Mukaddes sadakati sevgiden ayırır (1 Korintoslular, 13:13); fakat Kitab-ı Mukaddes'i izlediğini söyleyen pek çok kişi dini sadakati ve ahlakı ayrılmaz görmektedir.

Ne yazık ki öbür taraf bu hatayı tekrarlamaktadır. Çoğu ateist ve agnostik de ahlakla dini özdeşleştirir. Dini terk ettiklerinde, ahlakı da veya en azından nesnel ahlakı da terk ederler. Örneğin Richard Taylor, "Ahlakı yükümlülük kavramı Tanrı fikrinden ayrı tutulduğunda muğlaktır" diye yazar. Bu tür önermeler dinin korkularını teyit eder; fakat ahlakı dinden ayırmayı reddetmekle neredeyse aynıdır.

Bu yanılısama tehlikelidir. Hükümetimizin Kilise ile devlet arasında bir ayrıma ihtiyacı vardır; ama bu ayrım ahlakla devlet arasında *değildir*. Hepimiz herhangi bir tanrıya ya da dine inanmayan birilerini tanırız ve eğer ahlaka inanmadıklarını düşünüyorsak onlarla bir araya gelmek çok güç olacaktır. Bu ayrımı iyice kavramazsak, teorilerimiz arapsaçına döner ve hayatlarımız sıkıntılı bir hal alır.

Bu yüzden, okuyucuların dini ele alırken esasen ahlakın neden hiçbir anlam taşımadığını anlamalarına yardımcı olmaya çabalamak adına yazdım bu kitabı. Beni motive eden şey kısmen sınıflardaki deneyimlerimdi. Lise öğrencileri ve sıradan insanların yanı sıra yüksekokul öğrencileriyle de pek çok konuşma yaptım. Öğrencilerimin çoğu, Nietzsche'ye ve Dostoyevski'nin roman kahramanı İvan Karamazov'a atfen "Tanrı öldüyse, her şey mubah"¹ diyerek çıkıyor karşıma. Bu dogmayı kabul eden ateistler, ahlakın sübjektif olduğuna hükmederler. Bu dogmayı kabul eden teistlerse, ateistlerin tehlikeli olduklarına inanır. Bu çekişmede her iki tarafın da hatalı olduğunu ve gaflarının, "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır" biçimi-

1. Richard Taylor, *Ethics, Faith, and Reason* (Englewood Cliffs, J: Prentice-Hall, 1985), s. 84.

minde müştereken yaptıkları yanlış varsayımlarında; kaynaklandığını göstermek istiyorum. Bu kitap, o popüler slogana yönelik uzunca bir tektiptir.

“Kimseyi ikna edemeyeceksin ve her iki tarafı da kızdıracaksın” diye uyarıyor dostlarım. Bu benim tecrübelerimden kaynaklanmıyor. “Tanrı öldüyse, her şey mubahtır” varsayımı konusunda insanların sadece iki seçenekleri var: Ya (a) Tanrı’ya inanmak ve bir dine mensup olmak ya da (b) kendilerinin ve dostlarının ahlaken iyi olmadıklarını ve kendilerine zarar verenlerin ahlaken kötü olduklarını; çünkü hiçbir şeyin gerçekten ahlaken iyi veya kötü, doğru veya yanlış olmadığını kabul etmek zorundalar. Çoğu kimse bir üçüncü seçeneği arzulamaktadır; bunun nedenini anlamak kolay. Tanrı’ya inansalar bile, herhangi bir Tanrı’ya ya da kendi inandıkları Tanrı’ya inanmayan arkadaşlarıyla paylaşabilecekleri bir ahlak istiyorlar hâlâ. Ahlakın kapsamına ilişkin bazı görüşleri bir kenara attığımızda, dostlukların, toplumların ve ülkelerin nasıl ayakta kalacağını tahmin etmek zordur.

Bu konu göz ardı edilemez. Çok kimse bunu merak etmekte. Tanrı ve ahlak, yaşamlarımızın büyük bölümüne egemen en önemli konulardan ikisidir. Sadece bugün değil, uzun zamandır böyle; sadece kendi yerel bölgelerde değil hemen tüm dünyada; sadece teistler açısından değil ateistler açısından da önemli.

Ne yazık ki her iki olgu da çok kapsamlıdır. Kalın kalın kitaplar ahlakın sadece bir bölümüne tahsis edilmiştir. Başka kalın kitaplar da bir dinin sadece bir bölümünün yüzeyini eşelemektedir. Kuşkusuz, dünya üzerinde pek çok farklı din var. Hepsini ele almam mümkün değil. Bu kitabı kısa, net ve diri tutmak istiyorum. Ayrıca, dinlerin tümü hakkında yazacak yeterli bilgim de yok. Kimin var ki? Her bir dini kavramak için yıllarca çalışmak gerekir. Dolayısıyla odaklanmam gerekiyor.

Ben, çağdaş Evangelik Hristiyanlığa odaklanacağım. Niye? Bir neden, hakkında epey şey bilmem, epey incelemiş olmam ve hatta zaman zaman inanmış olmamdır. Bir başka neden, Evangelik Hristiyanlığın Amerika Birleşik Devletleri’nde çok fazla sayıda inananı olmasının yanında, Üçüncü Dünya’da inananlarının giderek artmasıdır. Sonuç olarak, Evangelik Hristiyanlık, ABD ve başka ülkelerde ciddi bir siyasal güç olmuştur. George W. Bush’un dinsel inancından kaynaklanmıyor bu. Yine Ronald Reagan’ınkinden de değil. Son dönem demokratlar –Jimmy Carter, Bill Clinton ve Al Gore– da bir biçimde Evangeliktiler. Barack Obama, başkanlığı kazanma şansını artırması için Evangelik kilisedeki bir tartışma da dahil olmak üzere, dini aidiyetine ilişkin belgelerini açıklamaya zorlanmıştı. Obama, kazandıktan sonra bile, muhaliflerinin sesini kısmak için, tanınmış Evangelist Rick Warren’ı devir teslim töreninde dua etmeye davet etmek zorunda kalmıştı. Dolayısıyla Evangelik Hristiyanlar ABD’de politika üzerinde inanılmaz

bir etkiye sahip olmayı sürdürüyorlar ve genelde siyasi gündemlerini ahlak argümanlarıyla yürütüyorlar. Bunda yanlış bir şey yok; fakat bu, hem Evangelistlerin hem de muhaliflerinin bu özel dini perspektif ve üslubun ahlakla tam olarak ne kadar ilintili olduğunu kestirme ihtiyacı duydukları anlamına da gelmez.

Hristiyanlığın diğer biçimlerinde durum nedir peki? Zaman zaman onlardan söz edeceğim ama adlarını açıkça zikredeceğim zamanlar dışında onlarla pek işim olmayacak. Hristiyanlığın ılımlı biçimlerinden birçoğu, ahlak hakkında, Evangelik Hristiyanların yaptıkları kadar güçlü iddialarda bulunmuyor.

Örneğin geleneksel Katoliklik, ateistlerin, vahiylerle bağlı olmayan doğa yasasını bilip izleyebileceklerini bile ileri sürmektedir. Ek ahlaki yasaklar vahyi esas alır, dolayısıyla ateistler ahlakın o kısmını keşfedemez ve belki de bu vahye dayalı kısıtlamalara tabi değillerdir. Bu Katolik bakış açısının ateistleri toptan suçlama eğilimi daha azdır ve dinle ateizm arasında ahlak temelindeki ihtilafı daha az vurgular. Bundan ötürü, ben üzerinde durmamayı tercih ediyorum. Yine de ilgili olduğu bazı noktalarda Katolikliği tartışmaya açacağım.

Daha ılımlı dini görüşler, hükümetimizde, yaşam ya da ahlaki inançlarımızda radikal değişiklikler talep etmemekte. Bazı liberal Protestanlar ve reformist Yahudiler ateist olduklarını açıkça itiraf ediyorlar, dolayısıyla onların dinleri kognitif ve teolojik olmaktan çok kültürelidir. Benim, ahlakın dinden ve Tanrıdan bağımsız olduğu tezime açık seçik karşı durmuyorlar.

Bazı yeniçağ dinleri külliye anlaşılmaz durumda. Bazı insanlar “daha ulvi bir varlık” veya bir “yol gösterici güç veya ruh” üzerinde konuşarak kendilerini iyi hissediyor olabilirler. Ancak, söyledikleri *tek şey* buysa, bu söylem boş. Herhangi bir şeye gerçekten açıklama getirmez, dolayısıyla onun lehine veya aleyhine hiçbir deneyim veya ahlaki anlayış mevcut değildir. Çoğu insan için pek bir önem de arz etmez. İnsanların yaşamlarına egemen olan ve onları siyasi ve ahlaki konularda tavır almaya iten dini inanç türü, yol göstericilik niteliği taşımalıdır. Bir “yol gösterici” gibi belirsiz bir şeye tapınmanın veya dua etmenin anlamı yoktur. Belirsiz bir “daha ulvi varlık” inananları koruyamaz veya cennete gitmelerine yardımcı olamaz veya mucize oluşturamaz veya dünyayı yaratamaz.

Modern Evangelik Hristiyanlık çok daha ayrıntılı ve nettir. Bu özellikler yandaşları için avantajdır, böylelikle onu nasıl izleyeceklerini anlayabilirler. Benim gibi muhalifleri için de avantajdır; çünkü neyi reddetmemiz gerektiğini ve ahlaka ilişkin çıkarımlarının ne olduğunu anlatabiliriz.

Gelelim –Yahudilik, İslamiyet, Budizm, Hinduizm gibi– diğer dinlere! Söyleyeceklerimden bazıları onlar için de geçerlidir. Ancak vurgularımın

hangi dinler için geçerli olduğunu açıklamaya çalışmayacağım. Bu, sadece Hogwarts büyücülük okulunda var olan sihirli şapkadaki tavşan çıkarmak olur. Üzerlerinde konuşulamayacak kadar çok din var.

Ayrıca bazı dinlerin hiçbir kişisel Tanrı önermediğini belirtmek gerek. Çoktanrılı dinler birden fazla tanrıyı kabul eder ve tanrılarından bazıları kendi standartlarına göre ölümsüzdür. Bu tanrılar ahlakın nihai esası olamaz, dolayısıyla bu dinler benim ahlakın Tanrı'dan ve Tanrı inancından ayrı olduğu tezimle çelişmiyor. Bu yüzden bu kitapta bu dinler üzerinde de zaman harcamayacağım.

Biraz isteksizce de olsa, Evangelik Hristiyanlığı hedef olarak alacağım. Söyleyeceklerimin çoğu Hristiyanlığın diğer biçimleri ve bazı başka dinler için de geçerli olacaktır; fakat bu dini görüşlerin yandaşlarının hangi argümanlarımın onlarla ilgili olduğuna karar vermeleri gerekecektir.

Evangelik Hristiyanlığa ayna tutmak için ateizme odaklanacağım. Niye? Çünkü ben bir ateistim. Ateizmi keyfi ya da gayri ciddi bir biçimde benimsemiyorum. Evangelik bir Hristiyan'la hazırladığımız bir tartışma kitabının bana ayrılan bölümlerinde ateizm için sağlam nedenler sunmuştum.² O kitap, ateizmin entelektüel açıdan güvenilir olduğu suçlamasını çürütüyor; fakat Tanrı'nın varlığını savunan veya reddeden argümanların ahlakın dinle veya Tanrı'yla ne kadar ilintili olduğu sorusuna cevap vermiyor.

Bazı argümanlar Tanrı'nın dünyayı yarattığını, mucizeler gerçekleştirdiğini ve huşuyla ibadet eden müminlere zaman zaman gözüktüğünü ileri sürmüşse de; bu argümanların hiçbirisi Tanrı'nın toptan iyi olduğunu söylemez. Ancak, çok kötü bir Tanrı dünyayı yaratamaz, mucizeler gerçekleştiremez ve bize gözükmemez. Tam tersine, Tanrı, ahlakın temeli olması için iyi olmalıdır. Ahlaka mugayir bir Tanrı'dan gelen emirlerin ahlaki bir ağırlığı olmaz; aynı bizim kötü tiranlara itaat etmek konusunda ahlaki yükümlülük taşımadığımız gibi. Bu itibarla, Tanrı'nın varlığına ilişkin standart argümanların hiçbirisi, ahlakın Tanrı'ya veya dine bağlı olduğunu göstermek şöyle dursun, varsayamaz bile.

Öte yandan, Tanrı'nın varlığı *aleyhine* üç argüman sundum. Birincisi, mutlak güce sahip ve toptan iyi bir Tanrı, dünyamızdaki kötülük miktarı ve türleriyle bağdaşmamakta. İkincisi, ebedi ve değişmez bir Tanrı'nın zaman içindeki olaylarda hiçbir etkisi olamaz, dolayısıyla dünyayı yaratamaz veya dualara cevap veremez. Üçüncüsü, eğer Tanrı olsaydı, O'nun varlığı açısından bizim bulabileceğimizden çok daha iyi kanıtlarımız olurdu. Bu argümanların hiçbirisi, ahlakın Tanrı'sız ne kadar bağlayıcı olduğuna dair, burada konu edinecek hiçbir emare sunmamaktadır.

2. William Lane Craig ve Walter Sinnott-Armstrong, *God? A Debate between a Christian and an Atheist* (New York: Oxford University Press, 2004).

Bu argümanlar inandırıcı da değil. Kanıt oldukları söylenemez. Dolayısıyla, bir ateist olmamın yanı sıra, bir biçimde agnostığım de. Sonuç olarak, büyük ihtimalle sağlam nedenlerle, Tanrı'nın var olduğunu inkâr ettiğiniz sürece bir *ateist* de olabilirsiniz; (siz de dahil) hiç kimsenin Tanrı'nın var olup olmadığını kesin olarak bilmediğini ileri sürdüğünüz sürece bir *agnostik* de. Bu bileşim benim bakış açımı yansıtıyor; yani ben, bu bağlamda hem ateistim hem de agnostik. Terminolojik akıl karışıklığından kaçınmak için, ateist ya da agnostik olan kişileri *seküler* ya da *sekülarist* diye niteleyeceğim.

Ben ayrıca görece bir *apateistim*; çünkü Tanrı'nın var olup olmadığı konusunda genelde apatetiğim. Günlerimi, –ister geleneksel Hristiyan Tanrı, ister Zeus, Thor, Krishna veya Allah olsun– Tanrı'yı, hayaletleri, cinleri, cüceleri, Nessie'yi (Ness Gölü canavarı) veya “kocaayak”ı ve hatta başka gezegenlerdeki ileri türleri merak ettiğimden fazla merak ederek geçirmiyorum. Genelde ateist ve agnostiklerin, çoğu Evangelik Hristiyan'ın kendine göre yaptığı –ve yapmak zorunda olduğu– şekilde dine yönelik tutumlarını yaşamalarının merkezine koymadıklarını idrak etmek önemlidir. Buna benzer kitapları yazdığım zamanlar dışında, düşüncelerimin dine ya da Tanrı'ya yöneldiği yegâne zaman, dindar insanların, bana şahsen itirazda bulunarak veya kamu düzenini dine dayandırarak yaptıkları gibi bu konuları ileri sürdükleri zamandır.

Bir ateist, agnostik ve apateist olduğum için AAA denen yeni bir kulüp kurmayı düşünüyordum; fakat bu adı kullananlar varmış. Basit olsun diye, ateizm ve ateistlerden bahsedeceğim. Söyleyeceklerimin çoğu, umarım, agnostiklere ve dolayısıyla tüm sekülaristlere sempatik gelir.

Onlar, bu kitaptaki ana karakterlerdir. Kitap, benim gibi ateistler ve Evangelik Hristiyanlar arasında geçen bir sohbet gibi kaleme alınmıştır. Sohbetimiz ahlak ve din arasındaki ilişki hakkındadır. Modern dünyada hem ateizm hem de Evangelik Hristiyanlığın önemine binaen, bu sohbetin ne ateist ne de Evangelik olan pek çoklarına da ilginç geleceğini umuyorum. Özgün amacıma rağmen, söylediklerimde önemli sayılabilecek noktalar bulunabileceğine inanıyorum; çünkü ahlak ve din arasındaki ilişki tüm dinler açısından temel bir konudur.

Lütfen beklentileriniz büyük olmasın. Bu sohbet ve ileri sürdüğüm argümanlar kesin gerçekliği sergiliyor demek değildir. Bu konular herkesin hoşuna gidecek diye de bir şey yok. Nihayetinde bu kadar kısa bir kitapta çözüme ulaştırılabilecek konular değil bunlar. Amacım birilerini ateist yapmak değil. Sadece ateistlerin keyfekeder hareket eden, akılsız, cahil, tutarsız, namussuz, umursamaz ya da en önemlisi ahlaksız olmadıklarını göstermek.

Bir Ateistle Evlenir misiniz?

İmansızlarla aynı boyunduruğa girmeyin.
Çünkü doğrulukla fesadın ne ortaklığı olabilir?
Veya ışıkla karanlığın ne paydaşlığı olabilir?
(İncil, 2 Korintoslular, 6:14)

Cevap çoğu kimse için açıktır: Hiçbir şekilde olamaz! Çoğu teist bir ateistle –ne kadar güzel, zeki, çekici, komik, eğlenceli, cesur, merhametli ve nazik olursa olsun– evlenmeyi aklından bile geçirmez.

Ana nedenlerden biri, ateistlere güvenmemeleridir. “Eğer Tanrı ölüyseyse, her şey mubahtır; öyleyse ateistlere göre, zina ve eş zulmü de mubahtır” diye düşünürler. Eşine dayak atmayı yanlış bulmayan ya da ahlakın yakınından bile geçmemiş biriyle kim evlenmek ister ki? Böylere insanın başına dert açar ve kendi başlarını derde sokarlar. Çocuklara ahlaksızlık aşılar ve bulaşık yıkamaya bile yardım etmeyebilirler.

İmanı bütün olanların ateistlerle evlenmemeleri için bir başka neden de, Kitab-ı Mukaddes’in şunu söylemesidir: “İmansızlarla aynı boyunduruğa girmeyin [eşleşmeyin].” (2 Korintoslular, 6:14) Bu yasak, imansızlar arasında sayılan agnostikler için de geçerlidir. Çoğu dini gelenek, öbür dini geleneklerden dindar insanlarla evliliği de haram kılar: “Onlarla evlenmeyin.” (Tesniye, 7:3) Madem başka dinlerden inananlarla evlenemezsiniz, o halde bir ateistle de evlenemezsiniz! Bu akideler, başka dinlerden insanların gerçek inananları yoldan çıkaracakları, dolayısıyla haktan, ışıktan, selametten, faziletten ayıracağı korkusundan kaynaklanıyor gibidir. Ateistler aynı tehlikelere, hatta fazlasına yol açarlar.

Bir teist, ancak başına dert açmadan önce onu döndürebileceğine inanıyorsa bir ateistle evlenir. Ne de olsa bu özel ateist zekidir ve naziktir; zeki ve nazik insanların ışığı görebileceğini umut edebiliriz. Fakat bu riski kim almak ister? Her neyse, bir teist sadık bir ateistle evlenmeyi (hatta çıkmayı bile) pek istemez.

Duygular karşılıklıdır, denebilir. Çoğu ateist, ne kadar güzel, zeki, çekici, komik, eğlenceli, cesur, merhametli ve nazik olursa olsun, bir Evangelik Hristiyan’la evlenmeyi asla ciddi olarak düşünmez. Elbette bunun

bir nedeni, Evangelik Hıristiyanların kendileriyle evlenmeyi asla kabul etmeyecekleridir. Her şeyden önce evlilik çift yönlü bir caddedir. Ayrıca çoğu ateist, gelenekçi teistleri ahmak, bağınaz ve düpedüz tuhaf bulur. Bill Maher'ın 2008 yapımı *Religious* filminde aşırı dindarlığa yönelik seküler tepki gayet güzel aktarılmıştır. Ateistler ve agnostikler, birilerinin yaratışçılığa veya akıllı tasarıma –ya da duaların, hatta bazen hastalıkların şifa bulmasıyla ilgili duaların, gerçekten karşılık bulacağına– ya da bakirenin doğurmasına ve yeniden dirilişe, cennet ve cehenneme nasıl inandıklarına ya da ekmek ve şarabı nasıl beden ve kan saydıklarına (ve sonra da onu nasıl yediklerine!) hayret ederler. Ateistler, savaşımlara yol açtığı, kürtaja ve embriyonik kök hücre araştırmasına kısıtlama getirdiği; ayrıca homoseksüelliğe, kadınlara ve başka masum insanlara zarar verdiği için de dini tehlikeli görürler. Bu konuları sorgulamayan, esnek davranmayan ve umursamaz gözükken birisiyle kim evlenmek ister ki?

Tüm dindarlar sorgulamayan, esnek davranmayan veya umursamayan insanlardır diyemeyiz elbette. Ateistlerin çoğu bunu kabul eder; aslında tümü etmelidir. Ateistler yeterince zayıf dini inançlara göz yummaya hazırdırlar. Bazı ateistler Evrensel Üniteryan cemaatlere katılıp onların kendinden menkul ilkelerini kabul bile etmekteiler:

- Her insanın temel değer ve onuru,
- İnsani ilişkilerde adalet, eşitlik ve şefkat,
- Birbirini kabul etme ve cemaatlerimizde ruhani gelişmeyi teşvik,
- Hakikat ve manaya yönelik özgür ve sorumlu bir araştırma,
- Cemaatlerimizde ve bütün toplumda vicdan özgürlüğü ve demokratik sürecin işletilmesi,
- Dünya toplumunun herkes için barış, özgürlük ve adalet hedefi,
- Bir parçası olduğumuz varoluşun bağımlılık ağına saygı.

“Manevi” sözcüğü bazı ateistlerin belli “maneviyat” türlerine ses çıkarmayacakları kadar belirsizlik içerse de üçüncü ilkedeki “manevi gelişme”den kaygı duyabilirler. Yine de bu sözde dini beyannamenin kalanı bugün ateistlerin çoğunluğunca zararsız görülüyor ve hatta, belki de olumlu çağrışım yapıyor olmalı. Dolayısıyla din vardır ve öyleyse Din de vardır. Ateistler *bazı* dinleri kabul edebilir ve hatta beğenebilirler de. Bununla beraber, pek çok ateist Evangelik bir Hıristiyan'la, Evangelik Hıristiyanların herhangi bir ateistle evlenmeye rıza gösterdikleri kadar istekli değildir.

Kuşkusuz, gelenekçi teistler de *bazen* ateistlerle evleniyorlar. Ben, doğduğundan beri bir ateist olan karımla karşılaşp âşık olduğumda Evangelik Hıristiyan'dım. O zamanlar ve otuz yılı aşan evliliğimiz bo-

yunca bana gösterdiği hoşgörü inanılmazdı! Yakın bir zamanda, bir arkadaşım, kararlı bir ateist olan oğlunun Evangelik bir Hristiyan'la evlenmek istediğini söyledi. Kız bir yetişkin olmasına rağmen, yine Evangelik Hristiyan olan ebeveyninden izin istemekte ısrarlıymış. Anne ve babası, sonunda evliliğe razı olmadan önce, müstakbel damatlarını birkaç kez uzun saatler boyunca sorgulamış. Anlatıldığına göre, çift şimdilik iyiymiş; fakat burada konu, en azından aileler arasındaki bir sürü karşılıklı kuşku ve korkunun üstesinden gelinmesi. Teistlerle ateistler arasındaki bazı evlilikler başarılı oluyor; fakat yol hâlâ engebeli.

Bu evlilikler nasıl yürüyebilir? Belki ateist gerçekten Tanrı'nın var olduğuna inanmayı arzuluyor olabilir. Belki teist gerçekten din hakkında kuşkular besliyor olabilir. Belki gerçek aşk her türlü güçlüğü üstesinden geliyor olabilir. Belki hepsi birden. Cevap ne olursa olsun, bu tür evlilikler "istisnalar kaideyi bozmaz" bağlamında ele alınmalıdır. Ateistlerle teistler arasındaki çatlak genelde üstünden atlanamayacak kadar geniştir.

Çoğu durumda bu ayrımlar anlaşılabilir ve hoş görülebilir. Başlıca dini farklar, bir evliliğin eninde sonunda ciddi sorunlara gebe olduğu izlenimi verir. Bir ateist, Evangelik bir Hristiyan'la evlendiyse, büyük ihtimalle kilise, siyaset, arkadaşlar ve hatta pazar sabahı ne yapılacağı hakkında tartışmalar doğar.

Evlilik bu derin ayrımın sadece bir örneğidir; toplumumuzdaki yaygın sorunların bir sembolüdür. Bir ateisti hiç iş ortağı olarak seçer misiniz? Bir avukat olarak? Bir doktor olarak? Bir terapist olarak? Devlet başkanı olarak? Bu son soru Şubat 2007'de gerçekleştirilen bir ABD Today/Gallup anketinde sorulmuştu.³

Eğer partiniz, genel olarak iyi nitelikli olarak tanınan ancak... olan bir kişiyi başkanlığa aday gösterirse, o kişiye oy verir misiniz?

Bu ankette insanların yarısından fazlası, nitelikli ve tercih edilen parti tarafından aday gösterilmiş olsa bile, kimliğini açık eden bir ateiste oy vermemektedir. "Bir ateistle evlilik mi? Tanrı korusun. Günahımı bile vermem."

3. www.gallup.com/poll/26611/Some-Americans-Reluctant-Vote-Mormon-72YearOld-Presidential-Candidates.aspx.

TABLO I.I

	Evet, o kişiyeye oy veririm.	Hayır, o kişiyeye oy vermem.
Katolik	% 95	% 4
Siyah	% 94	% 5
Yahudi	% 92	% 7
Bir kadın	% 88	% 11
Hispanik	% 87	% 12
Mormon	% 72	% 24
Üçüncü evliliğini yapmış	% 67	% 30
72 yaşında	% 57	% 42
Bir homoseksüel	% 55	% 43
Bir ateist	% 45	% 53

Bir başka ankete göre, Amerikalıların sadece yüzde 14'ü, ülkemizin bir ateistin başkan olmasına hazır olduğuna inanıyor. Pete Stark'ın ise, Kongre tarihinde, herhangi bir "yüce varlığa" inanmadığını açıkça ilan eden yegâne üye olduğu söyleniyor.

Bu durum hayli üzücü. Ateistlerle gelenekçi teistler arasındaki güvensizlik sadece evlilik ve siyasi kariyeri değil birçok imkânı engellemekte. Daha genel olarak, teistlerle ateistler arasındaki güvensizlik yanlış anlaşılmayı ve antagonizmayı –hatta nefreti– besler. Modern toplumlarda bu derin ayrımlar ihtiyaç duyulan işbirliği ve gelişime ket vurur. Teistler, (hiç kuşku yok, kendi iyilikleri için) onları döndürmeye çalıştıkları zaman dışında ateistlerle din hakkında pek konuşmazlar. Ateistler de bu tür sohbetlerden kaçınırlar; çünkü teistlere kendilerinin ateist olduklarını açıklamaları kişisel tepkilere yol açabilir. Ateistler, görüşlerinin, müstakbel müşterinin yanı sıra dostlarını ve aile bireylerini kızdıracağından, hatta korkutacağından çekinirler. Ayrıca, Zeus, hayaletler ve uzay gemileri gibi inanmadıkları şeyler hakkında ne kadar konuşarak zaman harcıyorlarsa, Tanrı hakkında da o kadar konuşmak isterler. Karşılıklı anlayış ve saygıyı bir biçimde kolaylaştıran bu zor koşulları tartışmadan durum asla düzelmeyecektir.

Kimin kabahatidir bu? Her iki taraf açısından da ele alınması gereken bir dolu kabahat söz konusudur. Teistler ateistlere cehenneme gideceklerini, (manevi açıdan) sığ olduklarını veya ahlaksız, güvenilir olmadıklarını söylediklerinde yapılacak pek bir şey kalmaz. Bu küçümseyici sözlerin tümü de, hakkımda ateist olduğumdan başka bir şey bilmeyen teistler tarafından yüzüme söylendi. Hakkınızda bu kadar kötü yorumlar yapan, üstelik, nadiren de olsa, sizinle konuşmayı sürdürmek isteyen biriyle konuşmayı sürdürmek zordur.

Bazen teistler yaptıklarının idrakinde bile olmazlar. Bir dergide ateizm üzerine çok kısa bir yazı yayımladığımda,⁴ çok sayıda mektup ve elektronik posta aldım. En sevdiğim cevap (çünkü son derece komikti) beni “dar kafalı”, “bencil”, “küstah bir aptal” ve “fiyakacı” diye niteliyor, ardından ekliyordu: “Fakültenin sizi bir sınıfta tutması ne kadar hazin” ve “İnançsızlığınız, kusuruma bakmayın ama, zekânız konusunda kuşku yaratıyor.” Sonra da, “Emin olunuz ki bu teist, sizden gelecek herhangi bir inandırıcı cevabı tarafsız bir gözle değerlendirecektir; sizinle diyalogu sürdürmeyi dört gözle bekliyorum” diye bitiyordu. Yazan kişi, kısa bir yazıya cevaben hakkımda böylesine hakaretamiz şeyler söyleyen bir yabancıyla diyaloga girmek isteğimi gerçekten düşünüyor olabilir miydi? Eleştirilerin sahibi olarak, kısa yazımın sonunda belirtilen kitabımı okuma zahmetine bile katlanmamıştı.

Din hakkında yazdığım önceki kitap, tanınmış bir Evangelist olarak ateistleri kötülermekten kaçınmayan William Lane Craig’le gerçekleşmiş bir tartışmaydı. Craig, açılış ifadesinde, “Ateist bakış açısına göre, birine tecavüz etmeniz *yanlış* bir şey yoktur”⁵ diye yazmıştı. Bu iddianın niye yalan olduğunu daha sonra açıklayacağım. Şu an için önemli olan, yapılan küstahlık. Ayrıca dünyayı başka bir bakış açısından görmeye çalışma konusundaki gönülsüzlüğü yansıtmaktadır.

Craig, hiç kuşkusuz, yalnız değil. Dikkat çekici bir örnek daha vermek gerekirse, Dinesh D’Souza’nın *What’s So Great about Christianity?*’si de şu komikliklerle dolu:

Ateizm ahlaki çürümenin afyonudur...

Bir ateist Tanrı’nın neden var olmadığına ve geleneksel ahlakın neden bir yanılsama olduğuna dair ayrıntılı gerekçeler sunarken, büyük ihtimalle cinsel organlarını düşünüyordur. Zinayı yasaklayan o tek emir olmasaydı eğer, pekâlâ da Batılılar hâlâ Hristiyan olurlardı!...

Ateizmin çekim gücü bundadır: uzun sakallı haşın adamdan kurtarır ve bizi günah ve ahlaksızlığın zevklerine gark eder.⁶

4. “Can You Believe It?” *Dartmouth Alumni Magazine* (Mayıs, Haziran 2004), s. 30-33.

5. Craig ve Sinnott-Armstrong, *God? A Debate Between a Christian and an Atheist* (New York: Oxford University Press, 2004), s. 18.

6. Dinesh D’Souza, *What’s So Great about Christianity* (Washington, DC: Regnery, 2007), s.

Komik satırlar; ama kız kardeşimin dediği gibi, her şeyi ciddiye alan adamın anahtarı her şeyi komikliğe vuran adamdır. D’Souza ateistlerden kendisiyle tartışmalarını istiyor ve çoğu reddediyor. Bunun üzerine, blogunda, onları korkaklıkla suçluyor ve argümanlarına verecek yeterli cevapları olmadığından reddettiklerini iddia ediyor. Bilakis! Reddediyorlar; çünkü haksız hakaretlere ve alçakça imalara maruz kalmaktan hazzetmiyorlar. D’Souza gibi yazan biri gerçek bir diyaloga girmek istemez. Doğrusu, yazıları sahici iletişimin altını oyan cinsten.

Bu saldırıları, retorik etki yaratmak için birkaç fanatiğin abartıları deyip geçebilirsiniz. Fakat ya (Nixon’dan beri seçilmiş en kötü Evangelist başkan) George H. W. Bush’un cevabına ne diyeceksiniz?:

S: Herhalde, ateist olan Amerikalıların eşit vatandaşlığını ve vatanseverliğini kabul ediyorsunuzdur?

Bush: Hayır, ateistlerin vatandaştan sayılmaları gerektiğini düşünmediğim gibi, vatansever sayılmaları gerektiğine de inanmıyorum. Tanrı gözetiminde bir ulusuz biz.⁷

Eğer ateistler vatandaş bile değillerse, hele vatansever hiç değillerse, o halde görüşlerinin, ABD’nin politikalarının belirlenmesinde bir Japon, Avustralya veya Zimbabwe vatandaşının görüşlerinden fazla etkisi olmaması gerekiyor. Ülkemizin kanunlarını bu “yabancılar”la tartışma zahmeti niye o zaman? Onlar burada oy veremezler ki.

Ateizmi reddeden yalnız Protestanlar değil. Katolik Eğitim Kaynakları Merkezi, James Gillis’in bir makalesini sergiliyor dikkat çeken bir biçimde. Makale şöyle başlıyor:

Ateist diye bir şey yoktur. En azından düşünürler ateist değillerdir.⁸

Düşünür olmayan (ya da sizin bir düşünür olmadığınızı düşünen) birini kim ciddiye alır da konuşur?

Missouri Sinod Lüteriyen Kilisesi’nin *Christian Cyclopedia* adlı ansiklopedisinde farklı bir değişiklik göze çarpıyor:

Yaygın biçimde kabul gören mantık çerçevesinde, bir insanın kendi vicdani kanaatiyle ateist olması mümkün değildir.⁹

Bu beyan ateistlerin samimi olduklarını reddediyor. Gerçekten inan-

267, 269 ve 272.

7. *Free Inquiry* 8, no. 4 (1988), s. 16. Bu alıntıyı ve sonraki ikisini Larry Crocker’a borçluyum.

8. www.catholiceducation.org/articles/apologetics/ap0023.html.

9. www.lems.org/ca/www.cyclopedia/02/display.asp?tl=A&t2=t.

dıklarını söylemeyen insanlarla konuşulur mu? Hangi adayın –McCa-in veya Obama– başkan olması gerektiği konusunda sizinle tartışmaya başlayan birini gözünüzün önüne getirin. Siz tercihinizi belirtiyorsunuz, bunun üzerine o, “sen onun kazanmasını gerçekten kendi vicdani kanaatinle istemiyorsun” diyor. Sohbet ilerleyebilir mi?

Elbette, tüm teistler ateistleri bu kadar kötü saymıyorlar. Vereceğim örnek hayli ekstrem. Yine de ateistleri aşağılama konusunda hiç huzursuzluk duymayan ziyadesiyle teist var ve etliye sütlüye karışmayıp da bu hakaretleri itiraz etmeden dinleyen teistler onlardan da fazla. Bırakıyorlar ki, daha açıksözlü teist arkadaşları kirli işlerini onlar adına yerine getirsinsinler. Bu teistler, gerçekleşen kültür savaşlarından kısmen de olsa sorumludurlar. Umursamıyor olabilirler. Ne de olsa İsa, güya, “Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın. Barış getirmeye değil, kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben bir babayla oğlun, bir anneyle kızın, bir gelinle kaynanasının arasına ayrılık sokmaya geldim.” (Matta, 10:35) demiştir. Yine de onlar ister umursasınlar ister umursamasınlar, pek çok teist iletişime ve bu toplumsal sorunun çözümüne isteklidir.

Pek çok ateist de tatsız duruma katkıda bulunmuştur. Christopher Hitchens kitabına *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything* [Tanrı Ulu Değildir: Din Her Şeyi Nasıl Zehirliyor] adını koymuş.¹⁰ Bu provokatif başlık açık bir abartıdır. Bazı ateistleri neşelendirip gülümsetebilir ve Hitchens’in kitaplarının satışına yardımcı olabilir. Ancak, önerme doğru değildir ve yapıcı bir sohbete veya karşılıklı anlayışa katkıda bulunmayacaktır. Richard Dawkins, teistlerin, yanılsamalar ne denli zihinsel hastalık sayılırsa, zihinsel açıdan o denli hasta olduklarını ileri sürdüğü kitabına *The God Delusion* [Tanrı Yanılgısı] adını vermiş.¹¹ Zihnen hasta olan ya da sizin zihnen hasta olduğunuzu düşünen biriyle kim konuşmak ister? Sam Harris’in kitabının adı, *The End of Faith: Religion, Terror and the Future of Reason*¹² [İmanın Sonu: Din, Terör ve Aklın Geleceği]; sanki dini itikat sona ermiş ve seküler akıl yegâne gelecekmiş; ya da “son”un Aristocu anlamı kapsamında, iman illa terör demekmiş gibi. Akıldan yoksun teröristlerle konuşmak (veya tartışmak) zorunda kalsak bile, bunu, bakış açılarını hiç olmazsa üstesinden gelecek kadar değerlendirmeye bile çalışmadan gönülsüzce yaparız. Ve Dan Dennett’in seçtiği başlık şu: *Breaking the Spell*¹³ [Büyüyü Bozmak], aynı şekilde dindarların büyüünün etkisi altında

10. Christopher Hitchens, *God Is Not Great: How Religion Poisons Everything* (New York: Hachette, 2007).

11. Richard Dawkins, *The God Delusion* (New York: Houghton Mifflin, 2006.)

12. Sam Harris, *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason* (New York: Norton, 2004).

13. Dan Dennett, *Breaking the Spell* (New York: Penguin, 2006).

(bir büyücü mü yaptı?) olduklarını ileri sürüyor. Daha önceleri de Dennett, pek çok başka şeyin yanı sıra, ateistleri “parlak zekâlılar” ve dindarları da “kalın kafalılar” diye yaftalamıştı. Yine, büyüünün etkisinde olan kalın kafalı insanlarla veya *sizin* kalın kafalı veya bir büyüünün etkisi altında olduğunuzu beyan eden insanlarla kim ciddi tartışmalara girer?

Hiç kuşku yok ki bir kitabı içeriğinden çok başlığına bakarak yargılamamalısınız. Ben, Hitchens, Harris, Dawkins, Dennett ve diğer “yeni ateistler”in ileri sürdükleri iddia ve argümanların (hepsine olmasa bile) çoğuna katılıyorum. Burada önemli olan, koydukları başlıkların, etkin bir pazarlama aracı olarak bazılarına keyif verebilecek; fakat karşılıklı anlayışın altını oyması muhtemel bir tür retorik içermesidir. Ateistler olayı abartıp dinle dalga geçerlerken, sığ, kaba ve hatta namussuz ve ahlaksız imajlarını da beslemiş oluyorlar. Çoğu teistin vurgulayageldiği olumsuz ateist stereotipini güçlendiriyorlar. Bu stereotip, elbette doğru değil; ama son derece yaygın ve hatanın bir kısmı da ateistlerin kendilerinde. Bu tür retorik kullanan ateistleri, kısmen de olsa, modern toplumları, özellikle de ABD’yi bölen kültür savaşlarından sorumlu tutmamız abes kaçmaz.

Kabahat kimde olursa olsun, sorun, dürüst ve net fikir teatileri olmadan çözüme ulaştırılamaz. Her zamankinden çok daha fazla ateist ve teist, kendileriyle hemfikir olmayan insanları dinlemek zorunda kalacakları kentlere taşıyorlar veya işlerle iştigal ediyorlar veya komşuluk yapıyorlar. Ya da kitap okuyup sadece kendileriyle hemfikir olan insanlarla haber yorumlarını seyrediyorlar. Eğer ateist ve teistler birbirlerinden gizlenmeye, bu can alıcı konular hakkında konuşmayı reddetmeye, başkaları inançlarını eleştirirken akıllarını bloke etmeye ve karşı taraftaki birine saldırarak teatiyi engellemeye devam ederlerse, bir adım bile ilerlememiz zordur.

Her iki taraf da samimi diyalogun yararlı olacağını kabul etmelidir. Bununla birlikte teistler, yüreklerini ve zihinlerini biraz açarlarsa ateistlerin Tanrı’yı bulacaklarını düşünüyorlar. Pek çok ateist de dini inançla ilgili sorunları üzerinde azıcık kafa patlatırlarsa teistlerin Tanrı’ya inanmaktan vazgeçeceklerine inanıyor. Dini inanç, etkileşime ilaveten duygular ve toplumsal baskılar dahil olmak üzere çeşitli zorlayıcı faktörden kaynaklanır; fakat akıl ve iletişim, tıpkı diğer inançlar gibi dini inançların belirlenmesinde hâlâ rol oynuyor. Eğer öyle değilse, hepimiz birden hapyı yuttuk demektir.

Bu kitapta vermeye çalıştığım bu işte. Dini küçümsemeye çalışmıyorum. Dinin olumlu etkilerini kabul etmek için sık sık doğru bildiğim yoldan çıkacağım ve ateistlerle dindarlar arasındaki anlaşmaları vurgu-

layacağım. Fakat eğlenmek de istiyorum; umarım okuyucular da istiyorlardır. Söyleyeceklerim, hiç kuşkusuz, pek çok teisti gücendirecektir; çünkü yaşamlarındaki en önemli inanç olarak gördükleri şeyde hata yaptıklarını düşünüyorum. Yine de birbirimizi anlamamız için dürüst olmalıyız, dolayısıyla ben, inançları hakkında düşündüklerimi gizlemeyeceğim. Görüşlerini eleştirirken, amacım onları kızdırmak değil sadece gerçeği aramak. Bu kitabı okuyan teistlerin akıllarını kapatmayacaklarını umuyorum.

Daha iyi iletişim kurmaya nasıl başlayabiliriz? Güven ilk adım olmalı. Tanınmış bir ikinci el araba satıcısının elindeki bir arabanın sudan ucuz olduğuna sizi ikna etmeye çalıştığını hayal edin. Siz büyük ihtimalle ikna olmazsınız; hatta dinlemezsiniz bile. Peki niye? Çünkü araba öyle olmasa bile, hatta o öyle olmadığını biliyor olsa bile, sudan ucuz olduğunu söyleyeceğinden kuşkulaniyorsunuzdur. Onun gibi insanlardan işe yarar veya güvenilir bilgi alamazsınız. Dahası, sizi ikna etmek için hilelere başvurup size bir külüstürü kakalayabileceğinden dolayı onu dinlerseniz zararlı çıkabileceğinizden korkarsınız haklı olarak.

Aynı şekilde, bir arkadaşınız size yeni model bir arabanın gerçekten muhteşem olduğunu söylüyorsa, bu arkadaşın arabalar hakkında fazla şey bilmediğini ve –fazla benzin yakan küçük, gürültülü arabaları tercih etmek gibi– tuhaf değerleri olduğunu biliyorsanız, kulak asmazsınız. Dolayısıyla iletişim açısından, ortak değerler, karşılıklı alaka ve dürüstlük esastır.

Karşılıklı saygı da önemlidir. Eğer bir sohbeta muhatabınızı aşağılayarak başlıyorsanız, sohbet uzun sürmeyecek ve çok fazla anlamı olmayacaktır. Sadece şunu deneyin: Birine pislik deyin, sonra da sizi dinlemek için kalıp kalmayacağını görün.

Bu gözlemler deneyimlerin sonucudur: Hemen hiçbir şey, insanların, ahlaksız olduklarının söylenmesinden daha fazla keyfini kaçırmaz. Bu özel hakaret onları namussuz olmakla ve sapkın değerlere sahip bulunmakla suçlamak demektir, dolayısıyla iletişimi temelinden sarsar.

Teistlerin, ahlakın dini inanca bağlı olduğunu söylediklerinde ateistlere anlattıkları şey budur işte. Böylesi bir ahlaki suçlama teistler ve ateistler arasındaki bölünmeyi genişletir. Ayrıca, teistleri, ateistleri dinlemekten ve tanımaya çalışmaktan alıkoyan korkuların yanı sıra ateistleri, ateist olduklarını açıkça ikrar etmekten alıkoyan korkuları da besler. Acıdır ki meslekleri güvene dayanan –doktorlar, avukatlar, yatırım danışmanları, mağaza görevlileri ve sahipleri ve neredeyse herkes gibi– ateistler dinle ilgili görüşlerini açıkça ilan edemezler; çünkü teistler ateistlerin daha az güvenilir olduklarını düşündükleri sürece muhtemelen

müşterilerini kaybedeceklerdir. Bu, ABD'nin, özellikle Evangelik Hıristiyanlığın yaygınlaştığı belli bölgelerinde çok sayıda müşteri kaybetmek demektir, dolayısıyla çoğu ateist ateizmi ağzına bile almaz.

Karşı taraf açısından da önyargılar söz konusudur; bazı ateistler Evangeliklere, hatta mütedeyyin Katoliklere bile iş vermeye gönülsüzdür. Ancak, tecrübelerime göre bu nadir görülür; çünkü ABD'de çoğunluk dindardır. Birkaç sıra dışı bölgede, dindar insanların, ateistlerin kendilerini işe almayacaklarından, mağazalarından alım yapmayacaklarından veya müşterileri olmayacaklarından endişe duymalarına gerek yoktur.

Her halükârda, benim asıl kaygım, ahlakın Tanrı veya dine dayanmasından dolayı ateizmin ahlaksızlıkla az çok ilintili olduğu iddialarıyla ilgilidir. Bu yaygın varsayıma karşı durarak, karşılıklı anlayış ve saygıya uzanan dürüst ve açık iletişimin yolu üzerindeki en azından bir engeli temizlemeyi umuyorum.

Benim stratejim böl ve yönet olacaktır. Ahlakın dine ve Tanrı'ya bağlı olduğu iddiasının beş ayrı iddiaya bölünmesi gerekiyor. İlk iddia, tüm ateistlerin (ve belki de tüm agnostiklerin) ahlaken kötü olduklarıdır. Bu tek tek bireylerin tutum veya dürtülerinin empirik bir tanımına götürür bizi. İkinci iddia, –ateist ve agnostiklerle dolu–seküler toplumların yoz ve ahlaksız olmaya sürüklendiğidir. Bu öngörü de empiriktir; fakat bireylerden çok toplumları ilgilendirmektedir. Üçüncü iddia, nesnel ahlakın bir mantığı yoktur, sağlam hiçbir temeli yoktur veya Tanrısız var olamaz biçimindedir. Bu da varoluşu inceleyen metafiziğin veya ontolojinin felsefi alanına girer. Dördüncü iddia, ateistlerin (ve, yine, belki de agnostiklerin) ahlaklı olacak kadar akıllı olmadıklarıdır. Bu iddia rasyonaliteyle ilgilidir. Beşinci iddia, ateistlerin (ve de agnostiklerin) Tanrı'nın, kutsal kitapların veya dini kurumların rehberliği olmadan ahlaken neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilemeyecek olmalarıdır. Bu son iddia, bilgiyi ele alan ve felsefenin epistemoloji denen bir başka alanına uzanır.

Önümüzdeki bölümler, sırasıyla İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümlerdeki bu beş ayrı iddiaya yanıt aramaktır. Şimdi tüm ateistlerin ahlaken kötü olduklarına dair empirik iddiayla başlayalım.

İkinci Bölüm

Ateistlerin Yanlışı Nedir?

Budala, içinden, “Tanrı yok” der.
İnsanlar bozuldu, iğrenç işler yapmaktalar,
iyilik yapan kimse kalmadı.
(*Tevrat, Mezmurlar, 14:1*)

Ateistler günahkârdır; bu kuşku götürmez. Kutsal Ruh’un yanı sıra Tanrı’nın varlığını da inkâr ederler. İnkâr küfürdür, dolayısıyla tüm ateistleri günahkâr yapmaya yeter. Gerçekten de bu günah ilanihaye bağışlanamaz:

İnsanların işlediği her günah ve ettiği her küfür bağışlanacak; ama Ruh’a edilen küfür bağışlanmayacaktır. Her kim ki İnsanoğluna kötü bir söz söyler, o bağışlanacak; ama Kutsal Ruh’a karşı bir söz söyleyen, ne bu çağda ne de gelecek çağda bağışlanacaktır.

(Matta, 12:31; kıyas Markos, 3:28-29, Luka, 12:10, İbraniler, 10: 26-27, 2 Selanikliler, 1:8-9)

Kutsal Ruh’a küfrün İnsanoğluna kötü söz söylenmesinden neden daha kötü olduğu pek anlaşılır değildir. Kutsal Ruh özellikle hassas mıdır? Tecavüz ve cinayet neden bağışlanabilirdir de Kutsal Ruh’a küfür değildir? Kutsal Ruh’a küfür, tecavüz ve cinayetten daha mı kötüdür? Sonsuz azap (aklı karışık bir ergen tarafından işlense bile) küfür için adil bir ceza mıdır? Fakat evet, Kitab-ı Mukaddes öyle diyor.

Bu pasajlar tüm ateistlerin ahlaksız olduklarına hükmetmenin hızlı ve kolay yolunu döşüyor: Ateistler günahkârdır. Günah ahlaksızlıktır. Dolayısıyla tüm ateistler ahlaksızdır. Sadece bazı ateistler değil; teker teker her bir ateist ahlaksızdır, günahkârdır, bağışlanamazdır ve sonsuz azaba mahkûmdur; muhtaç olanlara karşı ne kadar iyi olduğunun bir önemi yoktur.

Kuşkusuz, bu kutsal argüman bizi kısırdöngüye götürür; çünkü ateistlerin reddettikleri –yani Tanrı’yı ve Kutsal Ruh’u inkârın bir günah, dolayısıyla ahlakdışı olduğu biçimindeki– varsayımlara dayanmaktadır. Kitab-ı Mukaddes’in her sözcüğünün doğru olduğunu düşünen insan-

lar, tüm ateistlerin günahkâr olduklarına inanmalılar; fakat bunu, başka birisinin kabul etmesi için hiçbir neden yok.

Teolojik bir argüman ayrıca kusurludur da.

Eğer Tanrı varsa, iyidir, bilgedir ve gerçekten büyüktür ve sadece bu nedenle ona ibadet etmek çok iyidir. Fakat Tanrı aynı zamanda velinimetimizdir de... Dolayısıyla Tanrı'ya sürekli şükretmek bir görevdir... Bu da minnettarlık dolu ibadetin başta gelen bir yükümlülük olduğu anlamına gelir.¹⁴

Teizmin bakış açısıyla, Tanrı'ya tapınıp itaat etmek boynumuzun borcudur. Bizi yaratan O, öyleyse O'na çok şey borçluyuz. Yaşanılacak ideal bir dünya sağladığı için kendisine manen teşekkür etmeliyiz. Gücünü, aklını ve ihsanını kabul etmeliyiz. Bize yapmamızı söylediği gibi, O'na tapınmalı ve O'na dua etmeliyiz. Ve elbette O'na itaat etmeliyiz. Ateistler bunları yapamazlar çünkü O'na inanmıyorlar bile. Bu, ahlaki bakış açısıyla yaşamlarının pek çekilmez olduğunu göstermez mi?

Hayır. Eğer bir başkasının sizin çıkarınız için fedakârlıkta bulunduğunu biliyorsanız, minnettarlık zorunlu veya en azından iyi görünür. En azından hayırseverinizin varlığını kabul etmelisiniz. Ebeveynlerinin varlıklarını tanımayı reddeden veya ebeveynleri saygın olmalarına rağmen, onlara saygı göstermeyi reddeden insanlar ideal ahlaktan yoksundurlar. Fakat hayırseverinizden haberinizin bile olmadığını düşünün. Varsayın ki dağın tepesinde berbat bir tipiye yakalanıyorsunuz. Yalnızca biraz ısınacak bir kovuk bulduğunuz için sağ kalıyorsunuz. Gene varsayın ki hep orada bir fırtınaya yakalanırsanız içinde kalabilin diye dağın eteğinde o kovuğu hayırsever biri kazmış. Eğer bu hayırsever hakkında bilgi sahibiyseniz, ona büyük minnet duyarsınız mutlaka. Ancak, kovuğu herhangi bir hayırseverin sizin için kazdığına inanmıyorsanız (ve inanmak için bir nedeniniz de yoksa) hayırseverin var olduğunu inkâr etmekte ve minnet duymayı reddetmekte ahlaken yanlış bir şey yoktur. Bu da bir ateistin durumuna paralellik gösteriyor. Dolayısıyla, eğer Tanrı varsa, inananlar O'na şükran borçlular; fakat ateistler için tapınmayı, şükran duymayı, hatta Tanrı'yı tanımayı reddetmek ahlaksızlık değildir.

Ateistlerin ahlaksız olduklarını göstermek için, teistlerin, ateistlerin dindışı konularda ahlakdışı eylemler yaptıklarını göstermeleri gerekir ki ateistler bile ahlaksızlıklarını kabul etmek zorunda kalsınlar. Kitab-ı

14. Richard Swinburne, *Is Goodness without God Good Enough?* içinde "What Difference Does God Make to Morality?" Editör Robert Garcia ve Nathan King (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2009), s. 55-156. Ayrıca bkz. Mark C. Murphy, *Is Goodness without God Good Enough?* içinde "Theism, Atheism, and the Explanation of Moral Value," Ed. Garcia ve King, s. 118.

Mukaddes, Tanrı'yı tanımak ve yüceltmekte ve O'na şükran duymakta acze düşmenin şunlara yol açacağını öngörmektedir:

Tanrı'yı tanımakta yarar görmedikleri için, O, onları yararsız düşüncelere, yakışıksız davranışlara teslim etti. Her türlü haksızlık, kötülük, açgözlülük ve kinle doldular. Kıskançlık, öldürme hırsı, çekişme, hile, kötü niyetle doludurlar. Dedikoducu, iftiracıdır, Tanrı'dan nefret eden, küstah, kibirli ve kendini beğenmişler; sürekli kötülük etme niyeti taşırlar; anne-baba sözü dinlemezler; anlayışsız, namussuz, sevgiden yoksun, acımasızdırlar. Böyle davrananların ölümü hak ettiğine ilişkin Tanrı buyruğunu bildikleri halde, bunları yalnız yapmakla kalmaz, yapanları da onaylarlar.

(Romalılar, 1:28-32)

Ateistler ve teistler, cinayet, hilekârlık, iftira ve diğer pek çok eylemin ahlakdışı olduğunu (Dördüncü Bölümde vereceğim nedenlerle) kabul etmeliler. Dolayısıyla, ateistlerin bu tür eylemlere başvurmalarının ihtimali fazlaysa, bizzat üzülecekleri kadar ahlaksızdırlar.

Ateistlerin bu türden eylemlere başvurdukları iddiası, ateistlerin nasıl davrandıklarına ya da davranacaklarına ilişkin bir kehanettir. Ayrıca bir grup olarak ateistler hakkında veya seküler toplumlar hakkında değil bireyler hakkında bir iddiadır. Fakat doğru mudur peki?

TEİSTLER ATEİSTLERİ GERÇEKTEN NASIL GÖRÜYORLAR?

Tanıdığım pek çok teist, *tüm* ateistlerin, her iki tarafın da ahlakdışı olduğunu kabul ettiği eylemleri yaptıklarına gerçekten inanmayı reddediyor. Bunun ötesinde, bu iddia hem inciticidir hem de onaylanması mümkün değildir. Yani teistler daha en başından birkaç (veya pek çok) iyi ateist tanıdıklarını ilan ediyorlar. Hatta sevdiklerinin adlarını da veriyorlar. Dinesh D'Souza, örneğin, şöyle yazıyor:

Epeyce ateist tanıdım ve iyi ve takdire değer insanlar olabileceklerine tanıklık etmekten mutluyum. Hem Hume hem de Darwin terbiyeleri ve ahlaki dürüstlükleriyle bilinirler.¹⁵

Ne yazık ki, bu itiraflar genelde nitelikler ve başka yerlerdeki çelişkili ifadeler açısından kusurludur. Hemen D'Souza'dan yukarıya aldığımız alıntıları hatırlayın ve bunu ekleyin: "Ateizmin motivasyonu akıl değil bir tür korkakça ahlaki gerçeklerden kaçıştır."¹⁶ Bu iddia evrenseldir. D'Souza, *bazı* ateistlerin korkak ahlaki hayalperestler olduklarını söyle-

15. D'Souza, *What's So Great about Christianity*, s. 226.

16. D'Souza, *What's So Great about Christianity*, xvii.

miyor. Söyleseydi bu bir biçimde doğru olabilirdi. Bazı ateistler o anlamda kötüdür. Fakat D'Souza bu amaç ve motivasyonları istisnasız *tüm* ateistlere atfediyor. Bu iddiaların, başka yerlerde söylediği gibi bazı ateistlerin iyi ve takdire değer insanlar oldukları itirafıyla çelişmesi onu rahatsız etmiş görünmüyor.

Öbür teistler daha az küstahlar. Ateistlerin iyiliğini başka yollarla izah ederek, Hristiyanlara prim verirler. Bunun gibi imalı eleştiriler duydum sık sık: “Bu iyi ateistler bir Hristiyan kültürü içinde büyüdüler ve yaşıyorlar. O kültürü özümsemişlerdir, dolayısıyla ateist olmalarına rağmen iyi olabilirler.” Çok teşekkürler! Bu, matematiği sınıflarındaki oğlanlardan özümstedikleri için bazı kızların matematikte iyi olduklarını söylemek gibi bir şey. Bu nasıl bir indirgemecilik! Bazı ateistlerin iyi insanlar olduklarını kabul etmek bu kadar mı zor? Aynı kültürde büyümüş olsalar bile, başka insanların sevapları beğeniliyor zaten. Teistler iyi ateistlerin erdemlerine bu biçimde açıklama getirdiklerinde, aslında ateistlerin erdemli olabileceklerinden kuşku duydukları anlamına gelir bu.

Bu kuşkular ortak kültüre de sinmiş durumda. Cadılar Bayramı zamanında, pek çok Evangelist, kendi bakış açılarıyla, korkunç ateistlerin nasıl olduklarını sergileyen “Cehennem Evleri” oluşturur. “Elbette bu sadece bazı ateistler için geçerlidir” gibi bir açıklama koymazlar asla. Bir önceki bölümde sözü edilen anketi de hatırlayın. Katılanların yarısından fazlası sevdikleri partinin aday gösterdiği ve gayet de nitelikli olan bir ateiste oy vermeyeceklerini beyan etmişti. Çoğu teistin, ne kadar iyi olduklarını sergilediklerinde bile bu ateistlere güvenmemeleri dışında herhangi bir neden düşünmek zor. Eğer bu ankete katılanları emsal kabul edersek, çok daha fazla insanın ateistlerin ahlaksız olduklarına gerçekten inandığını kabul etmeliyiz.

TEİSTLER ATEİSTLERE NEDEN GÜVENMİYORLAR?

Neden çok fazla teist buna inanıyor? Bu önyargı Kitab-ı Mukaddes'ten geliyor olabilir. Tüm Kitab-ı Mukaddes'te günahkâr ve Tanrı'nın kefareti ve inayeti olmadığı için mahvolmuş insanların öyküsü anlatılır. Ortak bir yoruma göre, Cennet Bahçesi'nden düşüşün öyküsü, erkek ve kadının, ağaçtan elma yiyerek isyankâr ve kötü olduklarına dairdir. (Tekvin, 2:17, “Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme; çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün” der; fakat Âdem denildiğine göre 930 yıl yaşamıştır.) Onların torunları bu esaslı günahın sorumluluğunu da, daha başka günahlar işleme eğilimini de miras almışlardır. Sodom

ve Gomore'yi hatırlayın. Bu günahın lanetinden kurtulmanın tek yolu İsanın kurban edilmesi yani çile çekmesidir. Buradan hareketle, ahlaksızlıktan sadece İsa'ya imanla kurtulabiliriz (bkz. Romalılar, 3:28). Bu da, ateistlerin ahlaksız oldukları anlamına gelir; çünkü İsa tarafından kurtarılmamışlardır.

Burada ana fikir, ateistlerin İsa'ya iman etmedikleri için günahkâr oldukları değildir. Aslında iddia, İsa'ya iman etmemelerinin –cinayet, tecavüz, yalan, aldatma, zina, hırsızlık gibi– ahlaksızlık olarak tanımlanması gereken eylemleri yapmalarına yol açıyor olduğudur. Bu görüşe göre, böylesi bir yaşamdan uzak kalmanın tek yolu Tanrı sevgisidir.

Aynı yargı, başka teolojik önermelerde de vardır. Çoğu Hristiyan, Tanrı'nın, kendisini inkâr edenlerin İblis tarafından ele geçirilmiş oldukları; yani bu insanların tehlikeli oldukları konusunda son derece açık olduğunu beyan eder. İçlerine İblis girmiş ateistlere güvenilemez. Hristiyanlar çağdaş dünyayı Tanrı ile İblis arasındaki bir mücadele olarak gördükleri gibi, bazı Müslümanlar da Batı'yı büyük İblis olarak görürler.

Kuşkusuz ateistler bunu toptan reddederler. Bu teolojik dogmalar, teistlerin ateistlerden neden korktuklarını açıklayabilir; fakat ateistlerin burada sayıldığı gibi ahlaksız olduklarını gösteremez. Ateistler Cennet Bahçesi'nden kovuluş öyküsünü kabul etmezler. Çağdaş dünyanın Tanrı'yla İblis arasındaki bir mücadele olduğu görüşüne de değer vermezler. Dolayısıyla, bir argümanda ateistlerin ahlaksız oldukları hükmünü pekiştirmek için bu varsayımları önerme diye öne sürmek ucuzluktur. Verili varsayımlar açısından, ancak bu varsayımlar mantıklıysa teistlerin o hükme inanmalarının mantığı olabilir. Ancak Kitab-ı Mukaddese veya başka teolojik dogmalara zaten bağlı olmayan birisi için bu varsayımların akılcı bir tarafı yoktur.

Yine bu teolojik argümanların yalnızca ateistler için değil agnostikler için de, Hristiyanlık dışındaki dinlere inananlar için de geçerli olduğunu unutmayın. Buradaki soru sadece ateistlerin ahlaksız olup olmadıkları değil, *tüm* seküler insanların (agnostikler dahil) ve *tüm* öbür din mensuplarının da ahlaksız olup olmadıklarıdır. Tüm ateistlerin ahlaksız oldukları iddiasının altında yatan tüm kutsal ve teolojik nedenler tüm seküler insanlar ve aynı keskinlikle olmasa bile, tüm Hristiyan olmayanlar için de geçerlidir. Dolayısıyla, tüm Hristiyan olmayanların ahlaksız olduklarını gerçekten düşünmedikçe, bu kutsal ve teolojik argümanların boş olduğunu kabul etmelisiniz.

BİR AVUÇ İYİ ATEİST

Nedenleri ne olursa olsun ve bu nedenler ister iyi, ister kötü olsun; çoğu Evangelik Hristiyan, ateistlerin ahlaken matah insanlar olmadıklarını düşünüyor gibidir. Çoğu ateist hakkında haklı da olabilirler. Güvenilmez pek çok ateist vardır. Pek çok ateist korkunç suçlar işler. Pek çok teist gibi pek çok ateist de kötüdür. Fakat bu, onların ateist olmalarından ileri gelmez; insan olduklarından dolayıdır. Herhangi bir insan grubunda hem iyi üyeler hem de kötü üyeler vardır. Bu, Hristiyanlar için de böyledir, başka din mensupları için de; elbette ateist ve agnostikler için de böyledir.

Birçok ateist kötüyken pek çok başka ateist de iyidir. Ateist oldukları söylenen ve oldukça iyi bilinen birkaç ünlüyü sayalım: Isaac Asimov, Francis Crick, Marie Curie, Thomas Edison, Abraham Maslow, George Orwell, Linus Pauling, James Randi, Carl Sagan, Amartya Sen, Elizabeth Cady Stanton, Penn (Jillette) ve Teller, Alan Turing, Mark Twain, Kurt Vonnegut ve James Watson. Dahası için, bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Lists_of_atheists.¹⁷

Elbette, bu listedeki adlar da sorgulanabilir. Bu ünlü ateistlerden hiçbiri mükemmel değildir. Kim öyledir ki? (Yuhanna, 8:7'yi hatırlayın: "İçinizde kim günahsızsa, ilk taşı o atсын.") Yine de bu bireylerin çoğu örnek olacak bir ömür sürmüşler ve topluma büyük yararlar sağlamışlardı. Nazik, fedakâr, anlayışlı ve şefkatliyidiler. Siz onlardan hangisinin ahlaken iyi olduğuna şahsen karar verebilirsiniz; fakat en azından bazıları bizim defolu türümüzün ortalamasından ahlaken daha kötü değillerdir. Herhalde bu uzun listedekilerden hiç olmazsa biri sınıfı geçer. Bu da tüm ateistlerin ahlaksız oldukları iddiasını çürütmeye yeter.

Ben şahsen ünlü olmayan fakat son derece erdemli pek çok ateist tanıdım. Mahcubiyet duyacağını bilmeme rağmen karıma işaret etmeden de geçemeyeceğim; çünkü tanınmamış bir kahramandır. Liz, kötü muameleye uğramış ve ihmal edilmiş çocuklara, çoğu da çocuklar kadar suiistimalden acı çekmiş yaşlı hastalara yardım eden bir sosyal hizmet görevlisi. Hastalarının cidden yardıma ihtiyaçları var ve Liz, hükümet ve sigorta şirketlerinin getirdiği bürokratik işlemler içinde boğulmak pahasına ve işvereninden doğru dürüst para almadan, sadece hastalarının teşekkürleri karşılığında, onlara yardım etmek için kendini yırtıyor; bazen geceleri ve hafta sonları da evrak işlerini yürütüyor. Tüm bu dertlere katlanması bir mucize (seküler anlamıyla!). Bunu neden yapıyor?

17. Ayrıca bkz. James A. Haight, *2000 Years of Disbelief: Famous People with the Courage to Doubt* (New York: Prometheus, 1996).

Büyüleyici bir deneme olarak görse bile, kendisi için yapmıyor; hastaları için –başka insanlar için– yapıyor. Eğer onun gibi insanlar ahlaken iyi değillerse, hiç kimse değildir. Ancak bir ateist olarak büyümüş ve yaşamı boyunca da ateist kalmış. Yalnızca o bile, bazı ateistlerin kesinkes iyi olduklarını göstermeye yeter.

Yine Tanrı'ya inanmayan agnostikleri eklediğimizde örneklerin sayısı hızla artar. Eğitimli biri bu tür pek çok öykü bilir; yani burada tekarrulamaya hiç gerek yok. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_agnostics ve http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_humanists'e bakın ve kendinizi ekleyin. Bu örnekler gösteriyor ki; iyi bir yaşam sürmek veya iyi bir insan olmak için, Tanrı'ya inancın şart olduğunu iddia etmenin hiçbir temeli yoktur.

Son olarak, Hristiyan olmayan dinleri düşünün. Yaşamalarını başkalarına hizmet için harcayan, Gandhi gibi, Dalai Lama gibi kahramanları var onların da. Bu örnekler de, ahlaksızlık şöyle dursun, iyi bir yaşam sürmek veya iyi bir insan olmak için Hristiyanlığın Tanrı inancının şart olmadığını gösterir.

Pek çok insan Tanrısız bu kadar iyiye, haklarında neden daha fazla şey okumuyoruz? Bir nedeni, ateist olan pek çok iyi insanın ateist olmayı bir marifetmiş gibi göstermeye çalışmamasıdır. “Merhaba! En başından söyleyeyim, ben hayaletlere, cinlere, Nessie'ye, “kocaayak”a, uzaylılarca kaçırılmaya, astrolojiye, duyu dışı algılamalara, telekineziye veya Tanrı'ya inanmıyorum.” Ne tuhaf bir tanışma! Yeni tanıştığımız insanlar bizim neye inanmadığımızı bilmek istemezler. Peki niye? Örneğin ben o ıvır zıvır şeylerin yaşamımda fazla bir rol oynayacağına inanmam. Eğer başka biri bahsini açmazsa, Nessie veya Tanrı'ya inanmama meselesini aklıma getirmeden zaman geçirebilirim.

Bu öykünün bir de karanlık tarafı var. Pek çok insan, biraz da önyargı ve tepkilerden korktukları için ateistliklerini (veya kuşkularını!) gizler. Pek çok teistin ateistlerin ahlaksız olduklarını düşündükleri konusunda yukarıda yazdıklarımı hatırlayın. Dolayısıyla, bugün ABD'nin bazı yerlerinde iş sahibiyse, müşterilerinizin sizin bir ateist olduğunuzu bilmemesi daha iyi olur, yoksa müşteri kaybedersiniz. Ateistler bunu bilir, ateistliklerini açıklamazlar, en azından çoğu Evangelik Hristiyan'ın dinlerini açıkladığı tarzda. Fakat içlerinden biri iyi bir şey yaptığında, o sevabı yapanın bir ateist olduğunu ancak birkaç gözlemci öğrenir.

Buna ilaveten, kötü öyküler haber olur. Ateistler kötü davranış gösterdiklerinde paparazziler toplanır. Ateistler küçük iyilikler yaptıklarında, iyi haberi aktaracak muhabir bulunmaz. Bu, başka herkes için de böyledir. Sadık kocalar hakkında bir şeyler duymak isteyen okuyucu

veya izleyici azdır. “Yıllardır eşlerini aldatmamış tüm film yıldızlarının ve politikacıların listesini veriyoruz: ...” Ay ne sıkıcı! Çıt. Derhal kanal değiştirilir veya başka sayfaya geçilir. Tersine, kötü atletleri değil, iyi atletleri merak ederiz. Niye? Çünkü iyi atletler sıra dışıdır. Sıra dışılık ilginçtir. İyi ateistlerden çok kötü ateistleri merak etmemiz, kötü ateistlerin sıra dışı olduklarını gösteriyordur belki de. İyi ateist olmadığını, hatta iyi ateistlerin ender olduklarını kesinlikle göstermez.

DÜNYANIN EN KÖTÜ İNSANLARI

Bazı teistleri cevaplamak adına, bazı ateistlerin çok iyi, bazılarının çok kötü ve çoğunun da idare eder olduğunu göstermek yetmez. İyi veya orta halli ateistler, sadece gerçekten yapmayı istedikleri şeyi yaparlarsa hukuk sistemince cezalandırılacakları korkusuyla uslu dururlar. Yasal kısıtlamalar olmasa, ateistler hemen kötü olurlar, şimdi iyi olsalar bile. Teistlerse Tanrı’dan korkar ve O’nu severler; kanunlarca kısıtlanmasalar bile, bu yüzden kötü olmazlar.

Bu iddianın tarihten geldiği varsayılır. Teistler ve ateistler cezalandırılmaktan ya da başka bir bedel ödemekten korkmayan mutlak ege-menler olduklarında olup bitene bir bakın. Teistler hükümdar olduklarında, arada kötü şeyler yaparlar; ama çok kötü değil. Tersine, ateist hükümdarlar devasa ölçeklerde felaketler yaratırlar. D’Souza, temel hak ve özgürlüklerin çoğundan yoksun bırakmanın ötesinde, toplamda 100 milyondan fazla insanı katleden “ateist tiranlar” arasından Hitler’i, Stalin’i ve Mao’yu anıyor.¹⁸ Haçlı Seferleri ve Engizisyon bunlara kıyasla önemsiz yaramazlıklar. Tarih, bu teistlere göre, ateistlerin gerçekten sadece kötü olmadıklarını, yapmak istediklerini yaşama geçirme fırsatını ele geçirdiklerinde çok da tehlikeli olduklarını göstermektedir.

Buradaki sorun, Hitler ve Nazilerinin açıkça Hıristiyan olmalarında yatıyor. Hitler’in *Kavgam*’ı sık sık Hıristiyanlığa vurgu yapar. Nazi Partisi’nin temel ilkeleri arasında şunlar vardır: “Parti kendisini belli bir inanca bağlamaksızın mutlak bir Hıristiyan duruşunu temsil eder.”¹⁹ Nazilerin Katolik Kilisesi’yle 1933’te yaptıkları Anlaşma okullarda Katolik dini kurumunu desteklemişti. Hitler, kendisini asla aforoz etmemiş olan Katolik Kilisesi’nin bir üyesiydi ve üst rütbeli subaylarına Kilisede kalmalarını emretmişti. Ve de Holokost yüzyıllardır süren Hıristiyan antisemitizmini genişletmişti.

Bu tarihsel kanıtların tümü D’Souza tarafından ve Hitler’i bir ateist sanan başkalarınca göz ardı edilmekte. Hitler’in Almanya halkını kontrol al-

18. D’Souza, *What’s So Great about Christianity*, s. 214.

19. Yirmi Yedi İlke (1920), 24. İlke. Bu ve bir sonraki paragrafta yer alan Hitler hakkındaki tüm bilgileri Larry Crocker’a borçluyum.

tında tutmanın bir yolu olarak kasten dinden yararlandığının gösterildiği varsayılan özel kayıtlardan söz ediyorlar. Gerçekten de Hitler'in dipnotlarda aktarılan özel sohbetleri kendisinin Ortodoks Katolik olmadığını gösteriyor. Ekmek/şarabın et/kana dönüşmesi ayiniyle alay ediyordu örneğin. Ancak, bu onun ateist olduğunu (hatta bir Katolik olmadığını) göstermekten uzaktır; çünkü pek çok Katolik ve pek çok ateist olmayan kişi dönüşüm doktrinine kuşkuyla bakmaktadır. Hitler'in dini inançları Ortodoks olmaktan ziyade nevi şahsına münhasırdı; fakat bir ateist sayılmazdı. Gerçekte, "ateist harekete karşı mücadele yürütmüş ve ... onun kökünü kazımış" olmaktan duyduğu gururdan dem vururdu.²⁰

Bu tarihsel konu üzerinde tartışmalar bütün şiddetiyle sürüyor.²¹ Bense bunun burada çok önemli olduğunu düşünmüyorum. Hitler bir ateist değilse bile, muhtemelen dindar da değildir ve Stalin'le Mao ateisttiler ve hatta din karşıtıydılar. Stalin ve Mao'nun canavar olduklarını inkâr etmek de mümkün değil. Onların politikalarının milyonlarca insanın ölümüne neden olduğu biliniyor. Dolayısıyla (diğerleri gibi) bu zalimler hem ahlaksız hem de ateisttiler.

Bununla birlikte Stalin ve Mao, ateist olduklarından *dolayı* ahlaksız değillerdi. Bu çıkarsama *post hoc ergo propter hoc*.^{*} Bir mugalatadır. Bu çıkarmanın altında yatan sorun, Stalin ve Mao'nun hiç de tipik ateist olmamalarıdır. Onlar tutucu, ideolog, mutlakiyetçi, milliyetçi ve de komünisttiler. Onların kişilik ve ideolojilerinin bu yönleri, neden kitlesel katiller olduklarını açıklayabilir. Eğer öyleyse, onları kötü yapan ateistlikleri değil; karakter bozukluklarıdır.

Stalin ve Mao örneklerinden önemli dersler çıkarılabilir: Din karşıtlığı üzerine bir yönetim kurmak aptalcadır; perilere veya Noel Baba'ya inanma karşıtlığı temelinde yönetim kurmak kadar aptalcadır. Stalin ve Mao'nun yaptıkları, kısmen budur. Eylemlerinin itici gücü bir din karşıtlığı ideolojisi. Bu ideoloji o denli güçlüydü ki gelenekçi dinlerle pek çok benzerlik taşıyordu. Bu antiteizm ideolojisi reddedilmelidir, çünkü son derece yıkıcıdır. Bununla beraber antiteizm ateizm değildir. Bazı ateistlerin aynı zamanda antiteist olmaları ve bu ayrı ideolojinin içlerinden bazılarının mezalime başvurmalarına yol açması ateizmin kötü olduğuna kanıt oluşturmaz.

Daha genel anlamda, Stalin ve Mao gibi *ateistlerin* kitlesel cinayetten sorumlu oldukları zamanlarda bile, *ateizmin* kendisinin kitlesel cinayetten sorumlu olduğu söylenemez. Bir dünya görüşünü veya hareketini

20. Hitler'in Nutku, Berlin, 24 Ekim 1933.

21. Bkz. Richard C. Carrier, "Hitler's Table Talk: Troubling Finds," *German Studies Review* 26, no. 3 (Ekim 2003), s. 561-76.

* Bir olay diğerinden önce ortaya çıkıyorsa, onu ikinci olayın nedeni olarak gösterme yanlışından doğan. (ç.n.)

yargılarken, birkaç istisnai durumu ele almak adil olmaz. Bu oyunu her iki taraf da oynayabilir. Christopher Hitchens, Sam Harris ve Richard Dawkins gibi yeni ateistler yığınla zarar vermiş dindar hükümdarlara ve liderlere pek çok örnek vermektedirler. Kitaplarına göz atmanız yeter.²² Fakat bu diğer taraftaki yanlışın aynısıdır. Din variliindeki birkaç kötü elma, onları kötü yapan şeyin dinleri olduğunu veya bizzat o dinin kötü olduğunu göstermez.

“Fakat ölü sayısı ateistlerin hüküm sürdüğü zamanlarda son derece yüksektir!” Hitler, Stalin ve Mao kısa bir zaman içinde Haçlı Seferleri ve Engizisyon yüzyıllarından çok daha fazla kurban öldürmüşlerdir. Varsayalım öyle; fakat bunun nedeni, eylemlerini nüfusların çok daha yüksek olduğu zamanlarda ve gelişmiş (!) cinayet teknolojisiyle gerçekleştirmiş olmaları olabilir. Haçlı Seferleri ve Engizisyon sırasındaki liderlerin, Hitler, Stalin ve Mao kadar çok insanı katletme imkânları yoktu. Paralel argümanları kıyaslayın: Tarihteki en büyük kitlesel cinayetler, silahları olan ve elektriğe inanan insanlarca işlenmiştir. Bu, yanlışlığın, silahlarda veya modern bilimsel inançlarda değil, silah ve modern bilimsel inançların insanları kitlesel katillere dönüştürmesinde olduğunu gösterir. Aynı şekilde, tarihteki en büyük kitlesel canilerin ateist olması da onları kitlesel caniler haline getiren şeyin ateizm olduğunu göstermez.

Yaftalamalar ve anekdotlar yerine, dini ve ateizmi adil biçimde yargılamak için ihtiyacımız olan şey, titiz gözlemler ve büyük ölçekli istatistiklerdir. Bir sonraki bölümde de bunu açıklamaya çalışacağım.

22. Hitchens, *God Is Not Great*; Harris, *The End of Faith* ve Dawkins, *The God Delusion* [Tanrı Yanılgısı, İstanbul, Kuzey Yayınları, 2009].

Üçüncü Bölüm

Seküler Toplumlarda Yanlış Olan Nedir?

Bunun üzerine İbrahim, “Ya Rab, öfkelenme ama;
bir kez daha konuşayım” dedi,
“Eğer Sodom’da bir on kişi bulursam?” Rab,
“On kişinin hatırı için kenti yok etmeyeceğim”
diye yanıtladı.
(*Tevrat*, Tekvin, 18:32)

Evelyn Waugh Katolikliği kabul ettiğinde, dindar bir dostunun, “Bu kadar puşt biriyken nasıl Hristiyan olabildin ki sen?” dediği söylenir. Waugh da şöyle cevap vermiş derler: “Düşünsene bir de Hristiyan olmasaydım nasıl bir puşt olurdum.” Bu söylenceden çıkarılacak ders, Hristiyanlığın her inananın yaşamında olumlu bir etkisi olabileceğidir; bazıları çok kötü kalmayı sürdürseler bile. Dolayısıyla ateistler kötü ruhlu Hristiyanları, Hristiyanlığın olumlu etkisinin olmadığına kanıt olarak gösteremezler. Aynı şekilde, kötü ruhlu ateistleri de ateizmin olumlu bir etkisinin olmadığına veya ateizmin tehlikeli olduğuna kanıt olarak sunmanın meşru bir tarafı yoktur. Hem teistler hem de ateistler insandır; her grupta bazıları iyi olacaktır, bazıları da kötü. Hangi dünya görüşünün tümüyle iyi olduğu, tarafı olduğunuz gruptan iyi bireyleri, karşı taraftan da kötü bireyleri alarak belirlenemez; çünkü karşınız da daima iyiliğe karşılık verebilir. Bunu bir önceki bölümde görmüştük.

Belli toplumlardan bahsetmek de işe yaramaz. Sovyetler Birliği resmen ateistti ve Sovyet hükümeti pek çok korkunç eylem yapmıştı. Ancak kötü yola düşmüş liderleri ve ateizme değil aşırı bir ideolojiye kendilerini kaptırmalarıydı bunun nedeni. Pek çok Sovyet vatandaşı dindar kalırken, sıradan Sovyet vatandaşları arasında, ateistler de dahil birçok iyi insan vardı. Daha da önemlisi, Sovyetler Birliği tek bir ülkedir. Tek bir örnekten genellemeye gitmek pek de iyi bir yol olmaz.

Bu tür mantıksızlıklardan kaçınmak için, tek tek bireyler ya da tek tek toplumlar hakkında öyküler anlatmaktansa zaman içinde tüm toplumları karşılaştıran dikkatli gözlemler ve araştırmalara ihtiyacımız var. Bu konu anekdotlardan çok istatistik gerektirir.

Soru, yaygın ateizmin ve agnostisizmin ahlaksızlığa yol açıp açmayacağıdır. Çoğu teist evet diye cevaplar. Onlar, üyelerinden çok kişinin ateist veya agnostik olması durumunda, bir toplumun parçalanacağını veya kaos ve fesada gark olacağını iddia ederler.

Bu iddia tümüyle cinsellikle ilgili olabilir. O halde suçlama, içinde çok fazla ateist ve agnostik barındıran toplumların çok fazla homoseksüelliğe ve başka sözde “sapkınlık”lara batacağı biçimindedir. Bu, hiç kuşkusuz, ne kadar çok olduğuna bağlıdır. Yüzde 10 çok mudur? Ya yüzde 20? Niye? Her halükârda, yüksek oranlarda homoseksüellik, homoseksüelliğin ahlaksızlık olduğunu varsaymadığınız sürece fesatlığa işaret etmez. Seküler anlayışa göre, zarar vermediğinde ve ateistler ve agnostikler kadar teistler için de bir değer demek olan ya da olması gereken sevgiyi/aşkı ifade ettiğinde ahlaksızlık değildir. Homoseksüeller, bazı asılsız ve kötü niyetli dedikoduların ileri sürdüğü gibi sübyancılık yapmak şöyle dursun, komşularına bile rahatsızlık vermezler. Bu durumda, dindarlar homoseksüellikle ilgili kutsal yasaklara başvurabilirler (Levililer, 18:22, 20:13; Romalılar, 1:26-27); fakat seküler toplumların yozlaştığını göstermek için özellikle dini yasaklardan söz etmek sahtekârlıktır. Hükme zaten inanmıyorlarsa hiç kimse bu varsayımları kabul etmez, dolayısıyla bu tür argümanlarla hiçbir yere varılamaz.

Homoseksüellik hakkında (Dördüncü ve Beşinci Bölümlerde) söyleyecek çok şey olacak; fakat şimdilik şuna parmak basmak yeter: Sekülerleşme ahlaksızlık olarak görmedikleri davranışları artırır diye ateistlerin ve agnostiklerin tedirgin olmalarının âlemi yoktur. Bu nokta, sadece dans ve domuz eti yemek için değil, yalnız bazı ateist ve agnostiklerin toplumsal rahatsızlık belirtisi saydıkları kürtaj, doğum kontrolü ve boşanma için de geçerlidir. Böylesi fiilleri ahlaksızlık olarak nitelemek açısından ortak bir dindışı temelin olmadığı hallerde, ahlaksızlığa dair tarafsız bir test olamaz bunlar. Bunun gibi fiiller seküler toplumlarda daha yaygın olsa bile, bu, tek başına, seküler toplumların yozlaşmış olduğunu göstermeye yetmez. Dindarlar bu tür toplumları dejenere görebilirler. Bazı inançsızlar da hemfikir olabilirler. Görüşleri, savunulabilir nitelikte olabilir, hatta doğruları da içeriyor olabilir. Yine de bu, ahlaki varsayımları paylaşmayan insanları ikna edecek bir argüman için temel oluşturamaz.

Bununla birlikte, sekülerleşme ahlaksızlık saydıkları davranışlara yol açmışsa eğer, ateist ve agnostiklerin tedirgin olmaları gerekir. Fakat açar mı acaba? Çeşitli fiilleri incelememiz gerek.

CİNAYET

Ateistler, agnostikler ve teistler, cinayetin (Dördüncü Bölümde belirtilen nedenlerden dolayı) ahlaken yanlış olduğu konusunda hemfikirlerdir. O halde cinayet istatistikleri, seküler toplumların ateist ve agnostikleri rahatsız etmesi gerekecek kadar çürüyüp çürümediğine dair tarafsız bir testtir.

Bu konuya ilişkin son bulgular şaşırtıcı olabilir. Gregory Paul on yedi kalkınmış ülkede 23.000 kişiyi kapsayan bir anketi analiz etmiş.²³ Dindarlığın yüksek oranlara ulaştığı ülkelerde, cinayet, genç ölüm (intihar dahil), cinsel yolla bulaşan hastalık ve ergen hamileliği ve kürtaj oranlarının daha yüksek olduğu (daha düşük değil) görülmüştür. Birleşik Devletler ve Portekiz, çok daha seküler olan İsveç ve Japonya'ya kıyasla bu açılardan öne çıkan dindar toplumlardır. Aynı tezatlar, ABD'nin New England gibi daha seküler bölgeleriyle, bu oranların çok daha yüksek olduğu Güney gibi daha dindar bölgeleri arasında da mevcuttur.

Elbette, Paul'un araştırması dinin ahlaksızlığa yol açtığını kanıtlamaz. Dindar ülkelerdeki yüksek cinayet oranları, ülkeler arasındaki başka farklılıklarla açıklanabilir. Pau'e en dikkatli yanıt Gary Jensen'den²⁴ gelmiş olup, Jensen'in araştırması çok daha fazla ülkeye (40'ı aşkın) yönelmekte ve yoksulluk ve eğitim gibi çok farklı faktörlerin etkilerini ayırmak için karmaşık çoklu regresyon analizi kullanmaktadır. Jensen, dini inanç yoğunluğunun yüksek cinayet oranlarıyla pozitif anlamda ilişkili olduğunu saptamıştır. Ayrıca, Tanrı-Şeytan inancının daha yüksek cinayet oranlarıyla pozitif ilişkisi olduğunu da saptamıştır. Ancak, tek başına (Şeytansız) Tanrı inancı yüksek cinayet oranlarıyla seküler toplumlardaki kadar ilintili değildir. Dolayısıyla, kendi başına Tanrı inancının yüksek cinayet oranlarına yol açtığı kesin değildir.

Neden bu tür dini inançlar cinayetle ilintilidir? İstatistikler söylemiyor. (a) Dinin, insanların kişisel öcü haklı kılmak için yararlandıkları ahlaki dogmatizme yol açtığı; (b) dindar insanların Tanrı'ya inançları oldukları sürece bağışlanacaklarını düşündükleri; (c) kendi kötü eylemlerinden Şeytan'ı suçlayabilecekleri, dolayısıyla gerçekte kendilerinin kusuru olmadığı; şer dolu toplumlarda yaşayan insanların (d) kendilerine umut verecek dine ge-

23. Gregory Paul, "Cross-National Correlations of Quantifiable Social Health with Popular Religiosity and Secularism in Prosperous Democracies," *Journal of Religion and Society* 7 (2005), s. 1-17. Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'ndaki İnsani Kalkınma Raporu 2005 (New York: Oxford University Press, 2005); bu raporda, pek çok seküler toplumun en sağlıklı toplumlar olduğunu görebilirsiniz.

24. Gary Jensen, "Religious Cosmologies and Homicide Rates among Nations: A Closer Look," *Journal of Religion and Society* 8 (2006), s. 1-14.

rek duydukları veya (e) insanoğlunun doğası gereği kötü olduğunu, dolayısıyla Tanrı tarafından kurtarılması gerektiğini düşündükleri biçiminde bazı spekülasyonlar vardır. Belki en makul olanı, (f) insanların, çok cinayet işlendiğini gördüklerinde Şeytan'ın var olduğuna inanmaya meyyal olmalarıdır. Tüm bu açıklamalar spekülasyondur, elbette. Aralarında seçim yapmak için, çok daha fazla empirik kanıt ve analize ihtiyacımız vardır.

Her halükârda, bu yakın tarihli çalışmalar, Tanrı inancının en azından cinayet oranlarını (veya Paul'un araştırmasında başka türlü "ahlaksızlıkları") *azaltmadığına* dair maddi kanıtlar sunmaktadır. Dolayısıyla, çok fazla yurttaş dini inançlarından vazgeçer de ateist veya agnostik olursa, toplumlarımızın kaosa sürükleneyeceği iddiası yersizdir. Ahlak bozukluğu seküler İsveç veya Japonya'ya egemen olmuyor, öyleyse seküler olması durumunda başka herhangi bir yerin dejenere olacağından niye korkulmaktadır?

Haksız savaşlarda farklı bir tür cinayet ortaya çıkar. Ateistler, dinin saldırgan savaşları beslediğini; çünkü karşıtlar arasındaki antagonizmaları kızıştırdığını ve onlara sanki Tanrı onların tarafını tutuyormuş gibi hissettirerek saldırgan özgüveni verdiğini iddia ederler genelde. Savaşların çoğunun nedeni din gibi gözüktür. Kuzey İrlanda, Ortadoğu, Balkanlar, Asya kıtası, Endonezya ve Afrika'nın çeşitli yerlerindeki çatışmaları bir düşünün. Ancak bu savaşlardan hiçbirinin nedeni sadece din değildir. Her zaman siyasal, ekonomik ve etnik ihtilaflar söz konusudur. Bu, varsa, dinin belli bir savaşta ne kadar rol oynadığını belirtmeyi zorlaştırır. Din savunucuları, dini dilin, savaş çıkırtkanlarının dinden bağımsız olarak yapmak istedikleri şeyi haklı göstermek amacıyla istismar edildiğini ileri sürmektedirler. Bu hipotez kimilerine mantıksız gelebilir fakat reddetmek de güç; çünkü hem yeterli veri göstergemiz yok hem de savaşlar son derece fazla çeşitlilik gösteriyor. Her halükârda, aleni dini savaşların çokluğu en azından seküler toplumların savaşta cinayet işlemeye *daha* yatkın olmadığını gösterir.

DAHA KÜÇÜK SUÇLAR

Peki diğer suçlar ne durumda? Bu konuda araştırmalar karışık. Altmış araştırmayı esas alan bir meta-analiz, bir dine inanan ve adamakıllı uygulayan insanların suça biraz daha az bulaştıklarını göstermiştir.²⁵ Ancak bağlantı, suçun türüyle çeşitleniyor görünmektedir. Yapılan bir araş-

25. C. J. Baier ve B. R. E. Wright, "If you love me, keep my commandments: A Meta-Analysis of the Effects of Religion on Crime," *Journal of Research in Crime and Delinquency* 38 (2001), s. 3-21. Bu bölümün kalanındaki bilimsel sonuçların çoğunun yanında bu referansı da B. Spilka, R. W. Hood, B. Hunsberger ve R. Gorsuch'un, *The Psychology of Religion: An Empirical Approach*, 3. basıma (New York: Guilford, 2003) borçluyum. Daha fazla detay arayan okuyucular bu standart kitapçıktan daha titizce hazırlanmış bir akademik kaynak bulamazlar.

tırma, dinin az sayıda “kurbansız” suçla (uyuşturucu kullanımı ve evlilik öncesi seks gibi) ilintili olduğunu fakat kurbanlı az sayıda suçla bile ilintili olmadığını ileri sürmektedir.²⁶ Bir başka araştırma ABD’de yetmiş beş büyük kenti ele almış ve dinin daha az sayıda soygun, hırsızlık ve darpla bağlantılı olduğunu fakat hiç cinayet veya tecavüzle ilintili olmadığını tespit etmiştir.²⁷ Mekân da önemli görünmektedir. Örgütlü dinin güçlü olduğu yerlerde yürütülen araştırmalar artan dinle azalan suç arasında bir ilişki bulmaya yatkınken, örgütlü dinin zayıf olduğu bölgelerde yürütülen araştırmalar, bir değerlendirmeye göre, dinle suç arasında hiçbir ilişki bulmama (veya sadece çok zayıf bir ilişki bulma) eğilimindedir.²⁸

Bu araştırmaların tümü sadece ilintileri göstermektedir. Dini inanç veya uygulamanın suçu azalttığını göstermemektedir. Neden-sonuç kervanı başka yöne de gidebilir. Çocuk suçluların, ebeveynleri onlara kiliseye gitmelerini söylediklerinde ebeveynlerine itiraz etmeleri küçük ihtimaldir, dolayısıyla kiliseye gitmeyi pek kesmezler.

Suç işleyen veya suçlularla arkadaşlık yapan yetişkinlerin kiliseye devam etmeye daha az yatkın olmaları da mantıklıdır; çünkü her hafta kiliseye gitmeyi yorucu bulurlar ve günahkâr oldukları söylenip durur kendilerine. Dolayısıyla kiliseye bayağı seyrek giderler, hatta agnostik veya ateist bile olurlar. Suçluların dini terk etme eğilimleri, sanki din herhangi birinin daha az suç işlemesine neden olmazmış gibi, dindarların neden daha az suç işlediklerine açıklık getirebilir. Mevcut araştırmalar bu tür neden-sonuç hipotezlerini ortadan kaldırmaz; yani dinin suçu azalttığı iddiasını gerçek anlamda desteklemez. Dinin suçu azaltması yerine suç dini azaltıyor olabilir. Bunu tam bilmiyoruz.

Ayrıca dini inancın dini cemaatten ayrı bir öneminin olup olmadığını da bilmiyoruz. Hemen tüm araştırmalarda, azalan suçla kilise devamlılığı arasında ilinti vardı. Niye öyle? Belki, kiliseye giden insanlar daha sosyaller –tıpkı diğer insanlar gibi–, dolayısıyla başka insanlara zarar vermekten kaçınmak istiyorlar diyedir. Kiliseden uzak duran dindarların antisosyal yalnızlar olmaları yüksek ihtimal. Ya da belki de, her hafta kiliseye giden insanların kafalarına ahlakın ve başkalarına saygının önemi sokuluyordur orada. Vaazlar genelde iyi ahlak mesajları içerir ve bu gibi hatırlatmalar davranışı şekillendiriyor olabilir.²⁹ Eğer ilintiyi bunun

26. B. A. Chadwick ve B. L. Top, “Religiosity and Delinquency among LDS Adolescents,” *Journal for the Scientific Study of Religion* 32 (1993), s. 51-67.

27. W. S. Bainbridge, “The Religious Ecology of Deviance,” *American Sociological Review* 54 (1989), s. 288-95.

28. W. S. Bainbridge, *Religion and Mental Health* içinde, “Crime, Delinquency, and Religion,” edisyon J. F. Schumaker (New York: Oxford University Press, 1992), s. 199-210.

29. Bkz. aşağıdaki 52. dipnotta yer alan metinde Shariff ve Norenzayan tartışması (2007).

gibi bir şey açıklıyorsa, Tanrı'ya inanç bu bağlamda bir işe yaramıyor demektir. Ateistler ve agnostikler, birbirlerine her daim ahlakın önemini hatırlatan cemaatlere katılabilirler ve bu da Tanrı'ya inanmamalarına rağmen ahlaksızlık hadlerini azaltabilir.

Dediğim gibi, bunun işe yarayıp yaramadığını bilemeyiz; çünkü neden-sonuç mekanizmasını anlamıyoruz. Gerçekten de ilintileri bile anlamıyoruz; en iyi ihtimalle fazla yalınlar. Dolayısıyla asıl mesele, sadece, bu araştırmaların, seküler toplumların ahlak bozukluğuna mahkûm olduğu iddiasının sağlam bir dayanağı olmadığıdır.

TACİZ

Aksine bazı suçlar dinle artıyor gibidir. Bu doğruysa, seküler toplumlar bu belirli suçlara az bulaşacaktır.

Buna örnek olarak, özellikle Katolik rahipler gibi din adamlarının rol aldıkları cinsel tacizi verebiliriz. Mağdurlar rahibeler ya da öbür din adamları olabilecekleri gibi, genç oğlan ve kızlar da olabiliyor. Bir araştırma, rahiplerin yüzde 2'sinin pedofil olduğunu bize göstermiştir;³⁰ bu da ABD bağlamında dokuz yüz civarında rahip demektir. Ancak bu rakam spekülattır. Üç yüzü aşkın dava görülmektedir.

Bazı ateistler, dindarların bataabilecekleri batağı örneklediği için din adamlarının cinsel tacizini konu etmekten zevk alıyorlar. Ancak, daha önce vurguladığım için, hepimiz insanız ve pek çok dindarın çok kötü insanlar olması şaşırtıcı olmamalıdır. Soru, dinin sorunu kızıştırdığı kızıştırmadığıdır.

Katolik Kilisesi'nin bazı yönleri, örneğin evlenmeme yeminleri ve sıkı hiyerarşik yapısı, din adamlarının taciz oranına katkı yapabilir. Belki de çok sayıda pedofil, çocuklara yönelik cinsellik arzularıyla mücadele etmek amacıyla rahip oluyor; fakat kendilerine güvenen ve biraz da rahiplere yüklenen aşırı saygınlık nedeniyle inançlarından kuşku duyulmaması için cinsel ilişkileri rapor edemeyebilecek çocuklarla mahremiyet içinde buluyordur eninde sonunda kendini. Bu hipotez, bu sorunu yaratan şeyin, Tanrı'ya inançtan çok, belli kurumlar olduğunu önermektedir. Eğer öyleyse, kurumların reforma ihtiyacı var demektir; fakat bu üzücü olaylar, bu tür kurumları olmayan dinler hakkında bir şeyler söylemez bize.

Öte yandan, cinsel taciz sorunu Katolik rahiplerle sınırlı değildir. Metodist din kadınlarının ve de kadın hahamların yaklaşık yüzde 75'i, bir araştırmaya göre, din adamlarınca cinsel tacize uğruyormuş.³¹ Yani bu sorun

30. A. W. R. Sipe, *Sex, Priests, and Power: Anatomy of a Crisis* (New York: Brunner/Mazel, 1995).

31. J. T. Chibnall, J. Wolf ve P. N. Duckno, "A National Survey of the Sexual Trauma Experiences of Catholic Nuns," *Review of Religious Research* 40 (1998), s. 142-67.

belli bir dinin kurumlarından çok genel anlamda dine ilişkin bir şeylerden kaynaklanıyor olabilir. Bunu bilmiyoruz.

Aile içi istismar ayrı bir konudur. Tüm Hristiyanlar için Kitab-ı Mukaddes esastır ve o da çocuk istismarı olarak görülecek şeyler içeriyor:

Çocuğunu terbiye etmekten geri kalma; onu değnekle dövsen de ölmez. Onu değnekle döversen, canını ölümler diyarından kurtarırısın. (Meseller, 23:13-14; ayrıca bkz. 13:24, 20:30)

Kitab-ı Mukaddes eşler arasında değişmez bir hiyerarşiyi de onaylıyor:

Kilise Mesih'e ne kadar bağımlıysa, kadınlar da kocalarına her durumda o kadar bağımlı olsunlar. (Efesoslular, 5:24; ayrıca bkz. Koloseliler, 3:18; 1 Petrus, 3:1)

“Her durumda”! Dayakta da bağımlı olsunlar mı? Ya evlilik içi tecavüzde? Sözel ve psikolojik suiistimalde? Maddi bağımlılıkta? Kitab-ı Mukaddes açıkça bir şey söylemiyor ve pek çok kilise aile içi suiistimalin karşısında duruş sergilemiştir; fakat kötü niyetli baba ve kocaların Kitab-ı Mukaddes'i suiistimali onaylıyor gibi yorumlayacaklarını tasavvur edebiliriz.

Öyle midir acaba? Kim bilir? Bazı araştırmalar kiliseye gitme sıklığıyla ev içi suiistimalin azlığı arasında ilinti bulmuştur.³² Yine tekrarlamak gerekir ki bunlar sadece ilintidir, dolayısıyla kötü niyetlilerin kiliseye gitmeyi kesme veya eşlerinin kiliseye gitmelerini engelleme eğilimlerini yansıtıyor olabilir. Bu ilişki Hristiyan mezhepleri arasında değişkenlik de gösteriyor gibidir. Bir araştırmada, muhafazakâr Protestan kadınlar diğer kadınlara oranla daha fazla istismara uğradıklarını ifade etmişler.³³ Bir başka araştırma, köktendinci Protestanların bir akrabanın cinsel tacizine uğramış olduklarını büyük ihtimalle açıkladıklarını, oysa ki dindar olmayan ve liberal dindar katılımcıların akraba olmayan birinin cinsel tacizine uğramış olduklarını bir ihtimal açıkladıklarını saptamıştır.³⁴ Bu tür akıl karıştırıcı bulgular soruların artmasına neden olmaktadır.

Septisizmin bir başka temeli de suiistimalin tanımıyla ilgilidir. Pek çok suiistimal olayı her iki tarafa göre de ahlaksızlıktır; fakat başka bazı olaylar belirsizlik gösterebilir. Farklı çalışmalar farklı davranışlara bakar ve çoğu

32. Bu araştırmaların bir özeti için bkz. Spilka ve vd, *The Psychology of Religion*, s. 439-43.

33. M. B. Brinkerhoff, E. Grandin ve E. Lupri, “Disaffiliation: Some Notes on ‘Falling from the Faith,’” *Sociological Analysis* 41 (1992), s. 15-31.

34. R. Stout-Miller, L. S. Miller ve M. R. Langenbrunner, “Religiosity and Child Sexual Abuse: A Risk Factor Assessment,” *Journal of Child Sexual Abuse* 6 (1997), s. 15-34.

da suiistimal tanımını belirsiz bırakan öz-bildirime istinat eder. Çocuğa şaplak suiistimal midir? Yasa, eğer çürük bırakıyorsa istismardır diyor; fakat ahlaken pek önemli saymıyor. Bir koca karısını para vermeyerek veya yüksek sesle kendisine itaat etmesini söyleyerek kontrol altında tuttuğunda suiistimal midir? Böylesi bir tahakküm bana gayri adil geliyor; fakat Kitab-ı Mukaddes'in, "Kadınlar da kocalarına her durumda o kadar bağımlı olsunlar" (Efesoslular, 5:24) dediğini bilen birisi suiistimal veya ahlaksızlık olarak görmeyebilir. Fakat o zaman da bu tür davranışları dine karşıymış gibi görmek, tıpkı homoseksüelliği seküler topluma karşıymış gibi görmek kadar mantıksız olur. Sekülerleşme ve dinin ahlakla ilgili olup olmadığını, ne kadar ilgili olduğunu belirlemek için, her iki tarafın da ahlaksızlık saydığı örneklere bakmak daha iyi olacaktır.

ALDATMA

Şimdi şiddet suçlarının ötesine geçelim. Sekülerleşmenin ahlaksızlığa yol açıp açmadığına ilişkin bir başka test örneği de dolandırma ve yalan söylemedir; çünkü ateistler ve agnostikler, dolandırma ve yalan söylemenin ahlaksızlık olduğu konusunda teistlerle hemfikirdirler. Birkaç araştırmada, ateist ve agnostiklerin aldatmaya başvurduklarını bildirmelerine kıyasla sofuluk derecesinde dindar insanların aldatmaya başvurduklarını daha az açıkladıkları görülmüştü. Ancak başka araştırmalar yalan konusunda durumun tersi olduğunu; yani çok dindarların az dindarlardan daha fazla yalan söylediklerini saptamıştır.³⁵

Ne yazık ki bu araştırmalar öz-bildirim yoklamasına dayanmaktadır. Bir grubun daha az aldatmaya başvurduğunu *açıklaması*, bunu *gerçekten* az sıklıkta *yaptıkları* anlamına gelmez. Dolandırıcıların ne kadar sıklıkta dolandırdıklarını unutmuş ya da bu konuda yalan söylüyor olmaları hiç de şaşırtıcı olmaz. Gerçekten de, 14.000'den fazla yetişkinle yapılan bir kamuoyu araştırması,³⁶ katılanların yüzde 13'ünün evlenene kadar bakir kalma konusunda aleni veya yazılı yemin etmiş olduklarını açıkladıklarını saptamıştır. Bu yüzde 13'ün yarısından fazlası bir yıl sonra böyle bir yemin ettiğini inkâr etmiştir. Bu inkâr oranı, geçen yıl süresince seks yapanlar arasında yüzde 73, ilk yıl kendilerini "yeniden doğmuş Hristiyan" olarak niteleyenler arasında yüzde 42'ydi. Yine, ilk yıl bakir(e) *olmadıklarını* itiraf edenler arasından, geçen yıl içinde bakir(e)lik yemini etmiş olanların yüzde 28'i ve geçen yıl içinde "yeniden doğmuş Hristiyan" olmuş olanla-

35. Her iki tarafla ilgili çalışmaların bir özeti için bkz. Spilka ve vd, *The Psychology of Religion*, s. 420-22.

36. Janet E. Rosenbaum, "Reborn a Virgin: Adolescents' Retracting of Virginity Pledges and Sexual Histories," *American Journal of Public Health* 96, no. 6 (2006), s. 1096-103.

rın yüzde 18'i ikinci yılda bakir(e) (olmuş?) *olduklarını* iddia etmişlerdir. Bu, yemin ve dolandırma üzerine kamuoyu araştırmalarındaki öz-bildirim usulünün ne kadar güvenilir olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, dinin fiili aldatmacılığı veya yalanı azaltıp azaltmadığını belirlemek için, araştırmacıların fiili aldatma oranlarını belirlemenin daha akıllıca yollarını bulmaları gerekmektedir.

Bazı klasik araştırmalarda, kapalı-göz testleri sırasında gizlice bakma ve öğrencilere kendi testlerini puanlamalarına izin verildiğinde cevapları değiştirme oranları ölçülmüş³⁷ ve 11.000 öğrenciden oluşan büyük bir örnekleme dinle aldatma arasında hiçbir ilişki saptanmamıştır.

Daha yakın bir tarihte yapılan bir araştırmada,³⁸ bir öğretim görevlisi bir sınavda öğrencilere kasıtlı olarak hak ettiklerinden bir puan fazla vermiş. Daha sonra öğrencilere yanlışlıkla fazladan bir puan almış olabilecekleri söylenip kendi sınavlarını yeniden değerlendirmeleri ve sınav kâğıdının üstüne “Bir puan fazla vermişsiniz,” “Kâğıdımdaki puan doğru” ya da “Bana bir puan eksik vermişsiniz” seçeneklerinden birini yazmaları istenmiş. 130 öğrenciden sadece yüzde 32’si fazla puan aldığını dürüstçe kabul etmiş, yüzde 52’si notunun doğru olduğunu söylemiş ve yüzde 16’sı da bir puan daha almaya çalışmış. Araştırmacılar dini inançlara ilişkin geçmişe sahip oldukları için, kiliseye her hafta veya daha sık gidenlerin yüzde 45’inin ancak kiliseye yılda bir ya da daha seyrek gidenlerin sadece yüzde 13’ünün bir puanlık hatayı dürüstçe beyan ettiğini saptamışlar. Yani bu araştırma daha dindar olanların az dindar olanlardan daha az aldatmaya başvurduklarını varsaymaktadır.

Küçük bir araştırmaya bu kadar fazla önem atfetmek bir hata olur. Daha kapsamlı ve daha farklı örneklemelerde yinelemeler gerekir. Ayrıca dindarın, daha az aldatmaya başvuruyor olsalar bile aldatma düzeylerinin hâlâ yüksek olduğunu söylemekte yarar var. Din, insanları dürüst kılıyor diye bir şey yok.

Yine de sonuç buysa, ateistler kiliseye daha sık giden kişilerin daha az aldattıklarını kabul etmek zorunda kalacaklardır. Bu, dini inancın insanları daha az dolandırıcı yaptığını gösterir mi? Hayır. Daha önce değindiğim gibi, neden-sonuç katarı başka tarafa yönelmiş olabilir. Aldatmaya ve başka ahlaksızca fiiller işlemeye yatkın kişiler kiliseye daha seyrek gidiyor olabilirler, hatta agnostik ve ateist de olabilirler. Bu öykü gerçek olsa bile, yine de din insanları daha az dolandırıcı yapmaz. Sadece dolandırıcıları daha az dindar yapar. Yine, bilemeyiz.

37. H. Hartshorne ve M. A. May, *Studies in the Nature of Character, Volume 1: Studies in Deceit, Volume 2: Studies in Service and Self-Control* (New York: Macmillan, 1928/1929).

38. R. D. Perrin, “Religiosity and Honesty,” *Review of Religious Research* 41 (2000), s. 534-44.

AYIRIMCILIK

Bazı dinler, hepimizin Tanrı'nın çocukları olduğumuzu, dolayısıyla eşit ya da en azından adil muamele görmemiz gerektiğini öğretir. Ateistler ve agnostikler, ayırimcılık, önyargı ve hoşgörüsüzlüğü mahkûm etmek açısından böylesine sağlam bir temelden yoksun gibi görünebilirler. D'Souza daha da ileri gidiyor ve "Hristiyanlığın ölümü demek, insan haysiyeti, işkenceye karşı olma ve kadınların, azınlıkların ve yoksulların savundukları eşit muamele hakları gibi değerlerin de giderek yok olması demektir" iddiasında bulunuyor.³⁹

D'Souza bu kehanet için hiçbir empirik kanıt göstermiyor. Dolayısıyla onun korkusu, karşıtlarınız hakkındaki kehanetlerinizi insanların nasıl düşünüp hissettiklerine dair içsel sezinize oturtma hatasına örnek oluşturabilir. Hepimiz –ateistler ve teistler, fark etmez– bize uzak gibi duran insanların yaşamları hakkında fikir yürütmeye çalışmak yerine dinlemeyi ve gözlemeyi öğrenmemiz gerek.

Bilimsel literatürün karşıt anlatısı vardır. Bir yazıda şöyle der:

Dindarlığın çeşitli ölçütlerinden –dine bağlılık, kiliseye gitme devamlılığı, dogmatik Ortodoksluk, dinin nominal önemi ve benzeri şeylerden– yararlanan araştırmacılar her defasında, özellikle Yahudilere ve siyahlara karşı, etnik merkezcilik, otoritarizm, dogmatizm, sosyal mesafe, sertlik, belirsizlik hoşgörüsüzlüğü ve önyargının spesifik türleriyle pozitif ilintiler saptamışlardır.⁴⁰

Yahudi ve siyahlara, kadın ve homoseksüelleri de ekleyebiliriz. Bu önyargının temeli, –tümü de Yeni Ahit'te olmak üzere– homoseksüelliği mahkûm eden (Romalılar, 1:26-27), İsa'nın çarmıha gerilmesinden dolayı Yahudileri suçlayan (Matta, 27:20-23; Markos, 15:11-14; Luka, 23:20-23; Yuhanna, 19:4-16) ve kadınların kilisede konuşmalarını yasaklayan (1 Korintoslular, 14:33-35; 1 Timoteos, 2:12) Kitab-ı Mukaddes'te mevcuttur. Ayırimcılık, kadınların papaz olmalarına izin verilmediğinde olduğu gibi, pek çok din kurumunda da yer almaktadır.

Başka paragraflarda karşıt mesajlar mevcuttur ve pek çok Evangelist de dahil olmak üzere pek çok Hristiyan bu önyargıları paylaşmamakta, hatta onlarla mücadele etmektedir. Bunu memnuniyetle itiraf edebilirim. Pek çok iyi Evangelist vardır. O halde iyi dindarların üstesinden geldikleri önyargı, ayırimcılık ve hoşgörüsüzlükle dinin genel anlamda birlikteliğini sorgulamamız gerekir.

39. D'Souza, *What's So Great about Christianity*, s. 78. Ayrıca bkz. s. 268.

40. D. M. Wulff, *Psychology of Religion: Classic and Contemporary Views*, 2. basım (New York: Wiley, 1997), s. 223.

Çok sayıda araştırma, dinle ayrımcılık arasında bir birliktelik olduğunu vurgulamakta; fakat derecesi değişkenlik gösteriyor. Bazı kilise müdavimleri gruplarının diğerlerine oranla daha az önyargılı olduğu saptanmıştır; fakat hiçbirinin dindar olmayan insanlardan daha az önyargılı olduğu saptanmamıştır.⁴¹ Ancak son dönemde yapılan bir araştırma gösteriyor ki, “birlikel dindarlık, bağımsız olarak, hoşgörüsüzlüğü ve başkalarını suçlamayı öngörüyor” ise de “ibadet dindarlığı, bağımsız olarak, hoşgörüyü ve başkalarını suçlamanın reddini öngörüyor.”⁴² Din önyargı ve ayrımcılıkla ilintilendirildiğinde, en güçlü ilişkiler köktendincilikle olmaktadır.⁴³ Ancak bunlar yalnızca ilintidir, dolayısıyla köktendinciliğin önyargıya yol açtığı anlamını çıkartamaz.

Bu “önyargı” ve “ayrımcılık” bahsi, kabul edilmelidir ki her zaman nötr değildir. Homoseksüelliği ahlaksızlık olarak mahkûm eden dinler, homoseksüellere karşı sözde önyargı veya ayrımcılıklarının mantıksızlığını inkâr edecektir. O dinlerin anlayışlarına göre, ahlaksızlıkla mücadele ediliyordur. Ateistlere karşı “ayrımcılık” konusunda da muhtemelen aynı şey geçerlidir. O dinler, kadınların papaz olmalarını engellemenin, onları kocalarına itaate zorlamanın ve kilisede konuşmalarını yasaklamanın haksız önyargı veya ayrımcılık olmadığını da iddia edebilir; çünkü kutsal kitapları bunu emrediyor. Bakış açılarına göre, sadece Tanrı’nın kendilerine yap dediğini yaptıklarından dolayı önyargılı olamazlar.

Bu savunmanın nerelere uzandığı açık değildir. İki homofobik, Matthew Shepard’a işkence yapıp bir çite bağlı olarak ölüme terk ettiğinde, bazı bağnazlar, “Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler...” diye yazan Levililer, 20:13’ten alıntı yaparak bu cinayeti savunmuşlardı. Kitab-ı Mukaddes’ten alıntılarla kölelik de savunulmuştur. Hiç kuşkusuz, antisemitler de Yahudilere yönelik olarak soykırıma kadar uzanan ayrımcılıklarını haklı gösterecek kutsal pasajlara atıfta bulunuyorlar. Bununla beraber, eğer din bu denli aşırı önyargı barındırıyorsa, dindarların çoğunu rahatsız etmelidir ve ediyordur (tıpkı Stalin ve Mao’nun ateistlerin başına bela olmaları gerektiği ve de bela oldukları gibi).

Ayrımcılık, önyargı ve hoşgörüsüzlük daha az dramatik olduğunda bile, seküler perspektif, çok farklıdır. Dini yazılar ve hükümlerce onay

41. Spilka ve ark., *The Psychology of Religion*, s. 459. Ayrıca bkz. sayısız çalışmayı özetleyen s. 458-478; yine, C. D. Baston, P. A. Schoenrade ve L. W. Ventis, *Religion and the Individual: A Socio-Psychological Perspective* (Oxford: Oxford University Press, 1993).

42. Ian Hansen ve Ara Norenzayan, *Where God and Science Meet: how the Brain and Evolutionary Studies After Our Understanding of Religion*’da “Yang and Yin and Heaven and Hell: Untangling the Complex Relationship between Religion and Intolerance”; edisyon P. McNamara (Westport, CT: Praeger, 2006), Cilt 3.

43. Spilka ve ark., *The Psychology of Religion*, s. 466 ve 472.

gören ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük biçimleri, o dini kabul eden dindar insanlara haksız gelmiyor olabilir; fakat bu fiiller bu dinin dışındaki insanlara haksız görünür. Eğer seküler toplumlar bu türden ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükleri daha az barındırıyorsa, seküler toplumlar dindar toplumlardan daha kötü değil, daha iyidir demektir; en azından seküler insanlara göre.

HAYIRSEVERLİK

Sadece öldürmemek, çalmamak, istismar etmemek, aldatmamak ve ayrımcılık yapmamak, sizi ahlaken iyi yapmaya yetmez. Ahlaken iyi insanlar, teistlerin yanı sıra pek çok ateist ve agnostiğe göre de ihtiyacı olanlara yardım ellerini uzatırlar. Dolayısıyla, eğer seküler kişiler ve toplumlar muhtaçlara yardım etmezlerse, ahlaki iyilikten yoksundurlar. Seküler insanların muhtaçlara yardım etme oranının düşük olması, sayısız teistin seküler kültürden korkmasına neden olan bir tür ahlak bozukluğu ve yozlaşma anlamına gelmez aslında; ancak yine de ciddi bir ayıptır.

Seküler kişi ve toplumlar, Arthur Brooks'un yakın tarihli popüler kitabına göre, sırf bu nedenle ahlaken zayıftırlar: "Dindarlar verme konusunda seküleristlerden yüzde 25 puan yukarıdaydılar (yüzde 91'e 66). Dindarlar gönüllülere kıyasla da muhtemelen 23 puan fazlaydılar (yüzde 67'ye 44)."⁴⁴ Fark bağış tutarları açısından daha da büyük gözüküyor: "2000 yılında -aile başına, seküler kişilerle tam olarak aynı olmak üzere, 49.000 dolar kazanan- dindarlar yılda yaklaşık 3,5 kat fazla para vermişlerdir (642 dolara karşılık 2210 dolarlık bir ortalama). Ayrıca iki kat fazla gönüllü olmuşlardır (5,8 kereye karşılık 12 kere)."⁴⁵ Elbette, dindarların bağışları dini nedenlere dayanır; fakat dini bağışları hariç tuttuğumuzda da farkın aynı kaldığını ileri sürüyor Brooks: "Dindarlar -dindışı bağışlar, gayri resmi hibeler ve hatta iyilik ve doğruluk fiilleri dahil- dini olmayan her ölçülebilir durumda seküleristlerden daha hayırseverdirler."⁴⁶ Brooks'un argümanlarına kafa yormak gerekir; çünkü çok dikkat çekicidir ve pek çok Evangelist tarafından tekrarlanmaktadır.

Brooks'un genellemelerini değerlendirmek için derine inmemiz gerek. Özellikle, *niye* dindarlar hayır işlerine daha fazla bağış yapıyorlar sorusunu sormalıyız. Brooks bu sorudan kaçınıyor; çünkü "güdüleri yargılamak, insanı yanlış yola sürükler. Hayırseverlik bir davranış biçimidir, bir güdü değildir."⁴⁷ Davranışların güdülerden farklı olduğunu söylerken doğruyu

44. Arthur C. Brooks, *Who Really Cares* (New York: Basic Books, 2006), s. 34.

45. Brooks, *Who Really Cares*, s. 34. Bu rakam 2000 yılı içindir.

46. Brooks, *Who Really Cares*, s. 38.

47. Brooks, *Who Really Cares*, s. 42. Ayrıca bkz. s. 26-29 ve 94.

söylüyor. Ancak *Who Really Cares* [Kim Gerçekten Umursuyor] adlı bir kitapta “güdüleri yargılama”yı eleştirmek ikiye bölünmüştür. Umursamak, güdülerle ilgilidir, davranışla değil. Dolayısıyla eğer kimin daha fazla umursadığını bulmak istiyorsak, güdüleri sorgulamalıyız.

Güdüleri tam olarak belirlemek zordur; fakat ödül ve ceza beklentilerinin çoğu kişide sadece davranışları değil güdüleri de etkilediği su götürmez. Kitab-ı Mukaddes, muhtaçlara yardım edenlerin “sonsuz yaşam”a sahip olacaklarını; muhtaçlara yardım elini uzatmaktan kaçınanlarınsa “sonsuz azap” çekeceklerini söylüyor (Matta, 25:46; ayrıca bkz. Luka, 6:38). Bu ayetler gayet iyi bilinir; pek çok dindarin, en azından kısmen, cennete gitmenin ya da cehenneme düşmemenin yolunu bulmak için hayır işine daha fazla bağış yapıyor olması büyük ihtimaldir. Elbette bu güdü tüm dindarlarca paylaşıyor demek değildir. Pek çok dindar, sadece kendilerine yardımcı olmak için değil, muhtaçlara da yardım etmek için hayır işlerinde çalışmaktadır. Yine de bazı dindarlar iyidirler, bazıları pek de iyi değildir ve kötü olanlarınsa muhtemelen kötü güdüleri vardır.

Birçok dini gelenek de özellikle ondalığı zorunlu kılar (Levililer, 27:30). Ondalık, ifa edildiğinde cennetle ödüllendirilecek ve ihmal edildiğinde de cehennemle cezalandırılacak bir görev olarak dayatıldığında, dindarların çoğunun ondalık vermesi ve güdülerinin (her zaman olmasa bile) genelde kendi çıkarları gereği olması hiç de şaşırtıcı olmamalıdır.

Ancak zorunlu bağış hiçbir ahlaki itibar getirmez. Bir işçinin, patronu, bağışta bulunursa terfi edebileceğini, bulunmazsa kovulacağını söylediğinden dolayı patronunun gözde yardım derneğine bir bağışta bulunduğunu tasavvur edin. Bu bağış işçinin ahlaken iyi olduğunu mu gösterir? Kuşkusuz göstermez; çünkü yararlanan kişileri hakir görüyor olsa da mecburen bağışta bulunmuş olur. Bu işçi patronunun vaat ve tehditleri olmasa bile, belki, o yardım derneğine bağışta bulunacaktı; fakat vaat ve tehditlerden sonra bunu bilmek mümkün değil artık. Daha genel söyleyecek olursak, bağışlar zorunlu olduğunda kimin ahlaki itibarı hak ettiğinden emin olamayız.

Aynı durum dindar insanlar için de geçerlidir. Eğer bağış karşılığında cennete, bağışta bulunmamanın karşılığında da cehenneme gitmeleri söz konusuysa, bu bağlamda ahlaki itibarı hak edip etmedikleri belli değildir; çünkü güdüleri şaibelidir. Muhtemelen pek çok dindar vaat ve tehditler olmadan da aynı yardım derneklerine bağışta bulunurdu; fakat böylesine kocaman vaat ve tehditlere inanmak söz konusu olunca, bunu hangisinin yapacağını söylemek biraz zorlaşıyor.

Tekrarlamak istiyorum ki; muhtaçlara yardım eden tüm dindar insanları Tanrı'nın vaat ve tehditleri harekete geçiriyor demiyorum. Böyle bir iddia çığnıklık olur. Ben, muhtaçlara yardım ellerini uzatırken çoğunun aklında

cennet ve cehennem olduğunu kuşkulanyorum. Pek çok dindar muhtaç haldeki insanlara yardım etmek istedikleri için hayırda bulunuyordur. Tıpkı ateist ve agnostiklerin yaptıkları gibi. Ancak aşikâr olmayan şey, seküler ve dindar insanlar arasında hayırda bulunma konusundaki istatistiksel farkların ne kadar olduğunun cennet vaadi ve cehennem tehdidiyle açıklanamayacağıdır. Davranış farklılığının bu gibi çıkarıcı güdülere bağlı olduğu konusuna gelince; bu farklar, hangi grubun daha ahlaklı olduğuna, Brooks'un attığı başlığın dediği gibi "kim(in) gerçekten umursuyor" olduğuna ilişkin bir şey göstermez.

Yine de eğer dindarlar gerçekten daha çok veriyorlarsa, bu kötü mü ki? Ne de olsa hayra yönelik bağışlar güdüye bakılmaksızın muhtaçlara yardım eder. İhtiyaç içinde olup da yardım gören insanlar hayır sahiplerinin temiz kalpli olup olmadıklarını bilmezler; hatta umursamazlar da.

Ancak dindarların gerçekten de dindar olmayanlardan daha fazla hayır işledikleri belli değildir. Brooks'un kanıtlarının çoğu öz-bildirimleri esas almaktadır.⁴⁸ "Kiliseye gidenler yaptıkları hayırları anketlerde şişiriyor [olabilirler]... çünkü inançlı bir insan olarak merhametli davranma konusunda bir tür mahalle baskısı söz konusu."⁴⁹ diyerek bizzat itiraf ediyor bunu. Bu baskı anketlerde görülen farkları tek başına açıklamaya yeter; davranış bağlamında aslında hiç fark olmasa bile. Başkalarına yararı dokunan şey gerçek davranıştır; yani kimin gerçekten hayır yaptığını veya muhtaç olanlara yardım elini uzattığını saptamanın bir yolunu bulmalıyız. Standart bir gözleme göre, "gerçek davranışsal yardım ölçütlerini bünyesinde barındıran araştırmalara göz attığımızda, dindarların daha az dindarlardan ya da dindar olmayanlardan daha yardımsever olduklarına dair pek kanıt yoktur."⁵⁰ Bu da Brooks'un aşırı güvendiği öz-bildirimlere kar yağdığını gösterir.

Brooks'un kategorileri konuyu da saptırmakta. "Dindarları," bir din hizmetine "takriben her hafta ya da daha sık" katılan kişiler olarak tanımlıyor ve onları "nadiren (yılda birkaç kez) katılan ya da hiç katılmayan-ya da dini olmadığını söyleyen"⁵¹ kişiler diye tanımlanan "seküler insanlar"la karşılaştırıyor. Bu "seküler insan" tanımı kiliseye nadiren giden dindarları da kapsıyor nedense. Eğer kiliseye az giden dindarlar kiliseye çok daha düzenli giden dindarlardan daha az hayır yapıyorlarsa, bu adlandırma hatası Brooks'un sonuçlarını çarpıtıyor demektir. Kiliseye az giden inananlar toplumsal anlamda daha az istekli olmalarının yanı sıra, hayır işlerini ve bunun önemini daha az hatırlıyorlarsa bu eğilim mantıklı görünür. Nadiren giden

48. Brooks, *Who Really Cares*, s. 186.

49. Brooks, *Who Really Cares*, s. 214.

50. Spilka ve vd, *The Psychology of Religion*, s. 447. Ayrıca bkz. Batson ve vd, *Religion and the Individual*.

51. Brooks, *Who Really Cares*, s. 34.

dindarlar “dindar insanlar” kategorisine dahil ediliyorlarsa, o halde “dindarlar” ile “seküler insanlar” arasındaki istatistiksel farklar kayboluyordur. Öyleyse, Brooks’un kategorilerini yeniden tanımlamadan, onun gerçek ateist ve agnostikler hakkında vardığı hükmün haklı olup olmadığını bilemeyiz.

Yine bir başka ciddi aksaklık da Brooks’un siyasal eylem ve bağışları reddetmesidir. Brooks, “*resmi harcamaların hayır işine girmedigi*”⁵² konusunda ısrarlı. Bu sınırlama mantıklı geliyor; fakat konuyu çarpıtıyor. Öncelikle, bir okul tahvili çıkarılması konusunda olduğu gibi, sizi daha fazla vergi yükü altına sokacak bir şeye oy vermek yardım derneğine katkıda bulunmak kadar çok şey ifade eder, hele ki devlet okulunda çocuğunuz yoksa. Paranızı başkalarının ihtiyaçlarına sunmaya çalışmak bilinçli bir karardır. Bu, şahsen kullanmadığınız sosyal hizmetlere tahsis edilecek yüksek vergileri olan bir devlette yaşamayı seçmek demektir.

Üstelik, ABD’de güçlü dini inançlar, muhafazakâr politikalarla ve de hükümetin ekonomik sorunları çözme rolü konusunda septsizlikle birleşir. Sonuç olarak, dindarlar, yoksullukla bağlantılı sorunların hükümet programlarından çok özel yardım kuruluşları vasıtasıyla çözülmesi gerektiğine inanırlar çoğunlukla. Seküler insanlarsa, aksine, muhtaç insanlara yardımın hükümetin işi olduğunu düşünürler; özel yardım vakıflarını destekleme yükünün eşit olarak yayılmadığından ve ekonomik krizler sırasında vakıf kaynaklarına güvenilemeyeceğinden dolayı ihtiyaç duyulan hizmetleri hükümetin sağlamasının daha etkin ve adil olacağına inanırlar. Bu “liberal” görüş doğru olsun olmasın, buna inanan kişiler özel hayır kurumları yerine hükümet programlarının geliştirilmesine odaklanırlar büyük ihtimalle. Brooks da, “gelirlerin zorla yeniden dağılımına dair muhafazakâr görüşler ve hayır işleri at başı beraber gider”⁵³ derken aslında bunu itiraf etmektedir. Bu da, her iki tarafın da, farklı yollardan da olsa, muhtaçlara yardıma çalışması demektir. Yardımsever olmanın en iyi yolu hakkında farklı görüşleri olsa bile yardımseverlik hiç kimsenin tekelinde değildir.

Nihayet, önceki bölümlerden çıkarılan dersi tekrarlayabiliriz: ilinti nedensellik değildir. Seküler insanların daha az hayır işledikleri ve dindarların kendi çıkarları doğrultusunda değil de umursama güdüsüyle hareket ettikleri argümanının doğru olduğunu varsayalım. Bu, dinin insanları daha iyi yaptığını gösterir mi? Hayır. Daha önce belirttiğimiz gibi, neden-sonuç kervanı başka yöne de gidebilir. Zaman ve paralarını hayır işlerine harcamak istemeyen insanların, yapmak istemedikleri şeyleri yapmaya teşvik edilip baskı görecekları kiliseye daha az gitmeleri mantıklı gibi. Din, hayır işlerini artırmak yerine, daha az hayırsever olanları dışlıyor olabilir.

52. Brooks, *Who Really Cares*, s. 20, italikler onun. Ayrıca bkz. s. 6 ve 25.

53. Brooks, *Who Really Cares*, s. 55.

Nedensellik ilintisinin arkasına bakabilmek için psikologlar değişkenleri işlerler. Yakın tarihli bir araştırmada,⁵⁴ (yirmi dördü Hristiyan olan) yirmi altı dindar öğrenciyle (on dokuzu ateist olan) yirmi dört öğrenci karşılaştırılmış. Deneklerin hepsinden cümleleri çözmeleri istenmiş; fakat bu cümlelerin içine, deneklerin yalnızca yarısı için dini sözcükler (“ruh,” “ilahi,” “Tanrı,” “kutsal” ve “peygamber”) serpiştirilmiş. Böylelikle bu denekler dini kavramları düşünmeye “kurgulanmışlar.” Ardından her iki gruba da on adet 1 dolar verilmiş ve bu bozuklukların tümünü isterlerse saklayabilecekleri, isterlerse birkaçını hiç para almamış ve kimliklerini de hiç öğrenemeyecekleri bir başka deneye verebilecekleri söylenmiş. Dini anlamda kurgulanmış denekler ortalama 4.22 dolar verirlerken, diğerleri ortalama 1.84 dolar vermişler. Dindar ve dindar olmayan denekler arasında istatistiksel açıdan önemli farklar yokmuş. Bu sonuç gösteriyor ki dini anlamda kurgulanmak teistler ve ateistler arasındaki verme olgusunu benzer şekilde artırmaktadır.

Ustaca yürütülmüş bu deneyim sonuç itibarıyla bir neden-sonuç yargısı önermektedir. Dini anlamda kurgulama eylemi hibeyi etkilediğinden ve kiliseye devamlılık da dini anlamda kurgulamayı mükerrer hale getirdiğinden, bu, kilise devamlılığının bağışta bulunmayı artırdığı bir mekanizmadır büyük ihtimalle. Bu iddia teistlere sempatik gelebilir. Ancak hibeye yol açan şey dini inanç değildir; neden dersiniz, aynı etki teistlerin yanı sıra ateistlerde de ortaya çıkmıştır. Bu modelde önemli olan, dini inançtan çok kiliseye devamlılıktır. Ayrıca ateistler ve agnostikler de seküler ahlak kavramlarıyla kurgulanarak aynı işi yapabiliyorlar. Dolayısıyla bu model, seküler toplumların, muhtemeldir ki muhtaçlara yardım konusunu görüşmek üzere sürekli bir araya gelen cemaatler oluşturarak ahlaki kavramları kurgulama çabası göstermeleri halinde, daha az bağışçı olmayacaklarını öngörmektedir.

Elbette, herhangi bir nedensellik yargısına varmadan önce daha fazla araştırmaya ihtiyaç var ve daha fazla insanı muhtaçlara yardıma teşvik etmek için hepimizin –teistlerin yanı sıra ateistler ve agnostikler– daha fazla çalışması gerekmekte. Yine de büyük resim, insanların daha hayırsever kılınması yolunda neler yapılacağı hakkında dini gruplardan ders almaları halinde seküler toplumların bencillikten uzaklaşacaklarını göstermektedir.

54. Azim F. Shariff ve Ara Norenzanyan, “God Is Watching You: Priming God Concepts Increases Prosocial Behavior in an Anonymous Economic Game,” *Psychological Science* 18, no. 9 (2007), s. 803-809. Ayrıca bkz. J. C. Ortberg, R. L. Gorsuch ve G. J. Kim, “Changing Attitude and Moral Obligation: Their Independent Effects on Behavior,” *Journal for the Scientific Study of Religion* 40 (2001), s. 489-496.

GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölüm derine pek inmemiştir. Cinayet, hırsızlık, istismar, aldatma, ayırmıcılık ve iyilik üzerine yaptığımız tartışmalar üstünkörü, eksik ve yetersizdir. Pek çok konudan ve tonlarca empirik çalışmadan söz edilmemiştir. Yine de bazı genel temaların anlaşıldığını umuyorum.

Birincisi, pek çok şeyi bilmiyoruz. Ateizm veya dinin ahlaksızlıkla ilişkisine dair çalışmaların büyük bir kısmı sağlıklı değildir ya da ciddi-yetten uzaktır. Din psikologlarının daha yapacak çok şeyleri var.

İkincisi, dindarların kendi değerleri vardır; aynı şey ateistler ve agnostikler için de geçerlidir. Eğer mevcut çalışmalar doğruysa, dindarlar biraz daha hayırseverler fakat seküler insanlar da daha az önyargılılar. Her iki taraf da erdem ve erdemliliği tekeline almış değil.

Üçüncüsü, kaydedilen farklar grup ortalamaları arasında. Bu da herhangi bir ateist veya agnostiğin son derece hayırsever olabileceği ve herhangi bir dindarın da hiç de önyargılı olmayabileceği anlamına gelir. Herhangi birinin dindar ya da ateist ya da agnostik olup olmadığını temel alan hiçbir araştırma onun hakkında herhangi bir ahlaki yargıya varamaz.

Dördüncüsü, bu araştırmalar, seküler toplumların derbederleşeceği veya teist toplumların otoriteryan olacağı iddialarını doğrulamaz. Saptanan farklar bir genelleştirmeye gitmek için yeterli değildir.

Beşincisi, hepimiz birbirimizden ders alarak gelişebiliriz. Ateistler teistlerden hayırseverliği öğrenebilirler. Teistler de ateistlerden daha hoşgörülü olmayı öğrenebilirler. Artı, hepimiz birbirimizden ahlak hakkında bir şeyler öğrenebiliriz.

Peki, bu öğrendiklerimizle ne yapabiliriz? Dünya görüşünüzü seçmenin tek yolu, uygulamadır: Dünya görüşünüzü ne tür bir insan olmak istediğinizi ya da ne tür bir insanla yaşamak istediğinizi seçerek belirlersiniz. Bu bölümde ana hatları verilen empirik bulgular bu seçimi yaparken yardımcı olabilir.

Ancak bu uygulamalı seçimle bazı entelektüel konuları karıştırmak gerekir. Bir dünya görüşünün arzu edilebilir tipte bir insan veya eylemle istatistiksel anlamda bütünlük arz etmesi, o dünya görüşünün ileri sürdüğü şeylerin doğru olduğunu göstermez. Böylesi istatistikler ne Tanrı'nın var olduğunu ne de var olmadığını göstermez, örneğin.

Dini inançla ahlaki davranış arasındaki istatistiksel veya nedensel bir ilişki, "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır"ı da göstermez. Bu bölümdeki empirik kanıtlar, "Madem insanlar Tanrı'nın öldüğüne inanıyorlar, öyleyse büyük ihtimalle her şeyin mubah olduğuna inanıyorlarmışçasına

hareket edip etmeyecekleri” gibi aykırı bir soruyu ele almaktadır. Bunun tersine, “Tanrı öldüyse, her şey mubahtır” iddiası Tanrı’ya inançtan çok Tanrı hakkındadır. Ayrıca hangi eylemlerin yapıldığından çok hangi eylemlere izin verildiği hakkındadır. Teistler bu sloganı, eğer Tanrı yoksa hiçbir şeyin nesnel anlamda ahlaken yanlış olmayabileceğini ileri sürmek için kullanırlar. Kısacası, sorun ateizmin, tüm gerçek ahlaki değerlerin, görevlerin ve yükümlülüklerin inkârı demek olan nihilizmi doğurup doğurmadığıdır. Bir sonraki bölüm işte bu yeni sorunun cevaplarını arayacak.

Yanlış Olan Nedir?

İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın; çünkü Kutsal Yasanın ve Peygamberlerin söylediği budur.

(İncil, Matta, 7:12)

Ahlak ne kadar önemlidir? Bir göz atalım. Bizi hayvanlardan ayıran şey ahlaktır. Başka insanlarla birlikte olmamızı da o sağlar. Yasalar baskıcı olmadan ahlakın yerini tutamaz. Eğer ki çoğumuz ahlakı sahiplenmezse, yaşam hepimiz için “kasvetli, sefil, yabani, sıkıcı ve kısa” olur, Hobbes’un ünlü deyişinde belirttiği gibi.⁵⁵ Yaşamlarımızı sürdürmek için ahlaka ihtiyacımız var. Yaşamlarımızı anlamak için ahlakı anlamamız gerekir.

Daha kişisel bir düzeyde konuşacak olursak, hepimizin, çoğunlukla ahlaki değerlendirmeler içeren seçimler yapmamız gerekir. Vergi ya da eş konusunda, yapmaktan pişmanlık duyduğumuz bir vaadi tutup tutmama konusunda, bir rekabette avantaj elde etmek için yalan söyleme konusunda, bizi kızdıran birine vurup vurmama konusunda, bize ihtiyacı olan birini göz ardı etme konusunda ve hatta muhtaç duruma düştüğümüzde çalıp çalmama konusunda çeşitli ayartmalarla yüz yüze geliriz. Eğer ahlaki kısıtlamaları kabul ediyorsak, çok istediğimiz şeyi her zaman yapmaya kalkışmayız. Hiç kuşkusuz, ahlaki inançlarımız kürtaj, ölüm cezası, önleyici savaş, çevre kirliliği, pozitif ayrımcılık, pornografi, homoseksüel evlilik, vejetaryenlik gibi önemli ve ihtilaflı konularda da tavır almaya iter bizi. Bu tür ahlaki konularda aldığımız tavır seçimlerde nasıl oy kullanacağımızı, hangi yasalara destek vereceğimizi ve hangi gruplara katılacağımızı etkiler.

Bazı kişiler, yaşamlarını herhangi bir şeyde herhangi bir ahlaki konum almaksızın sürdürebilirler; fakat bu pek uzun sürmez. Eninde sonunda hem kendimiz hem de başkaları açısından neyin ahlaki olup olmadığı konusunu düşünmek zorunda kalırız. Dolayısıyla, eğer ateizm ahlaki zayıflatıyorsa, yaşam her zamankinden çok daha zorlu hale gelir.

55. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Kısım 1. Kısım, 13. Bölüm

Elbette, sadece ahlakın bizi zorlayıp zorlamayacağına değil yaşamla-rımıza ne tür ahlakı dahil edeceğimize de karar vermemiz gerekir. Ah-lakın biçimi, dindarlar açısından ateistlerden çok farklıdır. Çağdaş top-lumda iki ahlak anlayışı yarışır durur. Bir görüşe göre, ahlak Tanrı'dan ve dinden bağımsızdır. Ahlak daha çok başka insanlara yönelik zararlar ilgilidir. Bu rakip anlayışlar çok farklı hükümet politikalarına, eğitim yöntemlerine ve yaşam tarzlarına götürür bizi. Örneğin kürtaj, homo-seksüel evlilikler, evrimin öğretilmesi, okullarda ibadet ve adliyelerde On Emrin sergilenmesi konularında muhalif tavırlara yol açar. Öyle ki Bağlılık Yemininin lafzı bile dini görüşleri temel alan ahlaki gerekçelerle tartışılır hale gelir.

Bazen dinin etkisi gizlidir. Katıldığım bir konferansta, bilim adamları kök hücre araştırmasındaki tıbbi ilerlemelerle ilgili olağanüstü beklenti-lerden söz ediyorlar ve diğer kaynaklar yerine embriyolardan alınan kök hücrelerin kullanımının gerekliliğini vurguluyorlardı. Ardından birkaç konuşmacı açıkçası dini gerekçelerle embriyonik kök hücre araştırması aleyhinde konuştu. Ne cevap verilmesi gerektiğini hiç kimse bilmiyor-du. Dini dogmayla nasıl tartışabilirsiniz ki? Benim açımdan kolay bir mesele gibiydi bu; fakat ben de bazı seküler itirazları ıskalamaktan endi-şe ediyordum. Böylece embriyonik kök hücre araştırmasına ilişkin kısıt-lamaların lehine ve aleyhine duruş sergileyen yüze yakın tanığı dinlemiş bir hükümet komisyonunda yer alan bir konuşmacıya soru yönelttim. O da, açıkça dini grupları temsil etmek üzere orada olan tanıklar dışında tek bir tanığın bu kök hücre araştırmasının aleyhinde konuşmadığını ifade etti. Bu cevap benim embriyonik kök hücre araştırmasına karşı yönlendirilebilecek dindışı nedenler olmadığı biçimindeki görüşümü onaylamıştı. Ancak hükümetimiz örgütlü dindar grupları ürkütmemek adına fonları sınırlama yoluyla bu yararlı araştırmayı kısıtlıyordu. “Bu Anayasamızın dinle ilgili hükümlerini ihlal etmek değil mi?” diye sor-dum. Konuşmacının cevabı açıktı: “Evet.” Fakat bu olgu hükümet politi-kalarını ya da onun dindar savunucularını durdurmamıştı.

Dinin ahlaka bakış açısının bu denli önem kazanmasının nedeninin biraz da seküler görüşlerin parçalanmış ve ihtilaflı olmasında yattığını düşünüyorum. Bir başka neden, dini görüşlerin sağlam eleştiriler yönel-tilmeksizin sürmesine izin verilmesidir. Bu önemli ve ihtilaflı konuları açıklığa kavuşturmak için birbiriyle rekabet içindeki iki ahlak anlayışını ve ahlakın dinle ilişkisini kavramamız gerek.

Önümüzdeki iki bölümde, –seküler görüşten başlayıp dini görüşe uzanarak– bu ikisinin felsefi temeline inmeyi hedefliyorum. Burada mesele empirik değil, dolayısıyla bilimsel çalışmalardan ya da tarihten

örneklerden söz etmeyeceğim. Mesele dini inanç ya da teamüller de değil; bunun yerine Tanrı'yı ve Tanrı'nın mevcudiyetinin nesnel ahlaki değerlerin ve yanlışlıkların mevcudiyeti açısından gerekli olup olmadığını ele almaya çalışacağım.

Teistlerin çoğu nesnel ahlak için Tanrı'nın gerekli olduğunu, dolayısıyla ateizmin nihilizmi ya da en azından nesnel ahlakın inkârını beraberinde getirdiğini ileri sürer. Önümüzdeki iki bölüm karşıt yargıyı savunuyor: Ahlak Tanrı'ya bağlı değildir. Ahlaki yanlışlık Tanrısız var olabilir.

Bu bölümlerde yer verdiğim muhaliflerim sadece Evangelistler değil. Pek çok başka dinin yanında Hristiyanlığın başka mezhepleri de ahlakın Tanrı'ya bağlı olduğunu savunmakta.

Bununla birlikte, pek çok din benim seküler vicdanımla savunduğum ahlaki kısıtlamaların aynısını savunuyor; yani burada söyleyeceklerim muhtemelen çok alışıldık gelecektir. Umarım öyle de olur. Amacım çarpıcı bir biçimde özgün olmak değil, ahlakın özünün Tanrı'ya ya da herhangi bir dine özgü ya da genelde dine özgü herhangi bir şeye inanmadan da ele alınabileceğini göstermektir. Bu yüzden, temel ahlaki kabul edip anlamak için herhangi bir dini kabul etmeye ya da Tanrı'ya inanmaya hiç gerek yok.

Her zaman olduğu gibi, argümanlarım tüm okuyucuları tatmin etmeyecektir, eminim. Yine de diyalogu geliştirmeyi, sekülerliğin biraz daha anlaşılır olmasını, ateist ve agnostiklere duyulan korkuyu azaltmayı ve aşırı dindarları kendini beğenmişlikten, aşırı ahlakçılıktan azıcık uzaklaştırmayı umuyorum.

Bu yolculuğun ilk adımı, ateistlerin ve agnostiklerin Tanrısız ahlaki nasıl algıladıklarını görmektir. Bu adım şaşırtıcı ölçüde kısa ve basittir.

ZARAR ESASLI AHLAK

Tecavüzü düşünün. Tecavüz ahlakdışıdır. Umarım hemfikirsinizdir. Tanıdığım herkes –ister teist, ister ateist, ister agnostik– tecavüzün ahlaken yanlış olduğunda hemfikir. En mütecavizler bile, bir biçimde tecavüze bulaşmalarına rağmen, bunun ahlakdışı olduğunu itiraf ediyorlar. Sağlıklı tartışmaların, gerek teistlerin gerekse sekülaristlerin kabul edebilecekleri ortak bir zeminden başlaması gerekir. Dolayısıyla, bu ahlaki hükümden başlamak yerinde olur diye düşünüyorum.

Soru, tecavüz ahlakdışı mı, değil mi değil; *neden* ahlakdışı biçimindedir. Seküler görüşe göre cevap basit: Tecavüz yanlıştır çünkü yeterli hiçbir neden yokken kurbanı zarar verir. Kurban acı çeker, korkar, öz-

gürlük ve kontrolünü yitirir, boyun eğmiş ve aşağılanmış olur ve pek çok şeye maruz kalır. Bu zararlar aşırı ve kalıcıdır. Tecavüzcünün aldığı azıcık ve alçakça zevk dışında, hiç kimsenin haklı görebileceği şeyler değildir. Buna eklenebilecek çok şey olmasına rağmen, bunlar bile tecavüzü yanlış kılan olguyu açıklamaya yeter.

Zarar vermeden tecavüz olur mu? Bir kadının hastanenin özel bir odasında bilinçsizce yatarken doktoru tarafından tecavüze uğradığını ve bunu hiç öğrenmeyeceğini tasavvur edin. Eylem ahlakdışı, tamam; ama ortada zarar da yok: yoksa var mı? Evet, bu olayda bile zarar söz konusu. Zarar sadece acı demek değildir. Yeti ve kontrol kaybı da zarardır ve doktor kurbanının, bedenine olanları kontrol etme yetisini kaybetmesine yol açıyor. Ayrıca onun onur ve haklarını da ihlal ediyor ve bu ihlaller zarar sayılır. Kadın asla öğrenmese bile, doktor her durumda ona zarar vermiştir. Dahası, en azından büyük bir tehlike de yaratmıştır; çünkü kurbanı tecavüze uğradığını anlayabilir ve sonradan acı ve aşağılanma duygularına kaptırır kendini. Hiç de azımsanmayacak ciddiyetteki zarar riski, hiçbir fiili zarara yol açmasa bile, doktorun eylemini ahlakdışı kılmaya yeter de artar.

Bu basit öykü başka ahlaksızlık türleri için de geçerlidir. İnsanları öldürmek ahlaken neden yanlıştır? Çünkü yaşamlarından yoksun kılarak onlara zarar verir. İnsanlara vurmak, tekme atmak, onları bıçaklamak ya da ateş etmek ahlaken neden yanlıştır? Çünkü onlara acı çektirir. Çocuk kaçırmak ahlaken neden yanlıştır? Çünkü onları korkutarak ve istedikleri yere gitme özgürlüklerini ellerinden alarak onlara zarar verir. İnsanları kör etmek ahlaken neden yanlıştır? Çünkü görme yetilerini ellerinden alarak zarar verir. Komşudan para çalmak ahlaken neden yanlıştır? Çünkü istediği şeyi satın alma imkânını azaltarak ona zarar verir. Dostlara verilen sözü tutmamak ahlaken neden yanlıştır? Çünkü bu onları incitebilir, güvenlerini yitirmelerine neden olabilir, dostluğa hanel geldiğini düşünmelerine yol açabilir, onlara yardım edeceğinize inandıklarından dolayı başka birilerinden yardım istememelerine, dolayısıyla fırsatı kaçırdıkları kaygısına neden olabilir. Yalan söylemek ahlaken neden yanlıştır? Çünkü yalan güveni zayıflatabilir ve insanı kendisine zarar verecek şeyler yapmaya itebilir. Bu böyle uzar gider. Tüm bu ahlakdışı örnekleri, bir biçimde başka türlü zararlarla da bağlantılıdır.

Hiç kuşku yok ki bu basit öykü pek çok soruyu da beraberinde getirmektedir. Onların hepsine burada cevap veremem; fakat bazıları hakkında birkaç lakırdı edeceğim.

ZARARLAR

Önce, zarar deyince ne anlıyoruz? Çoğu kişi zararların ölüm, acı ve sakatlığı kapsadığı konusunda hemfikirdir. Sakatlık serbesti kaybı demektir; belki amaçlara ulaşamamaya yol açtığı ölçüde yanlış inançları da kapsayabilir. Arabaların bakkal dükkânlarında satıldığına inanarak bir araba satın almaya çalıştığınızı tasavvur edin.

Kuşkusuz, bu zararlar peşlerinden bazen yarar da getirir. Ölüm acıya son verebilir. Acı ve sakatlık karakter inşa edebilir. Yine de bu zararlar kötüdür; hele ki hiç yarar getirmediklerinde. Gerçekten de ortaya çıkan yararların değeri kaybolan değere baskın çıksa bile, zararlar bir yere kadar kötü gibi görünür.

Buradaki argüman hemen herkesin ölümün, acının ve sakatlığın zarar niteliği taşıdığını, öyleyse kötü olduklarını kabul etmesi değildir. Onları kötü yapan bu kabuldür. Bu argüman, çok kişinin mucizelere inandığını, öyleyse mucizelerin olması gerektiğini söylemek kadar saçmadır. Mucizelerin durumu farklılık gösterir; çünkü mucizeler bilimsel gözlem ve teorilerle çelişir, yani mucizelerin mevcudiyetinden kuşulanmamız için çok nedenimiz var. Ancak, ölüm, acı ve sakatlığın fena olduğundan kuşku duymamız için hiçbir neden yok. Onların fena bir şey olduğu inancı, neyin rasyonel ve ahlaki olduğuna dair başka inançlarımızla tutarlılık gösterir. Öyleyse, kuşkulanan için herhangi bir neden olmadığında ve inançlar arasında tutarlılık söz konusu olduğunda, o kadar çok zeki insanın, üzerinde düşünme sürecinden sonra, kabule yönelmesi ölüm, acı ve sakatlığın fena bir şey olduğuna inanmanın sağlam nedenini oluşturur. Yine de herkesin yanılıyor olması mümkündür. Bununla birlikte, eğer siz ve ben de hemfikirsek ve eğer inançlarımız tutarlıysa, açıkça görülen şeyi inkâr etmek mantıksızlık demektir; öyleyse ölüm, acı ve sakatlığın kötü olduğuna inanmakta haklıyız.

Bu kabullere rağmen, hangi zararların daha fena olmasının ötesinde, zarar sayılan şeyler hakkında ve zarara neden olan şeyler hakkında epey anlaşmazlık da mevcuttur. Can sıkıntısı acıdan ya da zarardan sayılır mı? Yazarlar sıkıcı kitaplarını okuyan okuyucularına zarar veriyorlar mıdır? Kötü tatlar zararlı mıdır? Müşterilerine beğenmedikleri yemekleri sunan restoranlar onlara zarar veriyor mudur? Daha geniş ölçekte bakacak olursak, erkeklerin tuvaletlerine girmelerine ya da erkek cemiyetlerine katılmalarına izin verilmeyen kadınlar zarar görüyorlar mıdır? Büyük spor otomobillerin sürücüleri park yerlerinden taştıkları ya da küresel ısınmaya katkıda bulundukları için başkalarına zarar veriyorlar mıdır? Bunun gibi pek çok soru vardır cevaplandırması zor olan ve her

cevap da yeni ihtilaflar üretir. Yine de bu ihtilaflar, pek çok şeyin üzerinde hemfikir olduğumuz gerçeğini gizlemez. Hemen herkes ölüm, acı ve sakatlığın kötü olduğunu kabul eder. Bu da burada kaba hatlarıyla vermeye çalıştığım şey için yeterlidir.

Bu zararları kötü kılan nedir? Burada cevaplamam gerekmeyen bir başka zorlu soru da budur. Onları kötü yapan şey ya da onlara kötü demenin ne anlama geldiği net olmasa bile, bu zararların kötü olması argümanım için yeterlidir. Yine de eğer bu zararların neden kötü olduğuna dair genel bir ifade isterseniz, meslektaşım Bernard Gert, yeterli bir neden olmaksızın bir şeyi arzulamak (veya ondan kaçınmamak) akıldışı olduğunda o şeyin kötü olduğu biçiminde bir tanımlama yapmaktadır.⁵⁶ Bu hesaba göre ölüm, acı ve sakatlık kötüdür; çünkü yeterli bir neden olmadan onları arzulayan (veya onlardan sakınmayan) biri o ölçüde akılsızdır. Acı herhangi bir yarar getirmediğinde –birisi için acıyı, sakatlığı veya ölümü engellemediği ya da o birisine zevk veya güç vermediğinde– acıyı arzulayan birini düşünün. Mazoşistler bile acıyı, onlara (genelde cinsel) zevk verdiği için arzularlar. Kendilerini kesen ya da yakan kişiler, bunun, sonradan hissedebilecekleri suçluluk ya da kendinden nefret etme duygusunu hafifleteceğini düşünürler genelde. Dolayısıyla bu olgular, her ne olursa olsun herhangi bir başka neden olmadan, kendi iyiliğiniz için acıyı arzulamanızın gerçekten çılgınlık olduğu fikrini çürütmez. Aynı şey ölüm için de geçerlidir. İnsanlar tedavisi olmayan bir hastalığın getirdiği korkunç acıdan ve düşkünlükten kurtulmak ya da vatanları için zafer ve özgürlük kazanmak uğruna bazen ölümü arzularlar. İntihar bombacıları gibi bazı dindar insanlar politik bir davaya destek olmak ve aynı zamanda da cennete gitmek için ölümü arzulayabilirler. Ancak, kimse için bir şey istediğinden değil de sadece ölmek adına ölmeyi isteyen biri gerçekten çılgın demektir.

Bu cevap bir başka soruyu tetiklemektedir: Akılsızlık nedir? Bunun tam cevabı yoktur; fakat bir eylemin akıldışı olduğunun en önemli belirtisi de önemsedığınız birine yapmasını asla tavsiye etmemenizdir. Şimdi, çocuğunuzun size kendisini öldüreceğini söylediğini farz edin. Siz “Niye?” diye soruyorsunuz. O da hiçbir nedeni olmadığını, sadece ölmek istediğini söylüyor. Devam et o zaman der misiniz? Elbette hayır. Bu, eylemi akıldışı bulduğunuz gösterir. Size, hiç kimseye hiçbir yararı olmaksızın kendisini kör edeceğini ya da kendisine acı çektireceğini söylediğinde de aynı şey geçerlidir. Bu gibi eylemleri de yapmasını asla

56. Bernard Gert, *Common Morality* (New York: Oxford University Pres, 2004) ve *Morality, Revised Edition* (New York: Oxford University Pres, 2005). Bu bölümdeki ve Altıncı Bölümdeki argümanlarımın büyük çoğunluğunu Gert’e borçluyum.

tavsiye etmezsiniz. Bu tür eylemleri akıldışı olarak nitelemek, en azından kısmen, dostlarınıza (ya da değer verdiğiniz birine) bunu yapmalarını asla tavsiye etmediğinizi söylemek demektir. Gerçekten de dostlarınıza bu tür eylemlere kalkışmamalarını tavsiye edersiniz.

Bu küçük teori neyin zarar sayıldığına dair çok şey anlatmaktadır. Oğlunuzun altıpatlarda bulunan bir kurşunla Rus ruleti oynamak istediğini söylediğini hayal edin. Ölmek istemiyor; fakat ölüm riskini tatmak istiyor. Neden? Neden yok. Ona bunu yapmamasını tavsiye edersiniz, sanırım; yani nedensiz yere kendini ölüm riskine atmak da akıldışılıktır. Bu, bu tür zarar risklerinin de zarardan sayıldığı anlamına gelir.

Yine, oğlunuzun, eğer ilaç almazsa felç olacağı bir hastalığı olduğunu varsayın. İlaç almaması için bir nedeni yok; çünkü bedava, tadı kötü değil ve yan etkileri yok; fakat o, felç olmayı engellemeyi istemediğini söylüyor ısrarla. Felç olmaya o neden olmuyor; hastalık neden oluyor. Siz yine de ona ilacını almasını tavsiye edersiniz. Neden? Çünkü kendisine bu zararı verecek olan o olmasa bile, zararı önlemeye çalışmaması akıldışıdır. Bir kaybı önlememek de o kayba neden olmak kadar akıldışı olduğundan, yeti veya yaşam kaybı da bir zarar sayılır.

Bu zarar listesini genişletmemiz mümkündür. Belki bu listedeki bazı kalemler benim düşündüğümünden çok daha tartışma kaldırır. Kesin olan bir şey varsa, o da her bir kalemin çok daha derinlemesine belirlenmesi gerektiğidir. Yine de listenin genel şekli oldukça sağlam diye umuyorum. Öyleyse devam edelim.

KENDİMİZDEN BAŞKALARINA...

Şu ana kadar olan örneklerde, kişi kendisine zarar veriyordu. Bunda ahlakdışı bir şey yoktu. Yeterli bir neden olmaksızın insanın kendisine zarar vermesi akıldışıdır, ahlakdışı değildir. Eğer gerçekten nedensiz yere kendime acı çektirmek istiyorsam, bana deli diyebilirsiniz. Eğer beni umursuyorsanız, muhtemelen bunu yapmamamı tavsiye edersiniz bana. Ancak bu tür eylemleri ahlakdışı olarak nitelemek doğru olmaz.

Ahlak, zarar kendimize değil de başkalarına yönelik olduğunda konumuza girer. Nedensiz yere başkalarına yönelik acı, sakatlık ve ölüme yol açmak ahlakdışıdır. Niye? Bunun cevabı, kendimiz için herhangi bir özel ahlaki muafiyet ileri sürmenin yersiz olmasıdır.

Birisinin yanınıza gelip de burnunuza bir şaplak attığını farz edin. Bunu niye yaptığını soruyorsunuz; “Hiç. Canım öyle istedi” diyor. Size vurmasının ahlaken yanlış olduğunu düşünürsünüz. Öyle değil mi? Eğer size burnunuzun üstünde çok zehirli bir böcek gördüğünü ve ha-

yatınızı kurtarmak için onu öldürmesi gerektiğini söyleseydi böyle düşünmeyebilirdiniz. Yine eğer sara nöbetine girdiğinden ya da birisinin ona çelme taktığını sandığından dolayı burnunuza çarptığını söyleseydi kendinizi olumsuz bir kaniya kaptırmayabilirdiniz. Eğer böylesi bir mazeret veya bahanesi yoksa ve bunu kabul de ediyorsa, içten içe size karşı yanlış yaptığına inanırdınız.

Şimdi de *sizin* nedensiz yere *ona* vurduğunuzu farz edin. Eğer onun size vurması yanlışsa, sizin ona vurmanız yanlış değil midir? Kuşkusuz, ona vurmak için hiçbir bahane veya mazeretinizin olmadığını varsayıyoruz. Sadece canınız istediği için vuruyorsunuz. Dahası, hiçbir özel ahlaki muafiyetiniz de yok. Ahlak onu da sizi koruduğu kadar koruyor. O da sizinle aynı vurulmama hakkına sahip. Ya da en azından, ondan daha fazla hakka sahip olduğunuzu iddia etmeniz için bir nedeniniz yok. Dolayısıyla, onun size nedensiz yere vurması ahlaken yanlışsa, sizin ona nedensiz yere vurmanız da ahlaken o kadar yanlıştır.

Bir adım daha atalım: Onun size ortada hiçbir neden yokken vurması ahlaken yanlıştır. Eğer bu ahlaken yanlışsa, o halde sizin de ortada hiçbir neden yokken ona vurmanız ahlaken yanlış olur. Bundan dolayıdır ki sizin nedensiz yere ona vurmanız ahlaken yanlıştır.

Bu argüman herkesi ikna edecek midir? Kuşkusuz hayır. Ahlakla ilgili argümanlar asla herkesi ikna etmez. Fakat etmesi *gerek*. Bunun da tek yolu: (a) ya dünyadaki herkesin canı istediği zaman size vurmaya izinli olduğunu kabul etmek ya da (b) onların size vurmaya izni olmadığı halde sizin onlara vurma izninizin olduğunu iddia etmekten geçer.

(a) şıkkı iğrençtir. (b) şıkkı keyfidir. Bazı insanlar vurulmuş olmayı ya da keyfi hareket etmeyi umursamayabilirler. Bununla birlikte, ilgisizliklerinin bizi onları eleştirmekten alıkoymaması gerekir. Bu yargıyı reddeden herkes eleştirilmeye mahkûmdur. Ahlakı savunmak yeter de artar.

Bu küçük argüman Altın Kural için geçerliymiş gibi duruyor. Ama değil. Gerçekten de Altın Kural dikkatlice bakınca pek de altın değil. Matta, 7:12 diyor ki: “İnsanların size nasıl davranmasını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın.” Peki, insanların bana bir milyon dolar vermesini istiyorum. Yani ben de onlara bir milyon dolar mı vermeliyim? Tabii ki değil. Bazen Altın Kural olumsuz formüle edilir: “İnsanların size nasıl davranmasını istemiyorsanız, siz de onlara öyle davranmayın.” Bu versiyon çok daha iyi değil. Bir suçluyu hapse mahkûm eden bir yargıç suçlunun kendisini (yargıcı) hapse mahkûm etmesini istemez. Bu, yargıç suçluyu mahkûm etmemeli mi demektir? Saçma olur bu.

Altın Kural savunucuları yanlış yorum getirdiğim için beni bağışlasınlar. Yargıcın suçluyu mahkûm etmesinin bir nedeni var; çünkü suçlu

bir suç işlemiş; suçlununsa yargıcı suç işlemediği iddiasıyla mahkûm etmesi için bir neden yok. Fakat yargıcın, bir suç işlediyse bile mahkûm edilmek istemeyeceğini unutmayın. Hapsedilmeye dair ahlaki durumda önemli olan, yargıç veya suçlunun neyi *istediği* değil, hapsin zararına yol açacak yeterli bir *nedenin* olup olmadığıdır. Benim küçük ahlak dersim bunu diyor işte. Eğer Altın Kuralın dediği gerçekten buysa, o zaman Kitab-ı Mukaddes ve diğer dini metinlerin Altın Kuralın gerçekten ne anlama geldiğini yanlış aktardığından şikâyet edebilirim sadece. Belli eylemleri gerçekten ahlakdışı kılan şey, benim ya da birisinin yapmak istediği değil, o eylemlerin yeterince iyi neden olmadan başkalarına zarar vermesidir.

Din pek çok kişinin benim bu argümanımın ardında yatan değerlendirmelerin gücünü görmesine veya anlamasına yardım etmiştir. Altın Kural gibi bir şeye çok farklı dini geleneklerden pek çok dini metinde rastlanabilir. Bu geleneklere sahip çıkanlar, yargıçları kötü ve sadoma-zoşist olarak göstermek yerine iyi gösteren sağduyulu insanlardır genelde. Dindarlar bazen dinin Altın Kuralın ardında yatan ahlak anlayışına önem verdiği, ateistlerinse Altın Kuraldaki görüşlere bağlı olmadıklarından ahlaken çökmüş oldukları sonucuna varırlar. Halbuki tam tersine, Altın Kuralın fazlasıyla çok sayıda dini gelenekte ifade bulması Altın Kuralın ardında yatan anlayışların özellikle belli bir dini geleneğe bağlı olmadığını gösterir. Bu ahlaki içgörüler sağduyunun bir parçasıdır. Her dinin büyümek ve bekasını sürdürmek için bu sağduyuyu yansıtmaları gerekir. Dinler ailelerin değerini de tanımak zorundadır. Bu, dinin ailelere övgü düzdüğünü göstermez. Avcı-toplayıcıların, bugünün dini inançları, örneğin Evangelik Hristiyanlık gibi bir şeyleri olmadan çok önceleri aileleri vardı. Benzer şekilde, Altın Kural dine bakmaksızın toplum için elzem olan temel bir ahlaki içgörüye dayanmaktadır. Buradan hareketle zarar esaslı seküler ahlak da belli bir dini geleneğe ya da genel anlamda dine bağlı değildir.

KAPSAMLAR

Zarar esaslı seküler ahlak, pek çok başka eylem türüne uygulanabilir. Başınızı eğdiğinizizi farz edin, dolayısıyla burnunuza vurmaya kalkışan adam ıskalasın ve canınız yanmamış olsun. Yani zarar diye bir şey yok! Öyle sanıyorum ki saldırganın size vurmaya yeltenmesinin ahlaken yanlış olduğunu düşünürsünüz yine de. Bunun bir nedeni adamın size vurmuş olma ihtimaliydi; yani sizin açınızdan bir zarar riski barındırıyordu. (Rus ruletinde silah ateş almasa bile söz konusu riskin akıldışı

olduğunu hatırlayın.) Fakat varsayın ki adam çok yavaştır, siz çok atiksiniz, dolayısıyla size vurabilme ihtimali pek yok. Siz hâlâ adamın başarsız giriminin ahlaken yanlış olduğunu düşünürsünüz. Ve hâlâ ondan daha fazla ahlaki haklara sahip değilsinizdir. Dolayısıyla, ıskalasanız bile, sizin de ona vurmaya yeltenmeniz ahlaken yanlış olur.

Ahlakdışı olan bazı eylemler doğrudan zarara yol açmayabilir; fakat yine de peşlerinden dolayı olarak zarar getirir. Bana, gençliğinizdeki bir boşboğazlığınız hakkında bir sır verdiğinizizi ve benim de hiç kimseye anlatmamaya söz verdiğimi varsayın. Söz vermeme rağmen, gidip ortak bir arkadaşımıza sırrınızı anlatıyorum. Bu arkadaş ona anlattıklarımın üstünde durmuyor ve kısa zamanda unutuyor; yani sözümü tutmamış olmam size doğrudan zarar vermiş görünmüyor. Bununla birlikte, ortak arkadaşımızın, sırrınızı başkalarına anlatması tehlikesini yaratmış oldum. Arkadaşımız başka kimseye anlatmasa fakat sırrınızı kendisine anlattığımı söylese bile, muhtemelen hayal kırıklığı yaşarsınız, sinirlenirsiniz ve hatta sırrın yayılacağından korkarsınız. Ayrıca bana, eskiden olduğu kadar güvenemeyebilirsiniz ve arkadaşlığımız zayıflar. Sırları ifşa etmek, bir bedel ödemeseniz bile riskli bir iştir. Dahası, sırrınızı arkadaşımıza açarak sırrınızı kimin bildiğini kontrol edebilmenize de hâlâ getirerek zarar vermiş oldum. Dolayısıyla bu ve bunun gibi yollarla, verilen sözleri tutmamanın, en azından, zararlı dolaylı bağlantısı vardır ve bu da ahlaken yanlışlıktır.

Sözler zarar esaslı ahlakta farklı bir rol de oynar. Eğer sizi belli bir saatte havaalanına götürme sözü verir de ortada gözükmeysem ve siz de uçağı kaçırsanız, size zarar vermiş olurum; çünkü sizin kaybınızdan sorumluyumdur. Tersine, oda arkadaşı olduğumuzu ve sırf genelde o saatlerde evde olduğum için bir araba gezintisine ihtiyacınız olduğu sırada evde olmamı beklediğinizi; fakat o saatte eve gelme sözü vermediğimi varsayın. Siz uçuşu kaçırsanız, ben sorumlu sayılmam ve zarar vermiş olmam. Bu şekilde, eylemin zarar verici sayılıp sayılmamasını sözüm etkiler.

Nedensellik nosyonu, zarar esaslı ahlakın, aileye ve belki bazen ülkeye yönelik görevler gibi özel görev ve yükümlülükleri bünyesinde ne kadar barındırdığını da gösterir. Bir çocuğun okutulmadığını tasavvur edin, böylece gelecek yaşamında beceri ve fırsat eksikliğinden çekecektir. Ebeveynleri onu okutamamışlardır; fakat bırakalım dünyanın başka tarafındaki yabancıları, komşuları da bu konuda bir şey yapmamışlardır. Bu kızın zarar görmesinden kim sorumludur? O zararın nedeni ebeveynleridir; çünkü o, komşuların ya da yabancıların değil onların çocuğudur. Bu şekilde, bir zararın nedeninin kim olduğunu ve dolayısı-

sıyla zarar esaslı ahlaka kimin eyleminin halel getirdiğini özel ilişkiler belirleyebilir.

Bu, yabancılara karşı hiç sorumluluğumuzun olmadığı anlamına gelmez. Akıldışılığı ele alırken gördüğümüz gibi, birine yeterli bir neden olmaksızın ciddi zarar gelmesini engellemek de akıldışıdır. Buradan çıkaracağımız ders, zarar gelmesini önlememek için yeterli hiçbir nedenimiz yokken başkalarına yönelik önemli zararları önlemekten kaçınmamamızdır. Genelgeçer bir örnek verecek olursak, bir havuzda ilerleyen ve boğulmaya yüz tutan bir bebeği düşünebiliriz. Eğer bu bebeğin yaşamını sadece ıslanarak kurtarabileceksem ve ıslanmak bebeği ölmeye bırakmak için yeterli bir neden olamazsa, dönüp arkamı gitmem ve onu boğulmaya bırakmam ahlakdışı olur. Onun ileride bir soykırımcı olacağını biraz biliyorsam, belki kurtarmamam gerekir. Ben yapmasam başkaları onu kurtarabileceklerse, belki kurtarmam gerekmez. Onu kurtarmak benim açımdan tehlike arz ediyorsa veya kurtarmam gereken pek çok bebek varsa, belki bir bahanem olabilir. Herhangi birisinin başkalarına yönelik zararı önlemeye ne ölçüde kalkışması gerektiği konusunda ahlak teorisyenleri ve sıradan insanlar hemfikir değildir. Ancak önleyebilecek başka bir kimsenin olmadığı zamanlarda ve herhangi birisinin ödeyeceği önemli bir bedel olmadan kolaylıkla ve güvenle önleyebileceğimiz hallerde bir başkasına yönelik ciddi zararları önlememiz gerektiği su götürmezdir.

Dünyadaki zararları en aza indirebilmek adına her zaman her şeyi yapmalıyız diye de bir şey yoktur. Çok fazla şey gerektirir bu. Bir taleple karşılaştığımız her seferinde UMURSAMAK zorunda değiliz; ne de her aşevine gönüllü olmamız gerekir. Bu sınırsız talebi yerine getirmek için tüm yaşamımızı muhtaçlara yardım etmekle harcamamız gerekir yoksa. Elbet bir şeyler yapmamız lazımdır. Ne kadar talep çok fazla taleptir ve ihtiyaç içindeki özel bir kişi ya da gruba ne zaman yardım etmeliyiz, bunu söylemek güçtür. Yine de sınırlar tartışma götürse bile, en azından, ölüm, acı ve sakatlık zararlarını önlemek için cahilleri eğitmek ve muhtaç insanlara yardım etmek gibi bazı pozitif görevlerimizin olduğu tartışma götürmez.

Genel değerlendirme yapacak olursak, ahlakdışı eylemlerin çok farklı türü ve ahlakdışı eylemleri zararlı ilintilendirmenin de çok farklı yolu vardır; fakat onları ahlakdışı yapan şey, başkalarına yönelik nedensiz zararlı ilişkisidir. Bu zararlar, amil ya da kurbanın Tanrı'ya inanıp inanmadığına ve de bir Tanrı'nın olup olmadığına bakmaksızın ortaya çıkar ve bu eylemler zarara yol açar. Dolayısıyla bu zarar esaslı ahlak tamamen sekülerdir.

SİZİN İÇİN ÖZEL OLAN NEDİR?

Teistler genelde seküler ahlakların insanların neden özel olduklarını açıklayamadığını ileri sürerler. Başka hayvanlar da ölüm, acı ve sakatlıktan mustarip olabilir ve ölüm, acı ve sakatlığa yol açabilir. Ayrıca, eğer, aynı diğer türler gibi, insanlar da ata türlerden evrimleşmişlerse, o zaman insanlar ve diğer türler arasında ya da en azından, insanlar ve ataları arasında çok sıkı bir çizgi yoktur. Sadece bir süreç boyunca artımlı farklar vardır. Ancak ahlak insanlara özgüdür. Erkek aslanlar dişi aslanlarla zorla seks yaptığında, bu eylemler ahlakdışı değildir. İnsanlar benzer eylemlerde bulunduklarıdaysa, bu eylemler ahlakdışıdır. Eğer tecavüzü ahlakdışı kılan şey kurbanın karşılaştığı zararsa, bir erkek aslan bir dişi aslanla zorla seks yaparak acıya neden olduğunda bu niye ahlaksızlık olmuyor? Bu ahlaki farklılığın bir açıklaması olmalı. Dinler, insanların kozmik dramada özel bir rol oynamaları için Tanrı tarafından seçildiklerini söyleyerek açıklayabilir bunu. Peki ateistler ne söyleyebilirler?

Basit: insanlar ahlaki öznelerdir; çünkü özgürdürler ve özgür iradeye sahiptirler. Bu özgürlük, insani eylem ve istemlere yol açılmıyor demek değildir. Tam tersine, burada ihtiyaç duyulan ya da yararlı olan tek özgürlük türü, nedenlere kafa yorma ve tepki verme yetisini kapsar. İnsanlar, biraz da dil vasıtasıyla, (hepsinde olmasa bile) pek çok olayda seçimleri lehine ve aleyhine olan nedenler üzerinde kafa yorabilirler; bu nedenlere göre hareket etmeye çalışabilir ve (her zaman olmasa bile) genelde başarılı olabilirler.

Aslanlar bu anlamda özgür değildir. Aslanlar seçimleri üzerinde kafa yormaktan çok içgüdülerini izler. Bunun içindir ki kafesinden kaçmış bir aslanı ipin ucunda bir et parçasıyla kafesine girmeye kandırabilirsiniz fakat firar etmiş bir mahkûmu yakalamak için çok daha kurnazca tuzaklar gerekir. Dahası aslanlar, bildiğimiz kadarıyla ahlak hakkında düşünerek, kendi veya başkalarının eylemlerini yargılayamaz. Eylemlerini neyin ahlaki neyin ahlakdışı olduğu belirlemez. Bu da, ahlaki kural ve ilkelerin, nasıl ki insanları öldüren heyelanlar için geçerli olmuyorsa, daha alttür hayvanlar için de geçerli olmadığını açıklar.

İnsanlarsa, yine sadece genel anlamda, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilme yetisine sahiptirler. Bu konu, “iyiyle kötüyü bilme ağacı”ndan elma yemenin insanları hayvanlardan ayıran şey olduğunun vurgulandığı Aden Bahçesi öyküsünde de vurgulanmaktadır (Tekvin, 2-3). Normal yetişkin insanların neyin ahlaki neyin ahlakdışı olduğunu söyleme yetisine ve de seçimleri üzerinde kafa yorma ve ahlaki olana

uyuma yetisine sahip olmalarından dolayı, ahlakla korundukları kadar yönetilirler de; ya da başka bir deyişle, ahlaki haklara ilaveten ahlaki görevleri de vardır. Bu bağlamda, insanlar, seküler ahlaka göre bile, özeldirler.

Gerçekten de insanlar teistlerin bizzat iddia ettikleri kadar özeldirler. Çoğu din özgür iradeyi ve iyiyi-kötüyü bilmeyi, insanların niye Tanrı'nın görüntüsünde yaratıldıklarını ve Tanrı'nın en sevdiği canlı olduklarını gösteren işaret sayar. Bu dini tefsir gereksizdir. İnsanların Tanrı'nın görüntüsünde yaratıldıklarını ya da bizim Tanrı'nın en sevdiği tür olduğumuzu eklemenize gerek yoktur. Ahlaki görevlerimizin olmasının nedeni, ateist ve agnostiklerin bile tanıyabilecekleri özel yetilerimizdir sadece.

Bu nokta yaygın bir muammaya da cevap olur. Eğer zeki fakat kana susamış Marşlılar yeryüzüne inip insanları öldürmeye başlarsa, bizi öldürmenin ahlaken yanlış olduğuna onları nasıl ikna edebiliriz acaba? Hadi diyelim teistler Marşlılara, biz insanlara Tanrı tarafından özel ahlaki haklar bağışlandığını belirttiler; fakat seküler bir ahlakçı Marşlılara ne diyecek peki? Ateistler ve agnostikler yukarıdakiyle aynı argümanı tekrarlayabilirler. Marşlılar zeki olduklarından, ahlaki kural ve ilkeler formüle edip izleyebildiğimizi kabul etmeleri lazım. Öyleyse, biz onlara hiç neden yokken zarar verirse, onlar da haklarının ihlal edildiğini ve eylemlerimizin yanlış olduğunu görürler. Fakat bize ahlaki hakları, onlara da ahlaki görevleri vermeden, kendilerine aynı hakları ve bize de ahlaki görevleri yüklemeleri için bir neden yok.

Bu soyut muhakeme kan içici Marşlıları durdurmayacaktır hiç kuşkusuz; fakat bizim Tanrı'dan gelen haklarımız olduğu meselesini de askıya alacaktır. Eğer Marşlıları, bizi öldürmeleri halinde Tanrı'nın onları cezalandıracağına bir nebze olsun ikna edebilseydik işe yarayabilirdi; fakat onları buna nasıl ikna edebiliriz? Her halükârda, yukarıda özetlediğim seküler argüman onlara bize zarar vermemeleri için ahlaki bir neden verecektir; o nedeni umursamasalar bile. Sadece akıl yürütmenin sizi kurtaramayacağı bazı durumlar vardır; fakat akıl yürütmek hatadır demek değildir bu. Hata, iyi nedenlere kulak asmayan bu çirkin Marşlılardır.

İSTİSNA

Daimi istisna maddesini açıklama zamanı geldi: "...yeterli bir nedeniniz olmadıkça." Başka insanlara zarar vermenin her zaman yanlış olmadığı açıktır. Yargıçlar ve polis suçluları hapse atarken zarar verir-

ler. Doktorlar organ alırken zarar verirler. Fakat bu zararlara gelecekteki daha büyük zararları önlemek için yol açılır. Bundan ötürü bu eylemler ahlakdışı değildir. Bu eylemlerin, hiç nedensiz yere zarara yol açtıkları başka olaylarda ahlaken yanlış olduğu da doğrudur.

Zararın derecesine ek olarak rıza da bir nedenin yeterli olup olmadığını etkiler. Boksörler rakiplerine bir dolu zarar verirler; fakat rıza söz konusuysa bunun ahlakdışı olmaması gerekir. Ancak cezaî hükümler fiili rızanın her zaman gerekli olmadığını gösteriyor. Rızanın zararı haklı göstermeye yettiği de net değildir. Yakın bir tarihte Almanya'da bir yamyam, öldürülüp yenmesine rıza gösteren ve hatta bunu videoteye kaydettiren birini öldürüp yemekten suçlu bulundu. Böylesi olaylarda rıza olgusu, eğer zihinsel bir hastalığa dayanıyorsa, dolayısıyla kurban o durumda rıza vermeye ehliyetsizse, geçersiz sayılabilir. O halde, fiilen rıza göstermiş olması onun ölümüne yol açmayı haklı göstermez. Almanya'da, kurbanın rızasının geçerli olup olmadığı ve bunun yamyamın eylemlerini haklı gösterip göstermediği konusunda hararetli tartışmalar yaşanmıştı.

Nedenlerin zararı haklı göstermeye yettiği anlarla ve kimin zarar görmemesi gerektiğiyle ilgili de epey ahlaki anlaşmazlık söz konusudur. Birisinin geçmişte cinayet işlemiş olması, gelecek açısından hiçbir yarar sağlamayacaksa onun da ortadan kaldırılmasına geçerli neden oluşturur mu? "Göze göz" (Eksodus/Çıkış, 21:24) yeterli bir neden midir? Ahlakla ilgili pek çok anlaşmazlık da, pozitif ayrımcılığın gruplara zarar verip vermediği gibi, ahlakla ilişkisi olmayan olgular üzerinedir. Bu anlaşmazlıklar şaşırtıcıdır. Bundan ötürüdür ki ahlakbilim üzerine tartışmaları tetikler, sınıfları doldururlar. Yine de bu anlaşmazlıklara yönelik ilgimiz, normal bilgili bir kişinin nedeni yeterli görmediği pek çok olayda zarara yol açmanın ahlaken yanlış olduğu biçimindeki temel anlaşmayı gizlememelidir.

Neredeyse evrensel nitelik kazanmış uzlaşmaya ait bazı empirik kanıtlar, Marc Hauser, Fiery Cushman ve Laine Young tarafından Harvard Üniversitesi'nde hazırlanan Ahlak Duygusu Testi Web sitesinden gelmiştir.⁵⁷ Bu akademisyenler ve meslektaşları yüzden fazla ülkeden 200.000'i aşkın insanın çeşitli ahlaki ikilemlere verdikleri cevapları toplamışlar. Bazı durumlarda şaşırtıcı bir uzlaşma görülmekte. Örneğin, raydan çıkarma olayını düşünün. Denetimden çıkmış bir tramvay ana hatta gittiği sürece beş kişiyi öldürecektir; halbuki Denise tramvayı raydan çıkaracak manivelayı çekerse sadece bir kişi ölecektir. Denise'in manivelayı çekmesinin hoş gö-

57. Bu verilerin bazılarına dair popüler bir örnek Marc Hauser'in *Moral Minds: How Nature Designed Our Universal Sense of Right and Wrong*'da (New York: Ecco, 2006) bulunabilir.

rülebilir olduğu (yani ahlaken yanlış olmadığı) konusunda neredeyse yüzde 90 uzlaşma vardır. Din, kültür, cinsiyet ya da araştırdıkları başka demografik faktörlerin bu cevapta fazla etkisi yok. Dolayısıyla, bu yolla beş canın kurtulmasının başka birinin bilerek ölümüne yol açacak bir şey yapmanın yeterli bir neden olduğuna dair tutarlı bir uzlaşısı söz konusudur. Ana hatta 100 kişi olsaydı ve/veya yan hatta sadece bir çiçek, bir köpek ya da bir katil bulunsaydı, büyük ihtimalle çok daha yüksek oranda bir uzlaşıdan söz ediyor olurduk. Ben de hemen herkesin, yan hatta on kişi ve ana hatta da sadece beş kişi olduğunda Denise'in manivelayı çekmesinin ahlaken yanlış olduğunda hemfikir olacağını ummak istiyorum. Eğer öyleyse, beş can kurtarmanın on ölümüne yol açmak için yeterli bir neden oluşturmadığına dair evrensel sayılacak bir uzlaşma var demektir. Pek çok kişi çok bariz ve sıkıcı buldukları için bu gibi olayları unutmayı seçer. Yine de neyin yeterli bir neden sayıldığına dair adil bir değerlendirme bu gibi belli olayları akıldan çıkarmamalı; onları temel almalıdır.

Anlaşmazlığın bir başka önemli kaynağı da kapsama alanıdır. Yeterli neden olmadan zarara yol açmanın ahlakdışı olduğu biçimindeki genel ilke *kime* zarar vermenin yanlış olduğuna dair bir şey söylemez. Zarara maruz bırakılması yanlış olan gruba *himaye edilen sınıf* denilebilir. Eski zamanlarda, bazı insanlar kadın ve kölelerin himaye edilen sınıfa dahil olduklarını reddederlerdi. Çok şükür, bu tartışmalar bitti; fakat kapsamla ilgili başka sorular duruyor: Şempanzeler ve tavuklar da dahil, hayvanlar bu himaye edilen sınıfa dahil midir? Gelişme aşamasındaki ceninler himaye altında mıdır? Ya bitkisel yaşamdaki hastalar? Ya gelecek kuşaklar? Peki, eğer varsa, Marslılar? Bu aykırı soruları, çözüme ulaştırmak için dile getirmiyorum. Burada bu gibi konuları ele almak aptalca olur. Pek çok ahlaki yargının benim zarar tanımımı temel alabileceğini göstereceğim diye tüm ahlak problemlerini çözmem gerekmiyor.

Pek çok olayın net olması yeterlidir. İnsanlar, herhangi bir biçimde kendileri gibi olanların himaye edilen sınıftan olduklarını kabul edegelmişlerdir neredeyse her zaman. Yetişkin beyaz erkeklerin öbür yetişkin beyaz erkeklerin himaye edilen sınıfa dahil olduklarını, kadınlarınsa öbür kadınların himaye edilen sınıftan olduklarını düşünmeleri ve muhtemelen kölelerin de kendilerinin himaye altında olduklarını düşünmüş olmaları hiç şaşırtıcı olmamalı. Bu eğilim, tüm akli başında insanların himaye edilen sınıfa dahil olmamalarının tarafsızlık konusunda beceriksiz olmalarından ya da bu öbürlerinin yanlış anlaşılmalarından ileri geldiğini önermektedir. Ayrıca, bu kitabın okuyucuları da, umarım, akli başında insanların -kadınlar ve kölelerle birlikte yabancı ülkelerin vatandaşları ve başka dinlere mensup olanlar da dahil- himaye edilen sınıftan sayılmaları gerektiğini kabul

ediyorlardır. Onlara zarar vermek başka birine zarar vermek kadar yanlıştır.

Buradaki en önemli nokta, sağduyulu ahlak anlayışının Tanrı'ya ihtiyaç duymamasıdır. Zararlı eylemler, Tanrı olmasa bile, sırf Tanrı var olduğundaki gibi başkalarına zarar vereceğinden dolayı, bu temelde ahlakdışı olabilir. Bazı zararlar diğerlerinden daha kötüdür ve bazen, Tanrı yokmuş ya da bize hangilerinin daha kötü olduğunu söylemiyormuş gibi hangi nedenlerin hangi zararları haklı kılmaya yeterli olduğunu belirlemek için de kullanılabilir bu olgu. Ve herhangi bir Tanrı'nın gözünde özel olmasak bile, diğer hayvanların yoksun olduğu ahlaki görevlere niye sahip olduğumuzu kanıtlayacak insani yetilerden söz edebiliriz. Bu zarar esaslı ahlak tanımı tümüyle sekülerdir. Sonuç olarak, bu, ateistler, agnostikler, Hristiyan olmayan inançlılar ve hatta (bunun ahlakla hiç ilgisinin olmadığını söyleseler dahi) Evangelik Hristiyanlarca kabul edilebilir bir şeydir. Bu geniş kapsamlı kabul edilebilirlik olgusu onun avantajlarından biridir.

NESNELLİK

Bu tanım ahlaka nesnellik de yüklemektedir. Saldırı savaşını ahlaken yanlış kılan şey masum insanlara zarar vermesiyse, onun yanlış olup olmadığı, benim bu insanlara zarar vermeyi isteyip istemediğim gibi şeylere, yani arzularıma bağlı değildir. Savaşın bu insanlara zarar vereceğine inanıp inanmadığım gibi şeylere; yani inançlarıma da bağlı değildir. (Mantıklı bir hata bunu mazur gösterebilir ve kazanımlar bunu haklı kılabilir; fakat savaş gibi zararlı eylemler, mazur gösterilmeye ya da haklı kılınmaya ihtiyaç duyulduğu sürece varsayımsal olarak yanlıştır.) Dolayısıyla, ateistler ve agnostikler sadece ahlaki olguların var olduğunu savunup bu ahlaki olguların öznellikten çok nesnellik niteliği taşıdığını görmezlikten gelemeler.

Buna karşın, pek çok teist tecavüzü ahlakdışı kılan şeyin sadece Tanrı'nın buyruğuna karşı gelmek olduğunu ileri sürüyor. Bu alternatif açıklama, ahlaki zarar esaslı tanımda olduğundan daha az nesnel kılmaktadır. Bir sonraki bölümde ele alacağımız kutsal emir teorisinde, neyin ahlaken yanlış olduğu Tanrı'ya bağlıdır; yani ahlaki yanlışlık kavramı, bir eylemin ahlaken yanlış olup olmadığının biz *kulların* onun ahlaken yanlış olduğunu düşünüp düşünmediğine bağlı olmadığı biçimindeki daha zayıf bir bağlamda nesneldir sadece. Kutsal emir teorisinde, ahlaki yanlışlık kavramı, bir eylemin ahlaken yanlış olup olmadığının *herhangi bir kimsenin* onun ahlaken yanlış olduğunu düşünüp düşünmemesine bağlı olmadığı biçimindeki daha güçlü bir bağlamda

nesnel değildir. Bununla birlikte, onun yanlışlığı, bir kimsenin –yani Tanrı’nın–düşündüğü, istediği ya da buyurduğu şeye bağlıdır. Zarar esaslı seküler ahlak anlayışında böyle bir bağımlılık söz konusu değildir; ahlaki yanlışlık, bir eylemin ahlaken yanlış olup olmadığının (Tanrı dahil) *herhangi bir kimsenin* onun ahlaken yanlış olduğunu düşünüp düşünmemesine bağlı olmadığı biçimindeki daha güçlü bir bağlamda bile nesneldir. Dolayısıyla, zarar esaslı tanım, ahlakı, teistik teoriden çok daha nesnel kılmaktadır.

Bu nokta şaşırtıcı gelebilir; çünkü teistler, Tanrı olmazsa ahlak öznel olmalıdır, derler çoğunlukla. Hiç de öyle değil. Bazı ateistler ve agnostikler, rölativist (göreci), konvansiyonalist (görenekçi), konstrüktivist (yapılandırmacı), nonkognitivist (kavranamazcı) ve hatta nihilist (yani hiççidirler. Ancak ahlak karşısındaki duruşlarını tüm ateistlerin paylaşması gerekmez. Ateistlerin kabul ettikleri şey Tanrı’nın olmadığıdır. Ahlakın nesnel olup olmadığı gibi çapraşık konularda hemfikir olmaları (ya da olmamaları) gerekmez. Her neyse, öbür ateistler ne düşünürlerse düşünsünler, şahsen ben sübjektivizm (öznecilik), rölativizm, egoizm, nihilizm, konvansiyonalizm, nonkognitivizm ve postmodernizmi reddediyorum. Ben, ahlaki gerçeğe, ahlaki evrenselliğe ve bazı ahlak bilgisi türlerine inanıyorum. Bu bölümdeki küçük tartışma da size kabaca “niye”sini anlatıyor.

Elbette ki bu zarar esaslı ahlak tanımı kesin olmayıp geliştirilmeye muhtaçtır. Yetersiz olduğu gösterilmiş olsaydı ne olurdu ki? Kontraktualizmden (sözleşmecilik) Kantçılığa ve erdem teorisine kadar uzanan birçok başka seküler alternatif var. Fakat tüm bu seküler ahlak teorilerinin yetersiz olduğunu farz edin. Yalnızca teistlerin daha iyi bir cevabı olsaydı, ateistler açısından bir sorun teşkil ederdi bu. Ama onların daha iyi bir cevabı yok. Beşinciyle Yedinci Bölümler arasında göreceğiniz gibi, alternatif teistik ahlak teorisi çok daha ciddi sorunlar barındırıyor içinde. Ayrıca, biz, başkalarına haksız yere zarar vermenin *niye* ahlakdışı olduğunu söyleyemesek bile, bu, ahlak temsilcilerinin başkalarına haksız yere zarar vermesinin ahlakdışı *olduğundan* kuşku duymamıza yol açmamalıdır. Dolayısıyla hiç kimsenin nihai temelde tam anlamıyla tatminkâr bir tanımı olmasa bile ateistler nesnel ahlaka sıkı sıkıya sarılabilirler.

AİLE VE ÜLKE

Tanıмым tam mıdır? Bu haliyle hayır: Tartışılacak pek çok konu var. Fakat buradaki soru şu: *tüm* ahlakdışılık zarar esaslı mıdır, değil mi-

dir? Bazı eylemler haksız zarara yol açtığından ahlakdışı olsa bile, diğer eylemler zarardan bağımsız olarak da ahlakdışı gibi görünür. Jonathan Haidt, zarar esaslı “liberal” ahlakın, birçoklarına göre, özellikle de Batılı olmayan kültürle ve Batı’daki “muhafazakârlara” göre, ahlaktan sayılan şeylerin sadece bir kısmını kapsadığını şiddetle ileri sürmüştür.⁵⁸ Zarar esaslı ahlakın ıskaladığı varsayılan başlıca üç alan hiyerarşi, sadakat ve saflıktır.

Batılı ahlak kuralları bireyselciliğe eğilimli olmasına rağmen, Batı’da bile, birçok ahlak kuralının merkezinde hiyerarşik toplumsal ilişkiler yer alır. Örneğin, ebeveynlerin çocuklar karşısında özel yükümlülükleri vardır; çocukların da ebeveynlerine karşı özel görevleri. Ben, bir çocuk ihmale maruz kaldığında o çocuğa yönelik zararın nedeninin komşulardan çok ebeveynler olduğuna işaret ederken bu itirazı kısmen cevaplamıştım zaten. Yaşamın öte yanından bakacak olursak, eğer yaşlı ebeveynler, kimsenin onları ziyaret etmemesinden ya da onlara yardım eli uzatmamasından dolayı ihmale uğruyorlarsa, çocuklarının zaman ve paralarını ebeveynleriyle ilgilenmek yerine başka yerlerde harcama tercihleri bu çocukları ebeveynlerine yönelik zararın nedeni haline getirebilir. Başkaları da –hem tanıdıklar hem de yabancılar– bu yaşlı ebeveynleri ziyaret ya da onlara yardım konusunda ihmalkâr davranabilirler; fakat bu yaşlı insanlarla özel ilişkileri yoksa zarar nedeni sayılmazlar. Dahası, çocukları onları yaşlılıklarında ziyaret etmediklerinde ya da onlara yardım elini uzatmadıklarında, sırf bir yabancından ziyade kendi çocuklarını görmeyi tercih etmelerinden ötürü çektikleri zarar daha büyüktür. Elbette aynı şey kardeşler ve diğer aile üyeleri için de geçerlidir. Dolayısıyla, ailelere yönelik özel yükümlülükleri zarar esaslı ahlak tanımlarına katmak güç değildir.

Aynı olgu otoriteye itaat için de geçerlidir. Bir çocuk bir ebeveyne karşı geldiğinde, bu itaatsizlik ailevi sorunlar yaratır. Çocuğun itaatsizliği kısa vadede bir zarar doğurmadığında bile, zararlı ya da en azından, riskli olacağı sonraki olaylardaki itaatsizlik eğilimlerini besler. Her ebeveyn bu tehlikelerin farkındadır. Benzer tehlikeler yasalara itaatsizlikten de doğabilir.

Buna ek olarak, aileye, şirkete ya da ülkeye sadakat o grubun dirlik düzenli içinde olmasına ve de grupta aksaklık olduğunda zararla karşılaşmamasına yardımcı olabilir. Doğulu ahlaklar buna toplumsal ahenk der; fakat biz zarardan kaçınma olarak da niteleriz. Toplumsal dayanış-

58. Bkz. örneğin Jonathan Haidt ve Jesse Graham, “When Morality Opposes Justice: Conservatives Have Moral Intuitions that Liberals May Not Recognize,” *Social Justice Research* 20 (2007), s. 98-116.

ma ve toplumsal bağıllık duyguları pek çok kişi için çok önemlidir; yani onları kaybetmek zarar verir. Zarar esaslı ahlakın, bunun gibi toplumsal iyilik ve zararları benimseyememesine ve hatta önemini vurgulayamamasına hiçbir neden yoktur.

Sadakat ve toplumsal ilişkilere bu gözle bakmak bazı eleştirmenlere önemli bir şeyi kaçırıyorlarmış gibi gelebilir. Ancak ben, insanların yaşlı ebeveynlerini ziyaret ettiklerinde ya da ulusal kutlamalara katıldıklarında sadece zarardan kaçınmayı düşünmeleri gerektiğini öne sürmüyorum. Alengirli hallerde neyin tam olarak ahlaken doğru veya yanlış olduğu konusunda anlaşmazlıkların sürdüğünü de itiraf ediyorum. Bununla birlikte, zarar esaslı seküler ahlak tanımını meşru otoritelere sadakatsizlik ve saygısızlığın normalde niye ahlakdışı olduğunu açıklayabilir diyorum.

Zarar esaslı tanımlar bu ahlak alanlarının sınırlarını da açıklayabilir. Grup içi sadakat, toplumsal dışlanmaya dönüştüğünde çizmeyi aşmış olur. Niye? Çünkü dışlanan insanlar zarar görürler, genelde de çok kötü zarar görürler; çünkü grubun bizzat kendisi dışlanarlardan yararlanma yoluna gidebilir. Benzer şekilde, otoriteye saygı da körü körüne sadakate uzandığında aşırıya kaçmış olur. Niye? Çünkü körü körüne sadakat bir kimsenin bağlı bulunduğu gruba yardımdan çok zarar getirir. Ebeveynler çocuklarına ahlakdışı eylemlere ya da istenmeyen sekse başvurmalarını emrettiklerinde, bu çocukların karşı gelmeleri ahlakdışı değildir. İşveren işçilerine güvenlik yönetmeliklerini umursamamaları gibi ahlakdışı eylemlere kalkışmalarını emrettiklerinde, bu işçilerin itaatsiz davranmaları ahlakdışı olmaz. Hükümetler vatandaşlarına haksız savaşlara dahil olmalarını emrettiğinde ise, bu vatandaşların karşı durmaları da ahlakdışı sayılmaz. Vatandaşlar, (her zaman olmasa bile) genelde daha iyi istihbarata sahip hükümetlerin yargılarına riayet etmeye bir dereceye kadar borçlu olabilirler. Ancak vatandaşların hükümete güvenmemeleri konusunda yeterince sağlam nedenleri varsa ve itaatin fazlasıyla zararlı olacağına inanmak için de yeterince sağlam gerekçeleri bulunuyorsa, itaatsizlik gerçek vatanseverlik bile olabilir. Belli örneklerde anlaşmazlığa düştüğümüz oluyordur; fakat burada önemli olan tek genel konu şudur: Sadakat ve otoritenin sınırlarını zarar belirler; yani bu ahlak alanı zarar esaslı seküler anlayış açısından bir sıkıntı yaratmamaktadır.

SEKS

Zarar esaslı tanım açısından asıl sıkıntı, herhangi bir ahlakdışılığın zararsız olması halinde başlıyor gibi görünüyor. O zaman da o tanım ahlakın sadece bir kısmını kapsıyordu, tümünü değil.

Zararsız ahlakdışılığa en iyi örnekler seksle ilgilidir. Kitab-ı Mukaddes ve geleneksel dinler mastürbasyonu ahlakdışı sayar. Hatta bazıları mastürbasyon yapanların cehennemlik olduklarını bile söyler. Peki niye? Bunun genel anlamda nedeni, mastürbasyonun güya kirli ya da doğadışı olmasıdır. Yerçekimi yasası gibi, doğa yasalarını ihlal etmesi bağlamında doğadışı olmadığı açıktır. Eğer doğa yasalarını çiğniyor olsaydı, hiç kimse yapmazdı; fakat yapılıyor. Mastürbasyon, en azından bazı hallerde yapay olduğu ölçüde doğadışı sayılabilir. Ancak yapay olmak da onu ahlakdışı yapmaz. Yapma çiçeklerde ahlakdışı bir şey söz konusu değildir. Bunun yerine, mastürbasyona karşı en iyi argüman, cinsel organlarımızın yeniden üretmek gibi doğal bir işlev ya da amacının bulunduğu ve mastürbasyonun bu cinsel organları o doğal işlev ya da amacın tersine ya da onların dışında kullanıyor olduğudur.

Ama durum bu kadar basit değildir; çünkü cinsel organların birden çok işlevi vardır. Cinsel organlarımızdaki yaygın sinir uçları zevk verme amacıyla oradadır. Bunun içindir ki orada bu kadar çok sinir ucuna sahip olacak şekilde evrildik. Dolayısıyla mastürbasyon yapanlar bu organları –sinir uçlarını– hizmet etmeye evrildikleri (ya da tasarlandıkları) amaçla kullanıyorlar. Bu bağlamda, mastürbasyon amaç ya da işlev anlamında bile doğaldır.

Dahası, mastürbasyon organlarımızın doğal amacına hizmet etmeydi bile, organlarımızı yeni amaçlar doğrultusunda kullanmak her zaman ahlakdışı olamaz. Houdini'nin sihirbazlık numaraları sırasında düğümleri ayak parmaklarıyla çözmesi ahlakdışı değildi örneğin.

Organların doğal amaç ya da işlevlerine aykırı kullanılması ne demek peki? Dişlerinizi bir şişenin kapağını açmak için kullanmak tehlikelidir; çünkü o amaçla yapılmamıştır. Doğru; ben de şişeleri dişlerinizle açmanızı tavsiye etmem. Fakat niye ki? Çünkü dişlerinizin kırılma riski var; bu da çok can yakar ve yiyecekleri çiğnemeyi zorlaştırır. Yine zarar konusuna dönelim. Eskiden, bazı ahlakçılar mastürbasyonun zararlı olduğunu, mastürbasyon yapanları günaha karşı duramaz ya da üremeye yönelik normal seksten hoşlanmaz hale getirebileceğini iddia ederlerdi. Ancak bugün uzmanlar mastürbasyonun son derece yaygın olduğunu ve zarar vereceğini kestirmek için pek neden olmadığını söylüyorlar. Verse bile, muhtemelen sadece mastürbasyon yapanların kendilerine zarar verecektir, dolayısıyla ahlakdışı değil akıldışı olabilir sadece. Fakat mastürbasyonun, evliliğin yıkılmasına neden olmak ya da mastürbasyon yapanları eşlerini aldatmalarına karşı duramayacak şekilde ciddi irade kaybına yol açmak gibi başkalarına bir biçimde zarar verdiğini hayal edin. Bu yine benim zarar esaslı ahlak tanımıma halel

getirmez; çünkü mastürbasyonu ahlakdışı yapan şey başkalarına verdiği zarar olur.

Niye mastürbasyon hakkında hiç konuşmuyorum? Kültürümüzde baskıcı bir ahlaki mesele değil de ondan. Burada ana fikir, eğer ki zararlı olandan ziyade “doğal olmayan”ı temel alıyorsa, keyfi ve tuhaf ahlaki yasaklamaların nasıl olduğunu göstermektir.

Homoseksüellik kültürümüzde daha baskıcı bir meseledir. Çok sayıda teist, doğal olmamasından ötürü homoseksüelliğe karşıdır. Fakat bu, homoseksüelliği ahlakdışı saymaya yeterli olacaksa, mastürbasyonun da ahlakdışı olduğu hükmüne aynı gerekçelerle varmaları lazım o zaman. (Gerçekten de doğum kontrolü sırasında ya da menopozdan sonra heteroseksüel seks de aynı gerekçelerle ahlakdışı sayılabilir.) Ben bu gerekçelerin mastürbasyonda işe yaramadığını düşünüyorum. Dolayısıyla, sadece doğadışı olmak da homoseksüelliğin ahlakdışı olduğunu göstermeye yetmez tek başına.

Teistlerin buna birkaç cevabı olabilir. Birincisi, homoseksüelliğin pis ya da iffetsiz ya da iğrenç ya da itici olduğunu söyleyebilirler. Ancak homoseksüeller böyle görmüyorlar; ben de öyle görmüyorum. Homoseksüel seks gerçek aşkın bir ifadesi olabilir. Gerçek aşksa iğrenç olamaz; güzeldir. Dahası, birine tiksindirici ya da itici gelen şeyin illa ahlakdışı olması gerekmez. Bağışlayın, parmağınızı sokarak kustuğunuzu hayal edin. Bu tiksindirici bir şey ama ahlakdışı değil.

Homoseksüellik karşıtlarının çoğu, “homoseksüel yaşam tarzı”nın sağlıklı olduğunu ileri sürer. Böyle bir şey olabilir (arkadaşlarımın çoğu bunu söylediğime çok şaşıracaktırlar); fakat ancak eleştirel bakanların zihinlerinde canlanan çılgın yaşam tarzından bahsediyorsak. Birçok homoseksüel kendileri ve başkaları için idealden uzak yaşam sürdürüyordur. Tabii heteroseksüeller de öyle. Ve pek çok homoseksüel uzun süreli aşk ilişkisi yaşıyordur. Tıpkı heteroseksüeller gibi. Bir ilişkiyi ahlaklı ya da ahlaksız kılan şey homoseksüel ya da heteroseksüel olmak değildir. Tam tersine, sevgi dolu olmak, tutarlı olmak ve sağlıklı olmaktır. Niye öyledir? Çünkü sevgisiz, gelgeç ve sağlıklı ilişkiler o insanlara zarar verir. Bizzat o insanlara sorun isterseniz. Gördüğünüz gibi, bütün yollar ahlakın temeli olan zarara çıkıyor. Seks gerçek aşkın zararsız bir dışavurumuysa eğer, ister heteroseksüel ister homoseksüel, sorun nedir peki?

Geleneksel aile değerleri denen şeye yönelik zarara gelince... Ben geleneksel ailelerin (özellikle de kendiminkinin!) pek çok yönünü değerli buluyorum; insanların ne zaman ve nasıl istiyorlarsa öyle aileler kurabilmelerini güçleştirmenin ahlakdışı olduğunu düşünüyorum. Yine

de tutarlı sevgi dolu homoseksüel ilişkilerin herhangi bir kimsenin istediği ailevi değerle istediği biçimde yaşayabilmesini nasıl engellediğine hiç kimse açıklama getirmemiştir. Homoseksüel evliliklerin tanınması da bir başka meseledir; ama ben konumuzdan uzaklaşmamak adına ona girmeyeceğim. Önemli olan, homoseksüel aşkın ve onun homoseksüel seksle dışavurumunun onu ahlakdışı kılacak bir zarara yol açmasının gerekmediğidir.

Bazen Evangelistler şöyle karşılık veriyorlar: “Ya herkes böyle yaparsa?” Demek istedikleri, “Ya herkes homoseksüel olur da, hiç kimse çocuk sahibi olmaz ve insan türü ortadan kalkarsa; dolayısıyla hiç kimse homoseksüel olmamalı.” Bu argüman çok yaygın ama hatalı. Kendinize bir sorun: Ya herkes çocuk sahibi olmamayı tercih ederse? O zaman türümüz gerçekten de yok olur. Bir kimsenin çocuk sahibi olmamayı tercih etmesi ahlakdışılık mı demektir? Tabii ki değildir. Ancak herkes böyle bir tercihte bulunursa sorun olur; fakat böyle bir şey olur mu? Bu, homoseksüellik için de geçerlidir: Herkesin homoseksüel seks yapması böyle sorunlar doğursa bile, bu homoseksüellikte yanlış bir şeyler olduğunu göstermez; çünkü sadece küçük bir azınlık homoseksüel seks yaşamak istiyor. “Ya herkes böyle yaparsa?” sorusu yerine, “Ya herkesin böyle yapmasına *izin verirse*?” diye sormalıyız. Eğer herkesin homoseksüel seks yapmasına izin verilirse, zaten sorun olmaz. Ayrıca, herkes istisnasız homoseksüel olsa bile, bu, türümüzü yok etmez. Homoseksüeller çocuk sahibi olabilirler, yeter ki yasalar izin versin. Partnerlerinden çocuk sahibi olamazlar belki; ama yapay döllenenmeden yararlanabilirler.

Kuşkusuz bazı teistler Kitab-ı Mukaddes’ten alıntı yapabilirler buna karşı:

Bir erkekle bir kadınla yatar gibi yatma; bu iğrençtir.

(Levililer, 18:22)

Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler; ölümü hak etmişlerdir.

(Levililer, 20:13)

İşte böylece Tanrı onları utanç verici tutkulara teslim etti. Kadınları bile doğal ilişki yerine doğal olmayanı yeğlediler. Aynı şekilde erkekler de kadınla doğal ilişkilerini bırakıp birbirleri için şehvetle yanıp tutuştular. Erkekler erkeklerle utanç verici ilişkilere girdiler ve kendi bedenlerinde sapıklıklarına yaraşan karşılığı aldılar.

(Romalılar, 1:26-27)

Kutsallık niteliği taşıyalar bile bu kutsal emirlerin ahlaki yargılara temel oluşturmadıklarını Beşinci ve Yedinci Bölüm arasında ele alacağım. Fakat bu kutsal alıntılar bile benim zarar esaslı seküler ahlak tanımım için bir tehdit teşkil etmiyor.

Ancak ahlak inancının dini varsayımlara dayanıp dayanmadığı her zaman belli değildir. Birçok din düşünürü zararlı eylemlere getirdikleri ahlaki yasakların dine dayandığını inkâr etmek gibi bir zahmete giriyor. Bunun yerine “doğa yasası”ndan söz ediyorlar. Bazı hallerde, bu yafta bir dini temele başvurma için örtük bir yoldur sadece. Eğer “doğa yasası”nı izlemek zorunda olmamızın nedeni o yasayı Tanrı’nın koymasıysa sadece ya da bir şeyi “doğal olmayan” hale getiren şey Tanrı’nın doğayla ilgili planını bozuyor olmasıysa sadece, doğa yasasının gerçek temeli dini nitelik taşıyor demektir. O dini temel ki ateistlerce, agnostiklerce ve başka dinlerin mensuplarınca kabul edilmemektedir, dolayısıyla onların o tür doğa yasası için kaygılanmalarına da gerek yoktur. Tersten gidecek olursak, eğer “doğa yasası” doğaüstünün karşıtı olan doğal bir şeylere işaret ediyorsa gerçekten, o zaman natüralist ateistler ve agnostikler bunu kabul edebilirler. Ben burada doğa yasası teorisinin bir sürü versiyonunu incelemeyeceğim. Söylemem gereken tek şey, ateistlerin doğa yasasını kabul edebilecekleridir; o da gerçekten doğalsa. Fakat doğaüstü olmaya başlarsa kuşkuyla yaklaşacaklardır. Doğa yasası teorileri, her halükârda, ateizm ya da agnostisizm açısından pek sıkıntı yaratmaz.

Din esaslı yasaklar benim zarar esaslı seküler teorime karşı kullanılamaz; çünkü birinin ahlakdışı olduğunu düşündüğü her şeyin açıklamasını yapmaya kalkışmıyorum ben. Bu anlamsız ve imkânsız olur; çünkü insanlar fazlasıyla ihtilafa düşerler. Ben sadece, o da gerçekten ahlakdışıysa, bir eylemi neyin ahlakdışı yaptığına dair bir açıklama yapmaya çalışıyorum. Eğer açıklamam –homoseksüel oğlancılık gibi– belli bir eylemin ahlaksızlık olduğunu ima etmiyorsa, o eylem gerçekten ahlakdışı olmadıkça teorim açısından bir sorun yok demektir.

Daha acayip “zararsız ahlaksızlık” türlerine gelelim. Çok çok özel şartlara örnek olarak yetişkin kardeşler arasında (zürriyet veya pişmanlık olmaksızın) rızalı ensest, (önceden izinli) nekrofil ve (cinayetsiz) yamyamlık gösterilebilir. Bu tür eylemler ahlakdışı görünebilir ve neredeyse her zaman zararlı ve tehlikeli olsalar bile, biz yine de herhangi birine zarar verdikleri sıradışı şartları tasavvur edelim. Eğer zararlı oldukları bu nadir örneklerde bile olsa ahlakdışıysalar, benim zarar esaslı ahlak tanımım eksik demektir.

Burada da o sinir bozucu “eğer” sözcüğü var. Bu eylemler, pek çokları gibi bana da ahlakdışı geliyor. Fakat bu belki de bu eylemlerin ah-

lakdışı olmaktan çok tiksindirici ve mantıksız olmasındandır. Ya da bu eylemlerin, hiçbir fiili zarar ortaya çıkmadığında bile hep bir zarar riski taşımamasından olabilir. Ben emin değilim. Ya siz? Nasıl emin olabilirsiniz ki? Her şey bir yana, ahlaki sezilerimiz bu gibi tuhaf olaylarla değil yaygın eylemlerle uğraşmak üzere normal durumlarda ortaya çıkmıştır; bu hesapla, ahlaki sezilerimize bu özgün arenada güvenip güvenemeyeceğimiz belli değildir.

Her neyse, eğer benim zarar esaslı ahlak teorim eksikse, bu olabilir. Yine de hemen tüm yaygın ahlakdışı eylemleri ahlakdışı yapan şeyi açıklamaya yeter. Ayrıca ahlakın çoğu kısmının esasen Tanrı'yla ilgili bir şey olmadığını da gösterir. Ahlakın bu zarar esaslı özüne “paylaşılan ahlak” diyelim; çünkü tecavüzün, cinayetin, hırsızlığın, çocuk istismarının ve daha bir sürü şeyin ahlaken yanlış olduğunu kabul eden teistlerle paylaşılmakta. Zarar esaslı olmayan, muhtemelen ensest, nekrofil ve yamyamlığa yönelik yasakları da içeren birkaç yasak daha bulunabilir ve bu yasakların zarardan ya da dinden ayrı olarak haklılık payı olabilir. Bu kısma da “ekstra ahlak” diyelim. Bir de başka bir ahlaki inanç sınıfı vardır ki dini arkalamadan haklı görülemez. Bunlara da “dini ahlak” diyelim.

Ben, ekstra ahlaka açıklama getirmeyi amaçlamıyorum. Ne de ekstra ahlakı tümden inkâr etmeme gerek var. Bununla birlikte, bir kısım ekstra ahlak ne zararı ne de dini temel alsa bile, “Tanrı öldüyse, *her şey* mubahtır” sloganına destek veremez. Ekstra ahlaka değinmese bile, zarar esaslı paylaşılan ahlak tanımını en azından *bir kısım* (aslında, pek çok) eyleme Tanrı öldüyse bile izin verilmediğini göstermeye yeter de artar.

Amacım dini ahlaka dair bir açıklama getirmek de değil. Ben dini ahlaka itiraz etmek istiyorum. Eğer ahlaki bir yasak dini inanca dayanıyorsa, yani dini inançtan ayrı olarak haklı görülemiyorsa, ben ve öbür ateistler onu reddederiz. Ben, o yasağı o dini inancı paylaşmayan başka insanlara dayatan kimseye de karşı dururum; çünkü bu tür yasaklar su-iistimale çok açıktır ve zararlıdır. Zarar esaslı ahlak tanımım dini ahlaka başkalarının kabul gördüğü kadar destek vermemekte; fakat öyleyse ne olmuş? Bu benim tanımımın bir kusuru olmaktan çok bir özelliği.

Bazı teistler ateist ve agnostiklerin önemli bir şeyleri kaçırdığını düşünüyor olabilirler hâlâ. Bir cemaatin, uygun şekilde faaliyet göstermek için ve de üyelerinin birbirlerine bağlı hissetmeleri için ortak bir ahlak kuralını paylaşması gerekir. Bazı teistler zarar esaslı ahlakın toplumu desteklemeye yeterli olmadığı gibi bir kanaate sahiptir. Bu konuda şunu söyleyebiliriz: Eğer komşunuz defaatle ve açık açık ensest, nekrofil ya da yamyamlık yapıyorsa, hatta bu eylemler gerçekten zararsız olmuşa

bile, buna nasıl katlanırsınız? Bu, çoğu insanı çok rahatsız eder; toplumsal dayanışma ve güven açısından önemlidir. Ancak rahatsızlık da bir tür zarardır ve toplumsal çöküntü ve güvensizlik fazlasıyla zarara yol açar, dolayısıyla zarar esaslı ahlak bu noktaları içinde barındırabilir. Ayrıca, benim bildiğim kadarıyla, ensest, nekrofil ya da yamyamlığa büyük rağbet yok, şükür ki. Bu eylemlerin son derece olağanüstü koşullarda ahlaksızlık olduğunu reddeden insanlar bile uzak dururlar onlardan. Cinayet, tecavüz, hırsızlık, sahtekârlık ve ev içi istismar çok daha yaygındır. Toplumlarımız açısından ciddi sorunlar başkalarına zarar vermekten geçiyor.

Elbette bazı muhalif sesler çıkabilir; ateizmin zararsız ahlaksızlığa uzanan kaygan zemindeki ilk aşama olduğunu ve bir sonraki aşamanın zararlı ahlaksızlık olacağını söyleyen sesler. Bir adım kaçınılmaz olarak bir sonrakini getirir diye korkuyorlar. İnançların eylemlere nasıl sürüklendiğine dair bu iddia, empirik kanıtlara tabi bir öngörüdür. Kendi ruhunuzun derinlerine bakarak bu soruya karar veremezsiniz; çünkü soru, sizin kadar başka insanlar hakkındadır aynı zamanda ve bu meselelerde hepimiz taraflıyız. Zarar esaslı seküler ahlakın gerçekten zararlı eylemlere sürükleyip sürüklediğini ve cemaatlerin büyümesine yetip yetmediğini söyleyebilmenin yegâne emin yolu seküler birey ve toplumların fiili davranış ve hallerini tarafsız bir gözle izlemektir. İkinci ve Üçüncü Bölümlerde bazı kanıtları ele almıştık. Bu bölümdeyse önemli olan şey, eğer (benim reddettiğim bir başka büyük “eğer”) zarar esaslı seküler bir ahlak tanımı insanları gerçekten başkalarına zarar vermeye sürüklüyorsa, bunun, gerçek anlamıyla ahlakdışı olduğudur ya da en azından onun hakkında laf yaymanın varsayımsal anlamda ahlakdışı olduğudur. Bu doğru da olabilir. Gerçekten ahlakdışı olan şeyin ahlakdışılığını da içine alabilir. Bu bölüm için bu kadar yeter.

İTİRAZLAR

Bununla, zarar esaslı seküler ahlak tanımına ilişkin argümanım tamamlanıyor. Tüm ahlak sorunlarını çözmenin yakınından bile geçmediğimi biliyorum. Gerçekte ihtilaflı herhangi bir ahlak sorununu bile çözmedim. Hedefim bu değildi zaten. Pek çok zorlu ahlaki meseleyi çözebileceğimizden gerçekten kuşkuluyum, dolayısıyla temel ahlaki sorunlar karşısında alçakgönüllü olmayı öğrenmemiz gerek. Fakat ben onun için de uğraşmadım. Benim tek amacım, ateistlerin ve agnostiklerin, işin içine Tanrı’yı sokmadan ahlakın paylaşılan kısmına dair nesnel bir açıklamanın ana hatlarını nasıl çizebileceklerini göstermekti.

Kuşkusuz pek çok soru öylece kaldı ve bunlar itirazlara gebedir. Artakalan bölümlerde başlıca itirazlara cevap yetiştirmeye çalışacağım.

Birincisi, benim seküler teorim işe yarasa bile, dini bir alternatifi var mıdır? Ahlakla dair en yaygın dini tanım kutsal emir teorisidir. Eğer o teori ahlak açısından daha iyi bir temel sağlıyorsa, benim seküler görüşüm sıkıntıda demektir. İşte Beşinci Bölümde bu itiraza cevap mahiyetinde o alternatifi eleştireceğim.

İkincisi, seküler teorim bize neyin ahlakdışı olduğunu anlatıyorsa bile, ahlaklı olmak için yeterli nedeni veriyor mu bize? Bazı teistler, seküler ahlakçıları “Ahlaki olmak niye?” sorusuna verecek tatminkâr bir cevapları olmamakla suçlarlar. Öyleyse, zarar esaslı seküler tanımda önemli bir boşluk var demektir. Bu itiraza da Altıncı Bölümde cevap vereceğim.

Üçüncüsü, zorlu olaylarda ahlaken neyin doğru neyin yanlış olduğunu nasıl kestirebiliriz? Dindar ahlakçılar vahiy ve duaya başvurabilirler. Peki seküler ahlakçılar zor kararları nasıl alabilirler? Bu soruya cevap vermeden zarar esaslı seküler tanım pek bir işe yaramaz. Yedinci Bölüm bu itiraza cevap arayacak işte.

Bu itirazların her biri, teistlerin ahlakın Tanrı’ya ya da dini inanç ve geleneklere dayandığını iddia ettikleri başlıca yöntemlerden birini kapsamaktadır. Bu itirazlara cevap verirken, ahlakın Tanrı ya da din olmadan nasıl gayet güzel işlediğini de göstermiş olacağım.

Beşinci Bölüm

Emirlerde Bu Kadar Kutsal Olan Nedir?

Böylece Yeşu...bütün ülkeyi ele geçirip
buralardaki kralların tümünü yenilgiye uğrattı;
hiç kimseyi esirgemedi, İsrail'in Tanrısı Rabbin
buyruğu uyarınca kimseyi sağ bırakmadı.
(*Tevrat*, Yeşu, 10:40)

Teistler ateistlerin gerçek anlamda nesnel ahlaka inanmadıklarını ileri sürüyorlar sık sık. Bu teistler psikolojik olarak mümkün olan bir şeyden söz etmiyorlar. İddiaları, belli bakış açılarının savunulamaz ve saçma olduğu yolunda. Tanrı olmasaydı nesnel ahlaki değerler, olgular ya da doğrular olmazdı diye düşünüyorlar; dolayısıyla, eğer Tanrı'ya ilişkin görüşlerime sonuna kadar sadık kalmış olursam, Dördüncü Bölümde yer alan ahlaka ilişkin görüşlerimden de vazgeçmek ve ahlaki nihilist veya sübjektivist olmak zorunda kalırım.

Bu suçlamayı desteklemek için de bizim eski hasmımız "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır"ı dayıyorlar burnumuza. Fakat buna inanmak niye? Çünkü Nietzsche veya İvan Karamazov öyle demişmiş. Teistler, Nietzsche ve İvan'ın neredeyse her şeyde yanlış olduklarını düşünüyorlar da bu noktada niye hemfikirler onlarla? Nietzsche ve İvan ateist oldukları için diğer tüm ateistlerin de onlarla hemfikir olmaları gerektiğini varsayıyorlar herhalde. "Ateistler böyle düşünürler; e, sen bir ateistsin, o halde buna senin de inanıyor olman lazım." Çok aptalca değil mi? Ateistler öbür ateistlerin söyledikleri her şeyi kabul etmek zorunda değillerdir. Ateizmde, tüm ateistlerin kabul etmesi öngörülen bir dışlanma (nereden?) cezası öğretisi yoktur. Ateistler Tanrı'nın olmadığına hemfikirdirler. Bunun ötesinde kalan şeylerde uzlaşamazlar, dolayısıyla bazı ateistlerin yaptığı bir hatadan tüm ateistleri sorumlu tutamazsınız.

Bugün birçok ateist; ki ben de dahilim buna, evrime inanmaktadır. Teistlerse evrimin nesnel ahlaki zayıflattığını; çünkü ahlakın da evrimleştiğini öngördüğünü, dolayısıyla her türlü evrensel, mutlak ya da nesnel ahlaki dışladığını iddia ederler genelde. Bu argüman evrimin yanlış anlaşılması demektir. Canlı türleri ve onların özellikleridir evrimleşen. İnsanlar atalarına kıyasla daha az kıllı olmaya, fizik ve matematikte daha

iyi olmaya doğru evrilmişlerdir. Bu, fizik ve matematik yasalarının evrimleştiği anlamına gelmez. Fizik ve matematik yasalarını keşfedip yararlanabilecek düzeyde evrimleşmiş bir tür olmamıza rağmen, yasaların kendisi dinozorlar döneminde de aynıydı: $2 + 2 = 4$ ve $E = MC^2$ ta T Rex zamanında da doğrudur.

Ahlak (başka birçok açıdan öyle olmasa da) bu bağlamda fizik ve matematik gibi bir şeydir. Evrimleşen sadece ahlaki *inançlar* ve *tutumlar*dır, yoksa ahlaki *olgular* ya da *doğrular* değildir. T Rex'in hüküm sürdüğü zamanlarda, tecavüz edecek ya da tecavüze uğrayacak "faili muhtar" hiç kimse, yani kendi kendine karar verecek kimse yoktu, fakat faili muhtar kimselerin öbür faili muhtar kimselere tecavüz etmemesi gerektiği yine de doğrudur. Bu ahlak ilkesi, onu ihlal edecek hiç kimse olmadığından uygulanmadığı zamanlarda bile doğrudur. Bununla birlikte, ıssız bir adada tek başına mahsur kalan ya da felçli olduğu için birine tecavüz edemeyecek halde olan insanlar için bile yanlıştır tecavüz. Baba-kız tecavüzüne getirilen ahlaki yasak, kız çocuğu olmayan ve şimdilerde kısır olan babalar için de, hiç baba olamayacak kadınlar için de bir istisna değildir. Tecavüz bazı insanlar için yanlış, bazı insanlar içinse yanlış değil olamaz. Ahlaki bir yasağın çiğnenmemiş olması, dolayısıyla belli bir olaya uygulanmaması onu o olay için geçersiz kılmaz. Bu yüzden, ahlaki yasakların, onları ihlal edecek insanların var olmalarından bile önce mevcut olduğunu söylemek o kadar garip kaçmaz.

Sonraki zamanlarda atalarımızın çoğu, kölelerin ırzına geçmenin ya da evlilik içi tecavüzün ahlakdışı olduğuna *inanmıyordu*; fakat bunun, geçmişin karanlık günlerinde dahi ahlaken yanlış olduğu *doğrudur*. Şimdi nedenini biliyoruz: Kölelik ve tecavüz, hepsi birer insan olan kurbanlara zarar vermiştir, dolayısıyla onlar aynı ahlaki kurallarla korunmuşlardır. O zamanlar pek çok kişi tanımıyor olsa da bu kurbanların ahlaki hakları vardı.

Hangi eylemlerin zarara yol açtığı ve dolayısıyla hangi eylemlerin ahlaken yanlış olduğu, durumdan duruma değişir; çünkü şartlar değişir. Modern Batılı toplumlarda, çocuklara okuma yazma öğretmemek zararlıdır; fakat pek çok insanın okuma yazmaya ihtiyaç duymadığı ortaçağda zararlı değildi. Bununla beraber, bu durum kölelik ve tecavüzden farklılık gösterir; çünkü kölelik ve tecavüz, ahlakdışı sayılmadığı zamanlarda bile *zararlıydı*. Dolayısıyla, şartların değişiyor olması –yani geçmişte zarara yol açmayan bazı eylemlerin şimdi zarara yol açması– nedensiz yere zarara yol açan başka eylemlerin ahlakdışı olduğu biçimindeki fikrimi hiç de zayıflatmamakta. Öyle ki insanların onların ahlakdışılığını tanımadıkları zamanlarda dahi ahlakdışıydı onlar.

Kısacası, yeterli bir neden olmadan zarara yol açmaya karşı temel ahlak yasası, matematik ve fiziğin temel yasalarından fazla değişmez. Bu değişmezlik durumu, zarar esaslı seküler anlayıştaki ahlakın nesnelliğinin sonucu olup insani ahlak inançları ve tutumlarının evrimleşmesiyle uyum içindedir. Öyleyse, nesnel ahlaka inanan ateist ve agnostikler açısından evrimin mükemmelen anlaşılmasında bir sorun yoktur.

Ateizmin nihilizm demek olduğunu düşünmek için elde kalan tek neden, ahlakın Tanrı'nın emirlerine dayanmasıdır. Teistlerin çoğu böylesi bir kutsal emir ahlak teorisini kabul eder. Eğer bu doğruysa, Tanrı'ya inanmayan ateistlerin ahlaka ya da en azından, nesnel ahlaka da inanamaları lazımdır. Bu görüş başlı başına bir bölümü hak ediyor; çünkü pek çok Evangelist Hristiyan da dahil olmak üzere çok sayıda saygın teistin bakış açısının özünü oluşturuyor ve benim zarar esaslı seküler ahlakıma dini alternatif niteliği taşıyor. Bu bölümde bu savın niye ayrı düştüğünü göstermeye çalışacağım.

KUTSAL EMİR TEORİSİ NEDİR?

Bir kutsal emir ahlak teorisinin iddiasına göre, ahlakdışı eylemleri ahlakdışı yapan şey onları yapmamamızı bize Tanrı'nın emretmiş olmasıdır. Buna karşılık bazı versiyonlar açık emirler yerine Tanrı'nın isteğine atıfta bulunur; fakat bu farklılık konumuz dahilinde değil. Ayrıca, eğer Tanrı'nın isteği bize bir emir halinde bildirilmiyorsa, bizi O'nun isteğine aykırı hareketlerden sorumlu tutmanın ne kadar adilane olduğunu anlamak zor olur. O halde ben, ahlakı Tanrı'nın isteğine değil emirlerine oturtan teorilere odaklanacağım.

Bu kutsal emir teorisini, Tanrı'nın birbirimize zarar vermememizi istediği, dolayısıyla yeterli bir nedenimiz olmadıkça başkalarına zarar vermememizi emrettiği iddiasından ayırmak gerekir. Bu "Tanrı gözetir" görüşü, eylemleri ahlakdışı yapan şeye ilişkin zarar esaslı bir tanıma uygun düşmektedir.

Kutsal emir teorisi, ahlaken neyin yanlış neyin doğru olduğunu Tanrı'nın emrettiği şeyi kavrayarak öğreniriz; çünkü hangi eylemlerin yeterli bir neden olmadan başkalarına zarar verdiğini en iyi O bilir biçimindeki görüşten de farklıdır. "Tanrı bilir" görüşü bu eylemleri ahlakdışı yapan şey zarardır biçimindeki savıma da uygun düşmektedir.

Bu diğer dini tanımlara aykırı olarak, kutsal emir teorisinin iddiası, ahlaki görev, yükümlülük ve hakların yanı sıra ahlaki yanlışlığı da Tanrı'nın emirlerinin *tayin ettiği*dir. Tayin ediş, sadece hangi eylemlerin ahlaken yanlış olduğunu değil onları neyin ahlaken yanlış yaptığını da

ifşa eden çok güçlü bir ilişkidir. Örneğin biz, bir sıvının nasıl göründüğünü ve tadının nasıl olduğunu belirterek su olup olmadığını söyleyebiliriz; fakat onu su yapan şey kimyasal bileşimidir: H_2O . Benzer şekilde, kutsal emir teorisine göre, Tanrı'nın emri sadece ahlaken yanlış olanı keşfetmenin bir yolu değildir; aynı zamanda ahlaki yanlışlığın tam özüdür de.

Bu tayin ilişkisi her iki yönde de evrensel genellemeler anlamına gelir. Tüm sular H_2O , tüm H_2O 'lar da sudur. Aynı şekilde, eğer Tanrı bize bir şeyi yapmamızı emrediyorsa, yapmak ahlaki görevimizdir; o şey ne olursa olsun. Eğer Tanrı bize bir şey yapmamamızı emrediyorsa, yapmamak da ahlaki görevimizdir; o şey ne olursa olsun. Ve eğer Tanrı onu ne yapmamızı ne de yapmamamızı emretmiyorsa, ahlaken nötrdür; yani yapmamız ya da yapmamamız ahlaki bir görev demek değildir. Kısacası, ahlaki görevler için kutsal emirler hem yeterli hem de gereklidir.

Bu güçlü kutsal emir teorisi Evangelik Hristiyanlar arasında yaygındır. Benim zarar esaslı seküler tanımıma saydam bir sır çektiği için buradaki sohbetimiz açısından da yararlıdır. Yine tecavüze dönelim. Zarar esaslı tanıma göre, tecavüzü ahlaken yanlış yapan şey yol açtığı zarardır kabaca. Kutsal emir teorisine göre, tecavüzü ahlaken yanlış yapan şey Tanrı'nın bize tecavüzden kaçınmamızı emretmiş olmasıdır. Karşıtlık pek belirgin değil. Dahası, eğer kutsal emir teorisi doğruysa, ardından "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır" gelecektir. Eğer bize emir verecek bir Tanrı yoksa ve tüm ahlaki yanlışlıklar Tanrı'nın emirlerince tayin edilmişse, hiçbir eylem ahlaken yanlış değildir demektir.

Bu yargı, standart kutsal emir teorisinin tüm ahlaki görev, hak ve yanlışlıklarla ilgili olmasının sonucudur. Her ahlaki görevin bir kutsal emirle tayin edildiği varsayılmaktadır. Bir kısmen kutsal emir teorisi, bunun tersine, sadece bazı ahlaki görevlerin kutsal emirleri temel aldığını iddia etmektedir.⁵⁹ Örneğin, ibadet etmemek ya da Şabat Günü'ne uymamak Tanrı'nın emirlerinden dolayı ahlakdışıyken, tecavüz ve cinayet de yol açtıkları zarardan dolayı ahlakdışı olabilir. Bu kısmen kutsal emir teorisini savunmak daha kolay gelebilir insana; fakat burayla ilgisi yok. Genellik olmadan, kutsal emir teorisi "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır"ı kastetmez. Eğer ahlakın bir kısmı bile kutsal emre dayanmasa, o kısmı bazı eylemlerin izinli olmasını meneder; velev ki Tanrı ölmüş olsun. Dolayısıyla bu kısmen kutsal emir teorisinin, ahlakın en azından bir kısmına yönelik zarar esaslı teoriyle çelişir bir şeyi yoktur. Bundan ötürü ben burada kutsal emir teorisine ahlakın tümüne ait teori diye odaklanacağım.

59. Bu tür bir teoriye örnek olarak bkz. Swinburne, *Is Goodness without God Good Enough?* daki "What Difference Does God Make to Morality?" ed. Garcia ve King.

ONA NİYE İNANILIYOR?

Birçok Evangelik Hristiyan ve diğer teistler kutsal emir teorisini savunsalar da; onu desteklemek için herhangi bir neden bulmak hayli zor. Herhangi bir kutsal pasajla zorunlu kılındığı bildirilmiş değil. Tanrı'nın bunu bir ibadet ya da dini bir vukuf sırasında açıkladığını tasavvur etmek de zor. O halde, niye herkes kabul etmek zorunda bunu?

En iyi argüman –çünkü tek argüman– “Ahlaki yasalar bir ahlaki yasa yapıcıyı varsayar”⁶⁰ biçimindedir. Bir espri diye de alabileceğimiz bu sözler, seküler ahlak tanımını açısından sıkıntı doğuruyor gibi gözükebilir. Zarar esaslı bir tanım, başkalarına vurmanın ahlaken *kötü* bir şey olduğunu gösterse de, ahlaki yasa, görev, yükümlülük ve yanlışlığı kavramamış olabilir. Gerçek yükümlülükler, görevler ve yanlışlıklar açısından, bu teistlerin ileri sürdüğüne göre, yasaları düzenlemek ve sonra da insanları sorumlu tutmak için birisinin yetkili olması lazım. İşte Tanrı burada devreye giriyor. Ahlaki yasaları yapma ve insanları ahlaken sorumlu tutma yetkisine sadece Tanrı sahiptir, dolayısıyla ahlaki yasalar için Tanrı'nın var olması gereklidir. Ve eğer ki ahlaki yasalar için Tanrı gerekliyse, ahlaki görevler, yükümlülükler ve yanlışlıklar için de gereklidir. Söyledikleri budur teistlerin.

Ahlaki yanlışlıklar için bir otoritenin niye gerekli olduğu net değildir. Her şeyin ötesinde, kendinizle çelişmenize yol açan mantıken yanlış bir şeyler var. Hiçbir neden yokken Mars'ta yaşam olduğuna inanmakla ilgili epistemik anlamda yanlış bir şeyler var. Ve birinin nedensiz yere ciddi acı çekmesine yol açma anlamında rasyonel olarak yanlış bir şeyler var (Dördüncü Bölümü anımsayın). Bu epistemoloji, mantık ya da rasyonalite yasalarını belli bir kişi ya da Tanrı yapmamıştır. Dolayısıyla, belli bir yasa koyucuya dayanmayan muhtelif yanlışlık türleri var gibi görünüyor. Eğer Tanrı söz konusu olmadan zarar esaslı tanım dışında ahlaki yanlışlıklarımız varsa, niye yeterli değil bu peki?

Bu yanlışlık türleri, mantık yasaları, epistemoloji yasaları ve rasyonalite yasaları gibi yasalar diyebileceğimiz genel kurallara yönelik ihlalleri de kapsar. Bir yasa koyucusuz doğa yasaları da var. Bunları yasa haline getiren şey karşılığusal durumlarda geçerli olmalarıdır: Evrenin molekülleri çok farklı modellerde düzenlenmiş olsa da yerçekimi yasası geçerlidir. Bu doğa yasaları normatif değildir fakat karşılığusal durumlarda, normatif olan mantık, epistemoloji ve rasyonalite yasaları da geçerlidir. Aceleyle yapılmış genelleme, bir başka gezegende yapılmış bile olsa bir yanılgıdır. Onları yasa olarak

60. D'Souza, *What's So Great about Christianity*, s. 233. Ayrıca bkz. C. S. Lewis, *Mere Christianity* (Londra: G. Bles, 1952).

nitelemenin temeli budur. Fakat o zaman da çeşitli olaylarda herhangi bir yasa koyucu olmaksızın yasalar var gibi görünüyor.

Yine de argümanın hatırına ahlaki yasa, görev ve yanlışlıkların insanları sorumlu tutma yetkisine sahip bir şey gerektirdiğini farz edelim. Ateistler açısından bu rolü Tanrı oynayamaz, öyleyse ne yapılabilir? Her birimizin başkalarını ahlaki görevleri ihlal ettikleri için sorumlu tutma yetkimiz var. Eğer komşumuz büyükannesinden mücevher çalıyorsa, hiç kuşkusuz onu ve eylemini eleştirme yetkim vardır (yasal muafiyeti olsa bile). Sizin de vardır. Siz de, ben de onu hapse sokma ya da sonsuz azaba gark etme yetkisine sahip değiliz; fakat bütün bunlar gösterir ki ahlaki yaptırımlar başka biçimler almaktadır. Ahlak, kamusal kınamayla sözsel olarak ya da mütecavizleri dışlayarak toplumsal olarak uygulanır. Eğer bu yaptırımların çok küçük olduğunu düşünüyorsanız, birisinin sizi alenen hırsızlıkla (hatta yalancılıkla) itham edip sizinle bir şey yapmayı reddettiğinde nasıl tepki vereceğinizi hayal edin bir. Avcı-toplayıcı çağlarında bir ölüm cezası olabilirdi bu ve bugün bile hoş görülmez. Ayrıca, hepimizin resmi kurumlar aracılığıyla, yasal cezalar gibi ahlaki normları uygulayan vekilleri seçme yetkimiz var. Çoğu ceza yasası ve bazı haksız fiil yasaları ahlaki dayatır. Bizler de bu yaptırımları dayatma yetkisine sahibiz kitlesel anlamda. Öyleyse, böylesi bir otoriteye ihtiyaç duyulduğunda, ahlaki yükümlülükleri uygulayacak pek çok otorite –siz ve ben ve başkaları–var zaten.

Bu tanım açısından diktatörler sorun teşkil ediyor gibi gözükebilirler, eğer yasal olarak cezalandırılmıyor, açıkça eleştirilemiyor ya da dışlanamıyorlarsa. Diktatörlerin Tanrı'ya inanıp inanmadıklarını, dolaşısıyla kendilerinin üstünde birisinin ahlaka aykırı hareket ettiklerinde onları sorumlu tutacaklarına inanacaklarını bilmek yararlı olabilir. Ancak bu itiraz, gerçek cezayla cezai sorumluluğu karıştırmaktadır. Ahlaksızca hareket eden kişiler gerçekten cezalandırılmazlar bazen. Yaşamın bir gerçeği bu. Bununla beraber, cezaya *maruz kalırlar*. Eğer birisi onları eleştirmiş veya cezalandırmışsa, hiçbir meşru şikâyetleri olamaz. Bu da yukarıdaki noktaya götürüyor bizi. Böyle bir cezaya maruz kalmak, fiili ceza olmasa bile, ahlaki yanlışlık ve ahlaki görevlere zemin oluşturmaya yeterlidir.

Bazı okuyucular tatmin olmayacaklardır. Onlar, ahlaksızca hareket eden herkesin cezalandırılacağını garantisini isterler. Tanrı olmayınca o garantiyi elde edemezsiniz. Fakat o garantiyi de talep etmek saçmadır. Bu dünyada birkaç garanti vardır ve bizler onlar olmadan yaşamayı öğrenmek zorundayız. Eğer olmasını umduğunuz herhangi bir şeyin garantisini verecek doğaüstü bir gücü kabul ediyorsanız, tüm bu safsatalara inanmaya bir son verin derim. Bu tür varsayımların genelleştirildiğinde

saçmalanması, böyle bir garantiye her zaman muhtaç olmamamız gerektiğini göstermektedir. Konu Hristiyan bir Tanrı olduğunda size makul gibi gelebilir; fakat bu, ateizme karşı kullanılabilecek bir argüman değildir.

Tatminsizliğin bir başka kaynağı da bir yasa uygulayıcısına ilaveten bir yasa koyucuya ihtiyaç duyulması olabilir. Başkalarının insanları sorumlu tutmaya yeterli yetkileri olsa bile, ahlakla ilgili kurallar koyamazlar. Koysalardı, ahlak tam anlamıyla nesnel olmazdı (Dördüncü Bölümde anlatıldığı üzere).

Şimdi soru, ahlaki yanlışlığın yasa koyucu olacak belli bir kişiyi gerektirdiğini niye varsaymak zorunda olduğumuzdur. “Ahlak yasası”ndan dem vurabilirsiniz; fakat yanıltıcı olur. Ahlaki yanlışlık gerçekten açıklamaya gerektiren bir şeydir ve ahlaki yanlışlığı açıklamak için bir yasa koyucuya duyulacak ihtiyaç, bir matematik testindeki yanlış cevabı, bir argümana yönelik yanlış yargıyı, Mars’taki yaşama dair yanlış inancı, borsaya yapılan yanlış yatırımı ya da satrançtaki yanlış hamleyi açıklamaya duyulacak ihtiyaçtan fazla olamaz. Yukarıda gördüğümüz gibi, bir dolu kurala bir yasa koyucu olmadan da yasa denilebiliyor. Öyleyse, ateistler ahlak yasaları olduğunu kabul ederler; ancak bir yasa koyucu gerektirmemesi kaydıyla.

Buradaki sorun, “ahlak yasası”nın sadece bir metafor olmasıdır. Ahlaki kurallar bazı yönlerden hükümet yasaları gibidir. İnsanların eylemlerini başka insanlarla olan ilişkileri temelinde kısıtlayan normatif genellemelerdir. Ancak, bu demek değildir ki, ahlak “yasaları” hükümet yasalarıyla her özelliği paylaşmalıdır. Hükümet yasaları, (normalde, örf ve âdet yasalarında olmasa da) bir yasa koyucu gerektirir. Seküler ahlak teorisyenleri, metaforun tam bu noktada iflas ettiğini iddia ederler haklı olarak: Ahlak yasaları hükümet yasalarının gerektirdiği şekilde bir yasa koyucu gerektirmez.

Ayrıca, bir ahlak yasa koyucusu olarak Tanrı kavramı da sorunludur. Sorun sadece Tanrı’nın var olmaması ya da Tanrı’nın emir çıkarmadığı değil, olsa ve yapsa bile, ne emrettiğini bilmememizdir (bkz. Yedinci Bölüm). Tanrı var olsa ve hepimizin vakıf olduğu emirler çıkarsa bile, sizin ve benim niye o emirlere ahlaken riayet etmemiz gereksin? Buna yönelik en yaygın cevap, itaatsizlik edersek Tanrı bizi cezalandırır biçimindedir. Bu, bize itaat etmek için sağlam bir özçıkarcı neden sunar; fakat o neden pek de ahlaki bir görev olmaz. İtaat etmezsem beni cezalandıracak bir zorbanın emirlerine itaat etmem için özçıkarcı bir nedenim olabilir; fakat o zorbaya itaat etmek benim için ahlaki bir görev değildir. Bir diğer yaygın cevap, bizi yarattığı için Tanrı’ya şükran borçlu olduğumuzdur. Ancak, çocuklar kendilerini yaratan ebeveynlerine minnettar

olmaları da gerekirken, ebeveynlerinin yapmalarını söyledikleri her şeyi yapmak gibi bir ahlaki yükümlükleri yoktur. Yine bir başka cevap da, babamız Tanrı'nın her şeyin en iyisini bildiği; yani bize, bir eylemin ahlaken yanlış olduğunu söylese, onun yanlış olduğudur. Fakat Tanrı'nın her daim doğru olduğunu biz nasıl bileceğiz? Belli eylemlerin ahlaken yanlış olduğuna inanmamız için bazı bağımsız nedenlerimiz olmadıkça, emirleri aracılığıyla bu eylemlerin ahlaken yanlış olduğunu bize gösterdiğinde Tanrı'nın doğru olduğuna inanmamız için bir nedenimiz yoktur. O zaman bu cevap da bize Tanrı'nın emirlerine ahlaken uymamız gerektiğini söylemiyor. O varsayımı kabul etmek için herhangi bir neden yoksa, kutsal emir teorisini kabul etmek için de bir nedenimiz yoktur.

KUTSAL EMİRLERDEKİ YANLIŞLIK NEDİR?

Bir teori doğrulanmasa bile yine de doğru olabilir. Bu genel söylem kutsal emir teorisi içinde geçerlidir. Onu destekleyecek iyi bir argüman olmamasına rağmen, pek çok insan ahlakın kutsal emirlerce tayin edildiğine inanıyor yine de.

Üzerinde biraz düşünelim bakalım. Kutsal emir teorisi, tecavüzü ahlak dışı kılan şeyin tecavüz etmeyeceksin biçimindeki kutsal bir emirden başka bir şey olmadığını söyler. Eğer Tanrı bize tecavüz etmememizi emretmişse tecavüzde ahlaksızca bir şeyler var demektir bu. Ne saçma! Kurban fazlasıyla zarar görmüş olur ve o zararı haklı gösterecek yeterli bir neden olmaz. Dolayısıyla tecavüz hâlâ ahlaksızlıktır.

Biraz daha ilerleyelim. Kutsal emir teorisi, Tanrı'nın emirlerine itaat etmemenin ahlaksızlık olduğunu ileri sürer. O zaman, eğer Tanrı bize tecavüz etmemiz için kesinkes emir vermiş olsaydı, o emir tecavüz etmemiz için ahlaki bir koşul yaratmış olurdu. Daha da saçma! Eğer Tanrı herkesi sonsuza dek işkenceyle tehdit ettiyse, ben de birine tecavüz etmediysem, reddiyenin yol açacağı bu korkunç akıbet belki benim tecavüz etmem için ahlaki bir yükümlülük yaratabilir; fakat o zaman da ahlaki yükümlülüğün esası başkalarına yönelik zararı önlemektir, zorbaca verilen emre itaat etmek değil. Üçüncü bir tarafça verilen hiçbir emir tecavüz için kendi başına ahlaki bir yükümlülük yaratamaz.

Teistik slogana öykünerek, “Eğer ahlaki Tanrı'nın emirleri tayin ediyorsa, her şey mubahtır” diyebiliriz o halde. Bu bakış açısına göre ahlaki yükümlülükleri yaratan şey emrin içeriğinden çok kaynağı olduğuna göre, ahlaki yükümlülüklerin, ne kadar saçma ya da keyfi olursa olsun, bir içeriği de olabilir.

Bu sorun yeni değildir ve buna dair iyi bilinen birkaç eski cevap vardır; fakat hiçbirisi de yeterli değildir. Kutsal emir teorisini savunanlar, Tanrı'nın bize tecavüzü asla emretmediği ya da emredemeyeceği cevabını verirler sık sık. Fakat bunu nereden biliyorlar ki? Her şeyden öte, Tanrı İbrahim'e oğlu İshak'ı öldürmesini emretmiştir (Tekvin, 22:2). (İbrahim sonuç olarak İshak'ı öldürmemiştir; fakat öldürmeye teşebbüs etmiştir ve kutsal emir teorisine göre, Tanrı kendi emrini iptal etmeden önceki zaman diliminde İsmail'i öldürmesi aynı zamanda ahlaki yükümlülüğüydü.) Tanrı İsraililere de bütün ülkede "kimseyi sağ bırakmamalarını" emretmişti (Yeşu 10:40; 11:20'yle karşılaştırın) ve bu emrin yerine getirildiği söylenir. Öyleyse Tanrı'nın tecavüzü emretmeyeceğinden nasıl emin olabiliriz?

En sert yanıt, Tanrı'nın her daim iyi ve tecavüzün kötü olduğudur, dolayısıyla Tanrı asla tecavüzü emretmez ya da emredemez. Fakat cinayet de kötüdür, öyleyse Tanrı'nın İbrahim'e ve Yeşu'ya verdiği emirler ne oluyor? Ayrıca bu argüman tecavüzün bağımsız gerekçelerle kötü olduğunu varsayıyor. Tanrı'nın bunu emretmediğini bilmemiz için bağımsız gerekçelere ihtiyacımız var. Fakat bu da sonuçta tüm ahlaki standartların kutsal emirlere dayanmadığını itiraf etmektir.

Kabul edilmelidir ki bu standart yalnızca tecavüzün kötü olduğunu söylüyor, yanlış olduğunu değil. Dolayısıyla, teistler, Tanrı'nın bize tecavüz etmemeyi bağımsız gerekçelerle kötü olduğundan dolayı emrettiğini söyleyerek sıyrılmaya çalışabilirler. Bu gerekçeler zarar esaslı bile olabilir. Yine de tecavüzün, Tanrı onu emredene kadar ahlaken *yanlış* olmayacağına ısrar ederler.

Yanlışlık, elbette kötülükten farklıdır. Buna rağmen, bu cevap fostur. Tecavüz ahlak açısından çok kötü olduğu için Tanrı'nın bize tecavüz etmeyi emretmesi kötü olur. Yine tecavüz etmemeyi emretmemesi de O'nun için kötü olur. Dolayısıyla tecavüzün kötülüğü Tanrı'nın emirlerine ahlaki baskılar getirir. Fakat o zaman da, bunları Tanrı vermiş bile olsa, bu tür kötü emirlere itaat etmek ahlaki görevimiz olmaz gibi görünüyor. Ayrıca fiilen emretmediyse bile emretmiş olması gereken şeyleri yapmamız da ahlaki bir görev olur gibi görünüyor. Öyleyse ahlaki görevlerimiz Tanrı'nın emretmiş *olduğu* şeylere dayanmıyordur. Emretmiş olması *gereken* şeylere dayanıyordur ve bu da hangi eylemlerin yeterince kötü olduğuna dayanıyordur. Dolayısıyla ahlaki görevlerimizin de, ahlaki yükümlülük ve yanlışlıkların da kutsal emirlerden ziyade zarara dayanması sona eriyordur.

Bu itirazlar çok hileli gibi gelebilir çünkü Tanrı doğası gereği yapamayacağı bir şeyi ya yapacak olsaydı gibisinden ahlaki çıkarımlar ge-

tiriyor. Bu, kedim bir balık olsaydı nasıl olurdu diye sormak gibi bir şey. Benzer şekilde, kutsal emir teorisini savunanlar, eğer Tanrı tecavüz etmemizi emretmiş ya da tecavüz etmememizi emretmemiş olsaydı tecavüz yanlış olur muydu, olmaz mıydı diye sormanın bir anlamının olmadığını ileri sürerler sık sık; çünkü onlara göre Tanrı'nın böyle şeyler yapması mümkün değildir.

Karşıolgusal şeyleri mutlaka hatalı öncüllerle ele almanın teknik yolları vardır; fakat bu buraya sığmayacak kadar zorlu bir konudur.⁶¹ Yine de, aykırı karşıolgusallara kafa yorabiliriz: Eğer Tanrı tecavüz etmemizi emretmiş olsaydı, tecavüz yine de ahlaken yanlış olurdu. Ve eğer Tanrı tecavüz etmememizi emretmemiş olsaydı, tecavüz yine de ahlaken yanlış olurdu. Seküler ahlakçıların söylemek istedikleri işte budur ve bunun, mümkün olmayan öncüllü karşıolgusallara ilişkin teknik ayrıntılara bakmaksızın, pek çok kişiye mantıklı geleceği kesindir.

Konu, diğer dinleri değerlendirerek daha da açılabilir. Doğası gereği herkese her gün şarap içmeyi fakat kesinlikle domuz yememeyi emreden bir tanrıyı (adı da Bacchus Goldstein olsun) benimseyen bir din tasavvur edin. Bu emirleri veren bir tanrı olmasaydı ahlaki yükümlülüklerimiz ne olurdu diye sorabilir miyiz? Sorarız. O tanrı var olsaydı da bu emirleri vermemiş olsaydı ahlaki yükümlülüklerimiz ne olurdu diye sorabilir miyiz? Yine, evet. Neredeyse aynı tanrı sayabileceğimiz fakat şarabı ya da domuz etini umursamama anlamında doğası farklılık gösteren bir tanrının olduğu bir durumu sorguluyor oluruz. Benim kedim esas olarak kedigillerden; fakat kedim bir balık olsaydı, akciğer ve bacaklar yerine solungaç ve kanatları olurdu demek yine de anlamlı bir şey. Benzer şekilde, eğer Bacchus Goldstein var fakat şarap ya da domuz etini umursamıyorduyse ve de ahlak tümüyle Bacchus Goldstein'in emirlerine dayanıyorsa, şarap ya da domuz etiyile ilgili ahlaki yükümlülüklerimiz olmaz.

Kuşkusuz, tecavüz şarap ya da domuz eti gibi değil; çünkü tecavüz ahlakdışı. Esas nokta bu. Eğer tecavüzün ahlakdışılığı Tanrı'nın emirlerine dayanıyorduyse, tam da şarap ya da domuz eti örneğime benzer bu. Doğası şarap ya da domuz eti hakkında emir vermek olan bir Tanrı'yı benimsemek bu emirleri biraz daha az keyfi yapmaz. Benzer şekilde, doğası tecavüzü yasaklamak olan bir Tanrı'yı benimsemek de tecavüzün ahlakdışı olduğuna dair bağımsız bir standart olmadıkça bu emri daha az keyfi yapmaz. Dolaısıyla böyle bir bağımsız ahlaki standart olmalıdır.

Aynı şey, Hristiyanlar Tanrı'yı, Bacchus Goldstein'in tersine, her dem iyi saydıklarında da geçerlidir. Eğer bütün bildiğimiz Tanrı'nın çok iyi ol-

61. Bkz. Louise Anthony, *Is Goodness without God Good Enough?* daki "Atheism as Perfect Piety," ed. Garcia ve King.

duğu olsaydı; fakat tecavüzün kötü olduğunu bilmiyor olsaydık, Tanrı'nın tecavüzü emredip emredemeyeceğini de bilmezdik. Tanrı'nın iyi olduğu önermesinden asla tecavüz etmememizi emredemez hükmüne varmamız için, tecavüzün kötü ve yanlış olduğunu varsaymamız gerek. Bu bastırılmış önerme, tecavüzü kötü ve yanlış yapan bağımsız bir standardı gerektirir. Kutsal emir teorisyenleri böyle bir standardı varsayamazlar; çünkü kutsal emir teorisinin tüm dayanağı, ahlaki yanlışlığa dair böyle bir bağımsız standardı reddetmektir. Buradan hareketle, Tanrı'nın asla tecavüz etmeyi emredemeyeceğini göstermek için tecavüzün yanlışlığına başvuramazlar. Ve eğer Tanrı tecavüzü emredebilse, kutsal emir teorisi mantıksız sonuçlar doğurur. Her durumda, sıkıntı var.

Bu ikilem, hiç kuşkusuz, Sokrates'in uzun zaman önce Platon'un diyalogu *Euthyphron*'da önümüze koyduğu sorunla ilgilidir. Bu diyalog din-darlık hakkındadır, fakat can alıcı noktası, kutsal emir teorilerinin bir ikileme düştüklerini göstermektir: Tanrı'nın tecavüz etmememi emrettiğini varsayın. Tanrı'nın bunu emretmek için bir nedeni var mıydı? Eğer yoksa, emri keyfiydi ve keyfi bir emir herhangi bir şeyi ahlaken yanlış yapamaz. Öte yandan, eğer Tanrı'nın tecavüz etmememizi emretmesi için bir nedeni vardıysa, tecavüzü ahlaken yanlış yapan şey o nedendir ve emrin kendisi lüzumsuzdur. Dolayısıyla kutsal emirler ya keyfidir ya lüzumsuzdur. Her halükârda ahlak Tanrı'nın emirlerine dayanmaz.

Birçok teist bu standart itirazı, emirlerin mutlak doğasını yansıttığı için Tanrı'nın tecavüzü emredemeyeceğini ileri sürerek savuşturmaya çalışır. Ancak bu dogma sorunu çözmeye yetmez; çünkü hem bir tanrının doğasını yansıtan emirler yine de keyfi olabilir (tıpkı Bacchus Goldstein örneğinde olduğu gibi), hem de Hristiyan Tanrı doğası gereği iyi de olsa, tecavüzün ahlakdışı olduğunu daha bağımsız nedenlerle varsaymadığımız sürece tecavüzü emretmediğini bilemeyiz. Fakat eğer tecavüze karşı böyle bir bağımsız neden varsa, tecavüzü ahlaken yanlış yapan şey o nedendir ve emrin kendisi lüzumsuzdur. Böylece tekrar Euthyphron ikilemine dönüyoruz. Kutsal emir teorisi bu ikilimin dışına çıkamıyor.

FAKAT HEPSİ BU DEĞİL

Yukarıdaki ikilem bazı okurlara tuzaklarla dolu (ya da kafa karıştırıcı) gelebilir, öyleyse kutsal emir teorisinin önerdiği ahlak modelinin de sağduyu anlamında epey mantıksız olduğunu eklemeye değer. Başka iki sorundan da hızlıca söz edeceğim.

Birincisi, kutsal emir teorisi, ahlaki yanlışlığın sizi yaratan, sizden daha zeki olan, sizden çok daha güçlü, emirler veren ve itaatsizliği cezalandıran bir kişiden geldiğini önermektedir. Bu, ahlaki aile kuralları gibi bir şey haline getirir. Aile kurallarındaki benzer sava göre, çocukların aile kurallarını ihlal etmelerinin yanlışlığı bu emirleri ebeveynlerinin vermiş olmasında yatmaktadır. Bu ifadedeki sorun açıktır. Küçük kız kardeşine vurmasını yanlış yapan şeyin sadece ana babasının ona kardeşine vurmasını ve vurursa onu cezalandıracaklarını söylemesi olduğunu sanan küçük bir oğlanı gözünüzün önüne getirin. Sonuç olarak bu küçük oğlan, eğer ana babası ölürse, kız kardeşine vurmasında bir sakınca olmadığını düşünür. Belki bazı küçük çocuklar böyle düşünüyorlardır; fakat biz yetişkinlerin ahlaki bunun gibi düşünmediğimiz kesin. Ahlaka böyle bakmak, tek kelimeyle çocukluktur.

Gerçekte kutsal emir teorisini çocukça diye nitelemek çocuklara hakaret etmektir. Büyük çocuklar daha iyisini bilirler. Larry Nucci,⁶² hemen tüm Amiş gençlerinin, Tanrı onlara pazar günü çalışmamalarını emretmemişse, pazar günü çalışmalarının yanlış olmadığını söylediklerini saptamış. Nucci'ye göre, bu yanlışlığı geleneksel ve otoriteye bağımlılık olarak görüyorlarmış. Başkalarına vurmanın niye yanlış olduğu sorulduğunda da bu Amiş gençlerinin çoğu, Tanrı onlara saldırgan ya da şiddet düşkününü olmamayı emrettiğinden dolayı vurma eylemini yanlış bulduğunu söylemiş. Neyse ki sürdürmüş sorularını Nucci. Aynı gençlere, Tanrı başkalarına vurmayla ilgili kural getirmemiş olsaydı başkalarına vurmayı hâlâ ahlaken yanlış sayıp saymayacaklarını sormuş. Amiş gençlerinden yüzde 80'inden fazlası, vurmanın yine de ahlaksızlık olduğu şeklinde cevap vermiş. Nucci'nin terimleriyle, vurma eyleminin yanlışlığını, ondan gelenekselmiş gibi bahsetmelerine rağmen, geleneksel (ya da otorite bağılılığı) olmaktan çok ahlaki görüyorlarmış. Dolayısıyla cevapları gösteriyor ki, son derece sıkı bir dini mezhebe bağlı olan ve kutsal emir teorisini benimseyen yeniyetmeler bile, ahlakın Tanrı'nın emirlerinden başka bir temele oturduğunu kabul ediyorlar.

İkincisi, kutsal emir teorisi ahlaki acımasız da yapmaktadır. Kutsal emirler, doğası gereği, insanın esenliği hatırına bile istisnaya yer vermez. Eğer Tanrı inanmayanları öldürmemizi emrediyorsa, kutsal emir teorisine göre, körü körüne bağlılığın masum insanlara ne kadar acı vereceğine bakmaksızın, inanmayanları öldürmemek ahlaken yanlış olur. Tanrı'nın emri ni vermeden önce o acının hesabını yapmış olduğu varsayılmaktadır; yani,

62. Larry Nucci, *Moral Dilemmas: Philosophical and Psychological Reconsiderations of the Development of Moral Reasoning*'de "Children's Conceptions of Morality, Social Conventions, and Religious Prescriptions", ed. C. Harding (Chicago: Precedent Press, 1986).

eğer istisnalar olsaydı, Tanrı söylerdi onu. Gerçekten de Tanrı istisnaları açıkça belirtiyor:

Öz kardeşin veya oğlun veya kızın veya sevdiğin karın veya en yakın dostun seni gizlice ayartmaya çalışır, senin ve atalarının önceden bilmediğiniz, dünyanın bir ucundan öbür ucuna dek uzakta, yakında, çevrenizde yaşayan halkların ilahları için, “Haydi gidelim, bu ilahlara tapalım” derse, ... ona uymayacak, onu dinlemeyeceksin; ona acımayacak, sevecenlik göstermeyecek, onu korumayacaksın; onu kesinlikle öldüreceksin. (Tesniye, 13:6-9; ayrıca bkz. Eksodus, 22:20, 2 Tarihler Kitabı, 15:13: Aileye verilen değere dikkat!)

...Tanrınız Rab onları elinize teslim ettiğinde, onları bozguna uğrattığınızda, tümünü yok etmelisiniz. Onlarla antlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız. (Tesniye, 7:2; ayrıca bkz. 20:10-16 ve Yeşu, 10:40 ve 11:20: Cenevre Sözleşmelerini boş verin; varsa yoksa savaş teorileri!)

İnsanın esenliği için en ufak kaygı olmadığı çok açık.

Elbette modern Hristiyanlar bu emirleri görmezden gelirler: Onlar antlaşmalar yaparlar ve inanmayanları öldürmezler. Minnettarız. Ancak, kutsal emir teorilerindeki bu kusur bugün de sürüyor. Çağdaş dindarların embriyonik kök hücre araştırmasına yaptıkları muhalefeti bir düşünün. Dini görüşleri referans alanlar dışında hemen hiç kimse embriyonik kök hücre araştırmasına karşı durmuyor. Embriyonik kök hücre araştırmasına muhalefet edenler, ne kadar iyi olursa olsun ahlaken yanlış olduğunu ileri sürüyorlar. Embriyonik kök hücre araştırmasına, pek çok doktorun söylediği üzere, juvenil diyabetleri tedavi etmek, bel-den aşağısı ya da tümenden felçli olanların tekrar yürümelerini sağlamak gibi pek çok olayda ihtiyaç duyulsa bile, sadece Tanrı onu yapmamızı söylediği gerekçesiyle ahlaken yanlış buluyorlar. Bu ahlak anlayışı, ahlakı, bir başka dünyadan gelen emirleri esas alarak insani acılardan ayırmıştır. Böyle bir anlayış yüreği nasırlaşmış bir anlayıştır.

Birçok iyi Hristiyan, Tanrı'nın bize başkalarına zarar vermemeyi ve muhtaç durumda olanlara yardım eli uzatmayı emrettiğini söyler. Bu emirler hiç de acımasız değil. Belki değil; ancak ebeveynlerin oğullarına kız kardeşine nazik davranmasını emrettiğini düşünün bir. Çocuk kız kardeşine nazik davranır; fakat ana babası öyle istediği için. Eğer ona kız kardeşine nazik davranmasını emretmemiş olsalar, o da öyle davranmayacaktı. Bu çocuk merhametsiz gibi görünmeyebilir; fakat dürtüleri ideal olmaktan uzaktır. Aynı şekilde, başkalarına, sadece Tanrı öyle yapmasını emrettiği için yardım eden ve zarar vermekten kaçınan biri merhametsiz olmayabilir; fakat dürtüleri ideal olmaktan uzaktır. Onun için, başkaları için kaygı duymaktan ziyade yardım etmek ve zarar vermekten kaçınmak daha iyidir.

Çocuklarımıza öğretmemiz gereken şey işte budur. Geliştirme ve eğitime yönelik çalışmalar, emirlere cezadan kaçmanın dışındaki nedenler olmadan uymaktan ziyade empati kurmaları öğretildiğinde çocukların yetişkinler kadar iyi ahlaki tavırlar geliştirdiklerini göstermektedir.⁶³ Çocukları, sadece Tanrı emrettiğinden dolayı Tanrı'nın emirlerine itaatle yetiştirmek gerçek ilgiyi ve doğru ahlaki zayıflatacaktır.

Kuşkusuz çoğu Hristiyan başkalarına onları umursadıkları için yardım ediyordur. Onlar iyi insanlardır. Ancak, tek dürtüleri buysa, kutsal emir teorisine gerçekte uymuyorlar, zarar esaslı bir ahlaki gözetiyorlar demektir. Tıpkı Amiş gençleri gibi, dinlerinin sağduyularına galebe çalmasına izin vermiyorlardır. Bu çok iyi bir şey; fakat kutsal emir teorisini merhametsiz olma suçlamasından bu da kurtaramaz.

Elbette, dürtüler karışık olabilir. Bazı Hristiyanlar muhtaçlara yardım ederler ve başkalarına zarar vermekten kaçınırlar, *hem* bu insanları umursadıkları için *hem de* Tanrı'nın emirleri yüzünden. Bu da iyi bir şey, en azından başkaları için duydukları kaygı onları Tanrı'nın emirleri olmadan da zarardan kaçınmalarına yetiyorsa. Fakat o zaman da yine, kutsal emir teorisi gerçekten gerekli değildir, dolayısıyla bu durum da kutsal emir teorisini merhametsiz olma suçlamasından kurtaramaz.

En önemlisi, Hristiyanların sırf Tanrı'yı onlara öyle yapmalarını emretmiş saydıkları için ahlaklı davranmaları ve özellikle de eylemlerinin masum insanlara düzeltilemeyecek biçimde ciddi zarar vereceğini düşünseler bile, Tanrı'nın emirleri olarak gördükleri şeylere uymalarıdır. Bunlar, kutsal emir teorisini gerçekten gözeten insanlardır ve merhametsizdirler; çünkü eylemlerinde başka insanlar için kaygılanmak hiçbir rol oynamaz. Ben, çoğu Hristiyan'ın gerçekten böyle olduğuna inanmıyorum; fakat bunun nedeni, tıpkı Amiş gençleri gibi, çoğu gerçek Hristiyan'ın kutsal emir teorisine körü körüne sadık olmaktan ziyade sağduyuya sahip olmasıdır.

Bu tartışma tam değildir. Burada tek yapmaya çalıştığım şey kutsal emir teorisinin ardında yatan temel ideaları ve temel sorunlardan bazılarını dile getirmektir. Zarar esaslı seküler teoriyle kutsal emir teorisi kıyaslamasını tamamlamak için, en azından iki soru daha sormamız gerekiyor. Birincisi, iki teoriden birinde ahlaklı olmak için yeterli bir neden yer almakta mıdır? İkincisi de; iki teoriden birine göre neyin yanlış, neyin doğru olduğunu nasıl bilebiliriz? Bizi önümüzdeki iki bölümde uğraştıracak sorular işte bunlar.

63. Martin L. Hoffman, *Empathy and Moral Development: Implications for Caring and Justice* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).

Ahlaklı Olmak Niye?

Ama korkak, imansız, iğrenç, adam öldüren, fuhuş yapan,
büyücülük yapan, putperest ve bütün yalancılara gelince
onların yeri, kükürtle yanan ateş gölüdür.
(İncil, Vahiy 21:8)

Amanın! Kükürtle yanan! Kulağa korkunç geliyor ve sonsuza kadar sürdüğü söyleniyor. Böyle bir tehditle karşılaşan herkesin ahlaklı olması –ya da en azından, söylenenleri yapması– için bayağı sağlam nedenleri olmalı. Seküler bir ahlakın, ahlaklı olmak için sonsuz bir işkence tehdidi kadar sağlam bir neden önermesi mümkün müdür? Ve eğer bir ahlak teorisi ahlaklı olmanın yeterli bir nedenini gösteremiyorsa, bunda ciddi bir eksiklik yok mudur?

SEKÜLER NEDENLER

Seküler ahlakçılar, cehennem olmadan da ahlaklı olmanın sayısız nedenini gösterebiliyorlar. Birincisi, popüler söylentilere rağmen, ahlaklı olmak normalde bizim çıkarımızdır. Ahlaksızlık pek prim yapmaz. Kuşkusuz, bazı kişilerin yaptıkları kötü davranışlar yanlarına kâr kalıyordu; fakat çoğunluk onlara karşıdır. İnsanlar aldattıklarında, çaldıklarında ya da öldürdüklerinde kendilerini büyük riske atıyorlardır. Ve paçayı sıyırsalar bile, dürüstçe hareket ettiklerinde ulaşacaklarından daha ya da çok daha mutlu olmayacaklardır. Suçluluk duygusu ya da cezalandırılma korkusu peşlerini bırakmayacaktır. Onursuz birinin yaşamı hiç de görüldüğü gibi güzel ya da bazı popüler kurgularda resmedildiği gibi havalı değildir. Dolayısıyla, yegâne nedenimiz kişisel çıkar olsa bile, ahlaklı olmak için çoğu zaman sağlam nedenlerimiz vardır.

Fakat her zaman değil. Başkalarına zarar vermek bazen bazı insanların daha çok çıkarınadır, hatta birtakım bedeller söz konusu olsa bile. Bu durumlarda, bazı teistler, bir tek cehennem tehdidinin bile ahlaklı olmak için neden olduğunu söylerler. Ateistler ve agnostikler Tanrı'ya inanmadıkları için, günahlar karşısında ilahi adaletle de inanmazlar, öyleyse bazen bazı insanların ahlaksızlığın bedelini ödemeyebileceklerini ve de ahlaklı olmaları için bir çıkarlarının olmadığını kabul etmelidir.

Bu insanların ahlaklı olmaları için hiç neden yoktur demek midir bu? Hayır. Bu yargı, her neden çıkar, bencillik ya da hodbinliğe dayanıyor olsaydı iş yapardı. Ancak bu varsayımın hiçbir temeli yok.

Nedenlerin birçoğu kişisel çıkara dayanmaz. Bu konuda tesitlerle ateistler arasında ortak zemin bulunmalıdır. Teistlerin sık sık tersini iddia etmelerine ya da varsaymalarına rağmen, ateizmle bencillik arasında hiçbir türden bağlantı yoktur. Ateistler en az başkaları kadar, bencilce olmayan nedenlerle hareket ederler.

Bencilce olmayan nedenlerin işe yarayıp yaramadığını anlamak için, nedenin ne olduğunu sormamız gerekiyor. Bu soyut soru nadiren sorulur; fakat cevabı basittir: Neden, rasyonel gücü olan bir olgudur. Onun gücü, başka bir irrasyonel eylemi rasyonel bir eylem haline dönüştürebilir.⁶⁴

Örneğin, bana tarıfsız acılar çekeceğini bilmeme rağmen karnımı keskin bir bıçakla kesmesi için birisine para teklif ettiğimi tasavvur edin. Saçma olacak ama; bunu yapmam için hiçbir nedenimin olmadığını da düşünün. Belki de doğranmak ya da acı hissini tatmak gibi bir arzum var; fakat bu arzuyu tatmak bana da, başkasına da bir yarar sağlamayacak. Bu eylem irrasyonel gibi görünüyor. Bunu yapan kimsenin psikiyatrik yardım alması lazım. Sizin kabul ettiğinizi varsayalım. Etmiyorsanız, irrasyonel eyleme kendiniz bir örnek bulun.

Bu eylemi irrasyonelden rasyonele dönüştüren olgu bir nedendir. Bunu ne tür bir olgu yapar? Hastalıklı olduğundan ve alınmazsa beni öldüreceğinden dolayı böbreğimi almak amacıyla karnımı neşterle kesmesi için bir doktora ödeme yaptığımı farz edin. Bu durumdaysa irrasyonel bir şey kalmaması bir yana, tarıfsız acıya yol açacağını bile bile karnımı kesmesi için bu doktora ödeme yapmam rasyoneldir de. Hayatımın kurtulması açısından beni kesmesi için bu doktora ödeme yapmam gerektiği, irrasyonel bir eylemi rasyonel bir eyleme dönüştürmektedir. Dolayısıyla bu eylemin ölümümü önüyor olması, benim bu eylemi yapmamın bir nedenini (ve üstelik yeterli bir nedenini) oluşturmaktadır.

Bu neden çıkarıcı nitelik taşıyor. Başka insanlar konusunda ne diyeceğiz? Aynı neden tanımı yine geçerlidir. Böbreği olmadığından dolayı ölecek olan eşime nakledilmek üzere böbreğimi çıkarması için doktora ödeme yaptığımı düşünün. Yine artık irrasyonel bir durum yoktur, tersine, (anesteziye rağmen) acı çekeceğimi bile bile karnımı kesmesi için bu doktora ödeme yapmam rasyoneldir. Bu doktora beni kesmesi için ödeme yapmamın karımın hayatının kurtulması için gerekli oluşu, irrasyonel bir eylemi rasyonel

64. Nedenlere dair bu açıklama Bernard Gert'in, *Common Morality* başlıklı yapıtından alınmadır.

bir eyleme dönüştürmektedir. Dolayısıyla, bu eylemin başkasının ölümünü önlüyor olması bu eylemi yapmam için bir nedendir (üstelik, yine yeterli bir nedendir).

Organı alacak kişi bir yabancı da olsa esas itibariyle bir şey değişmez. Bir böbrek bulunmadığı takdirde ölecek birini duyduğumu, uyması halinde, böbreğimi alıp yabancıya nakletmesi için bir doktora ödeme yapmaya karar verdiğimi düşünün. Belki çoğu insan bunu yapmaz; fakat organlarını bağışlayanlar irrasyonel değillerdir, dolayısıyla bu eylemin başkasının hayatını kurtarıyor olması bunun yapılması için bir nedendir (ve yeterli bir nedendir).

Başka bir varyasyona bakalım: donör olmak yerine, böbrek nakline ihtiyacı olan biri olduğumu varsayın. Ölmeden önce organ bağışına rıza göstermiş birinin cesedinden uygun bir böbrek bulunuyorsa, bu böbrekten yararlanmamam için (sakat olması ya da bir başkasının daha çok ihtiyaç duyması gibi) bir neden olmadığını düşünerek karnımı kesip o böbreği nakletmesi için bir doktora para ödemeyi reddetmem irrasyonel olur. Tersine, benim açımdan hiçbir risk söz konusu olmadıkça yandaki hastane odasında yatan bir hastadan bir böbrek alabileceğimi; fakat o hastanın böbrek bağışlamaya rızası olmadığını tasavvur edin. Şimdi de o böbreği almayı reddetmem artık irrasyonel değildir. Eğer böbreğin alınması rızası olmayan bir başkasına zarar veriyorsa, onu almaktan kaçınmam çılgınlık olmaz. Eğer kaçınıyorsam, nedensiz yere kaçınıyorumdur. O insana zarar veriyor olmam, benim açımdan şahsen hiçbir risk taşımıyor olsa da; o böbreği almamam için bir nedendir. Ve yine, bu neden yaptığım şeyin rasyonel olması için yeterlidir.

Bunun gibi durumlar, başkalarına yönelik zararların benim açımdan niye ve nasıl neden teşkil ettiğini gösterir. Bir eylemin bir başkasına yönelik zararı önlemesi, o eylemi yapmam için bir neden olabilir. Bir eylemin bir başkasına yönelik zarara yol açması o eylemi yapmamam için bir neden olabilir. Bu başkaları yabancı dahi olsalar, bu olgular nedenleri oluşturur. Daha da önemlisi, bu nedenler kişisel çıkar değildir. Benim değil, başkalarının çıkarlarıyla ilgili olgulardır.

Bencilce olmayan bu nedenler, “Ahlaklı olmak niye?” sorusuna cevap olabilir. Zarar esaslı tanımımda, bir eylemi ahlak dışı yapan şey, başkalarına zarara yol açması ya da engel olmasıydı. Başkalarına zarar vermekten kaçınmalı ya da başkalarına zarar gelmesini önlemeliyim. O zaman “Ahlaklı olmak niye?” sorusu, başkalarına zarar vermekten kaçınmamın ya da başkalarına zarar gelmesini önlememin nedeni nedir demektir. Cevabım şimdi daha açık: Bir eylemin başkalarına zarar vermesi o eylemin yapılmaması için bir nedendir ve bir eylemin başkalarına zararı önlemesi o eylemin yapılması için bir nedendir. Öyleyse bu seküler tanımда ahlaklı olmanın bir

nedeni her zaman vardır. Ve genelde bu nedenler yeterlidir; çünkü ahlaklı olmayı rasyonel (ya da irrasyonel değil) yapacak kadar güçlüdür.

Tekrar ahlakdışılık paradigmamıza dönecek olursak, hangi nedenle tecavüz etmemem gerekmektedir? Benim ana nedenim, eylemin *bana* zarar verecek olması değildir; tecavüzün kurbanı –tecavüze uğrayana– zarar vermesidir. Bu neden, tecavüz etmek istemiş olsam da ve tecavüz çıkarıma olsa da tecavüzden kaçınmamın irrasyonel olmadığını göstermeye yeter. Mağdura zarar verdiği için bunu yapmaktan kaçınmam çılgınlık olmaz. Eğer mağdura zarar verdiği için bunu yapmamayı seçiyorsam, hiçbir neden olmadan seçiyor olmayacağım. Bu şekilde, benim için başkalarına yönelik zarardan sakınmak ya da onu önlemek bir nedendir.

Elbette bazı tecavüzcüler başkalarına zarar verip vermemeyi umursamayıpabilirler. Her şeyden önce onlar tecavüzcü. Ancak tüm bunlar gösteriyor ki onların ahlaklı olma dürtüleri yok. Dürtüler nedenlerden ciddi bir biçimde farklılık gösterir. Tecavüzcüler kurbanlarına zarar vermeme dürtüsünün eksikliğini çekiyor olsalar bile, zarar vermemeleri için bir neden var hâlâ; çünkü sadece başkalarına zarardan kaçınmak için zarardan kaçınmaları irrasyonel ya da çılgınlık değildir. Dolayısıyla, zarar esaslı bir tanım, onları ahlaklı olmaya *dürtüle*yecek –iyi bir karakter ya da eğitim gibi– başka bir şey gerekse bile, ahlaklı olmaları için bir *neden* olduğunu göstermektedir.

Nedenler dürtülerden ayrılmasına rağmen, sık sık bir araya gelir. Ahlaklı olmanın zarar esaslı seküler nedeni, başkalarını umursadıkları sürece insanları dürtüleyebilir. Hemen tüm ateistler ve agnostikler başka insanları umursarlar, tıpkı teistler gibi. Teistler bazen ateistlerden, tümü bencil benlikçiymişler gibi bahsederler; fakat bu doğru değildir (İkinci ve Üçüncü Bölümlerde gördüğümüz gibi). Böylesine hatalı varsayımı göz ardı edersek, ne ateist ve agnostiklerin ahlaklı olmak için hiçbir nedenlerinin olmadığını ne de ahlaklı olmaya dürtülendiklerini iddia etmenin temeli yoktur.

Bununla birlikte, bazıları hâlâ *herkesi* ahlaklı olmaya dürtülemeye ve de ahlaksız olmayı *her zaman* irrasyonel kılmaya yetecek kadar sağlam bir neden arzuluyorlar. Seküler ahlak teorilerinin ahlaklı olmak için o sağlam nedeni sunabildiğinden kuşkuluyum. Başkalarını hiç de umursamayan kişiler için çözümü, teoride aramaktan çok yeniden eğitmek ya da yasaklamakta aramak gerekir.

Bu sınırlama seküler ahlak tanımları açısından bir sorun mudur? Ben bundan da kuşkuluyum. Eğer ahlaklı olma nedeninin bu ekstrem türünü talep edersek, hayal kırıklığına uğrarız. Hayal kırıklığımızın çözümü, gayri meşru bir talebi yerine getirmek için daha fazla yetki hayal etmek değil, bu talepten vazgeçmektir. Ayrıca, seküler teorilere yönelik bu sınır, alternatif dini tanım ahlaklı olmanın daha iyi bir nedenini su-

narsa sadece, bir sorun olur. Ama sunamaz. Niye olduğunu bir sonraki bölümde göstereceğim.

DİNİ NEDENLER

Dindar ahlakçıların ahlaklı olmak için gösterebildikleri neden nedir? Cehennem; ne de çok nedenleri varmış. Ahlaklı olanlara sonsuz mutluluk, olmayanlara sonsuz azap. Bazı dinlerde, örneğin Yahudilikte, bu tür bir cehennem yoktur. Pek çok Hristiyan da cehenneme inanmaz. Fakat, eğer cennet ve cehennem varsa, daha ne isteyebilirsiniz?

Doğru neden *türünü* isteyebiliriz. King of Curls'ün (Bukleler Kralı), alakasız bir tarih olmasına rağmen 21 Mayıs günü kafalarını kazıtmayan tebaalarının hepsini öldürmekle tehdit ettiğini hayal edin. Şimdi tebaalarının hepsinin kafalarını kazıtmaları için bir nedeni var, doğru mu? Evet, bir tür nedenleri var. Ancak, o tarihte kafalarını kazıtmaları için verilen emir, daha önceki bir tarih belirtilmesi halinde de olacağı kadar keyfi. Bir başka gün yerine o tarihi seçmek ya da Mohawk saç modeli yerine veya bacakların kazınması yerine kafaların kazınmasını seçmek için hiçbir neden yok. Bir şeyi yapmanın nedeni güce ya da tehdide dayanıyorsa, emrin içeriğiyle herhangi bir bağlantı olması gerekmez.

Bu nokta ahlaklı olma nedenlerine kadar uzar kolayca. Oğluna kız kardeşine vurmamasını öğretmeye çalışan bir anne hayal edin. Anne oğlunu, kız kardeşine vereceği zararın ona vurmamasının bir nedeni olduğuna iknaya çalışabilir. Ya da kız kardeşine vurursa bir hafta süreyle (ya da yaşamı boyunca?) bodrumda kilitli kalmakla tehdit edebilir. Bu tehdit, gerçekten de kız kardeşine vurmaması için bir neden oluşturmaktadır. Ancak, doğru neden *türünü* oluşturmamaktadır. Ona kız kardeşini umursamayı öğretmeyecektir.

İlahi cehennem tehditleri ya da cennet vaatleri de aynı mantığa sahiptir. Eğer ahlaklı olmak için tek nedenimiz cehennemden kurtulmak ya da cennete gitmekse, dürtümüz ideal olmaktan uzaktır. Hiç kimseyi umursamayan, ama cehenneme inanan bir psikopatın bile ahlaklı olmak için bu nedeni vardır; fakat bu neden psikopata ahlaki kısıtlamaların içeriği açısından bir neden vermez. Psikopat ahlaki kısıtlamaları ondan kafasını 21 Mayıs günü kazıtmasını şart koşan bir yasa kadar keyfi görmeye devam eder.

Farklı izleyiciler bu noktaya farklı tepki göstermekteler. Bazıları, bazı eylemlerin niye ahlakdışı olduğu konusunda herhangi bir nedenle bağlantılı olmasa bile, psikopatları ahlaklı olmaya itecek bir neden istiyorlar gerçekten. Psikopatlardan haklı olarak korkuyorlar, dolayısıyla psiko-

patları ahlaklı olmaya ikna edecek bir neden peşindeler. Öbürleriyle, ahlakı keyfiyete teslim etmeyen bir neden istiyorlar; çünkü ahlaklı olma nedeni bu ahlaki eylemlerin niye ahlaklı olduğunu gösteriyor. Onlar bencil bir nedenden çok ahlaklı bir neden arıyorlar. Ben bu amacı paylaşıyorum; fakat bir önceki arzuyu da takdir edebiliyorum. Ne yazık ki ikinci arzunun yerine getirilebileceğinden kuşkuluyum. Hiçbir neden herkesi ahlaklı olmaya ikna etmeyi başaramaz. Bu, yaşarken öğrenmemiz gereken yaşamın bir başka açık ama acı gerçeği.

Ayrıca, dinler, tüm ahlaksızlıkların cezalandırılacağını gerçekten öğretmiyor. Teistler ceza ve ödül dağıtımının liyakate göre mükemmel bir biçimde yapıldığını savunurlar bazen:

Teistik görüşe göre, Tanrı tüm insanları eylemlerinden sorumlu tutar; kötülük veya yanlış cezalandırılacak ve günahsız korunacaktır. Bu yaşamdaki haksızlıklara rağmen, sonunda Tanrı'nın adalet terazisi dengelenecektir.⁶⁵

Ancak, görebildiğimiz kadarıyla, Kitab-ı Mukaddes öyle demiyor:

İnsanların işledikleri her günah, ettikleri her küfür bağışlanacak, ama Ruha edilen küfür bağışlanmayacaktır.

(Matta, 12:31; ayrıca bkz. Markos, 3:28)

“Her” demek, tecavüzcüler (ayrıca katiller ve hırsızlar da) affedileceklerdir, yeter ki yüzlerini İsa'ya dönsünler ve affedilmeyi içtenlikle istesinler demektir. Fakat sonuçta cezalandırılmayacaklar.

Ancak, yine gördüğümüz kadarıyla, Kitab-ı Mukaddes inananlara Tanrı'nın onlara imansızları öldürmelerini emrettiğini söylüyor (Tesniye, 13:6-9; ayrıca bkz. Eksodus, 22:20, 2 Tarihler Kitabı, 15:13). Dolaşısıyla Kitab-ı Mukaddes, iman etmeyenleri öldürmenin ahlaken yanlış olduğunu değil ahlaken gerekli olduğunu anlatıyor. Eğer öyleyse ve eğer böyle bir imansızı öldürürseniz, cezalandırılmayacaksınız. Hatta ödüllendirilebilirsiniz bile. Ancak, sırf sizin dininizi paylaşmıyor diye bir başkasını öldürmek gerçekten de ahlaken –doğru değil– yanlıştır. Hemfikirizdir umarım! Öyleyse, Kitab-ı Mukaddes gerçekten ahlakdışı olan şeyler yapan tüm insanların cezalandırılmayacaklarını söylüyor demektir. Daha doğrusu, söylediği, Tanrı'ya itaat etmeyen herkes cezalandırılacaktır.

65. William Lane Craig, *Is Goodness without God Good Enough?*’daki “Opening Statement”, ed. Garcia ve King.

Son olarak, Kitab-ı Mukaddes, tüm insan gruplarının sadece bir kısmının günahlarından dolayı cezalandırıldıkları ve cezalandırılanların çoğunun, bırakalım ölüm cezasını gerektirecek kadar kötü bir şeyden suçlu olmayı, herhangi bir şeyden ahlaken suçlu sayılamayacak kadar genç olduğu Büyük Tufan gibi öykülerle doludur. (İbrahim bunu adletsiz bulur: "...haklıyı, haksızı aynı kefeye koyarak haksızın yanında haklıyı da öldürmek, senden uzak olsun! Bütün dünyayı Yargılayan adil olmayacak mı?" (Tekvin, 18:25). Bunun gibi öykülerden dolayı Kitab-ı Mukaddes, yalnızca günahkârların cezalandırılacakları ya da günahsızların korunacakları kehanetini ileri süremez. Eğer masumlar da suçluların yanında cezalandırılmışlarsa, bu grup cezası günahattan kaçınmak için bir teşvik olamaz; siz arkadaşlarınızı istediğiniz kadar akıllıca seçin. Madem ki pek çok masum cezalandırılmıştır ve madem ki pek çok suçlu affedilmiştir, Kitab-ı Mukaddes herkese ahlaklı olmak için bir neden göstermez gerçekten demektir.

Kutsal emir teorisi ayrıca ahlaklı olmak için evrensel bir nedene dönük umutları da zayıflatıyor. Kutsal emir teorisyenleri, eylemlerin sadece kutsal emirleri ihlal ettikleri için ahlaken yanlış olduklarını savunuyorlar. Dolayısıyla, Tanrı'nın neleri yapmamalarını emrettiğini bilmeyen ya da haberdar olamayan insanlar hangi eylemlerin ahlaken yanlış olduğunu da bilmez ya da bilemezler. Ancak insanlara eylemlerinin yanlış olduğunun söylenmemesi (ve söylenmemiş olması) halinde, bu eylemler gerçekten yanlış olsa bile, bu insanlar cezalandırılmayı da hak etmezler. Onların kabahati değildir bu. Bu, (standart bir cinnet savunması versiyonu biçimindeki) ortak ceza hukukunun yanı sıra sağduyu meselesidir. Fakat Tanrı'nın emirlerinden haberdar olamayan insanların da cezalandırılmayı hak ettiklerini söyleyemeyiz. Tanrı'nın cezalandırılmayı hak etmeyenleri cezalandırmayacağı varsayımıyla, Tanrı'nın emirlerinden haberdar olamayan pek çok günahkâr da son kertede cezalandırılmayacaktır.

Gözümüzde biraz daha netleştirebilmek için, İsa'nın heykelinin yapılmaması konusundan kutsal bir emir olduğunu düşünelim. O emri hiç duymamış kişiler İsa'nın heykellerini yapmanın ahlaken yanlış olduğunu bilemezler, dolayısıyla ola ki yapacak olurlarsa ahlaken sorumlu tutulmamaları gerekir. Tanrı İsa'nın heykellerinin yapılmasına karşı doğal bir tiksinti sokmuş olabilir içlerine fakat ahlaken yanlışlık olduğunu hâlâ bilmiyorlardır; çünkü İsa'nın heykelini yapmakta ne gibi bir ahlaki yanlışlık olduğu konusunda hiçbir fikirleri yoktur ve de ahlaki yanlışlığı kutsal emirler tayin ediyorsa eğer, içlerindeki tiksintinin ahlaki yanlışlığı yansıttığına inanmaları için de bir nedenleri yoktur.

Şimdi de İsa'dan önce yaşamış ve bir Kitab-ı Mukaddes edinme ya da Hristiyan inançlarından haberleri olma şansını elde edememiş korkunç katilleri ele alalım. Roma diktatörü Sulla da dahil olmak üzere bir yığın var; seçin seçebildiğiniz kadar. Eğer kutsal emir teorisi doğruysa, cinayet işlememe emri İsa'nın heykellerini yapmama emri gibi bir şey olur. Fakat bu katiller cinayet işlemenin ahlaken yanlış olduğunu bilemezler; yani cezalandırılmayı hak etmezler. Ne saçma! Bu katiller elbette cezalandırılmayı hak ediyorlar, herhangi bir kutsal emre vakıf olmasalar bile. Buradaki neden, bu katillerin kurbanlarına verecekleri zarar temelinde cinayet işlemenin yanlış olduğunu bilebilecek olmalarıdır. Eğer ahlaki yanlışlığın esası zarar olursa, bu katiller neyin ahlakdışı olduğunu bilebilir ve haklı olarak sorumlu tutulabilirler. Fakat ahlaki yanlışlığın esası gerçekten de kutsal emirlerse, bu katiller de cinayetin ahlaken yanlış olduğunu bilemezler, böylece ne sorumlu tutulabilir ne de cezalandırılabilirler.

Kutsal emir teorisyenleri bu konuda, Tanrı'nın herkese neyin doğru, neyin yanlış olduğunu anlayabilmeleri için doğal bir yeti vermiştir biçiminde cevap verirler genelde. Antik dönem katillerimizin eylemlerinin yanlış olduğunu nasıl bilebileceklerini açıkladığı varsayılır bunun. Belki öyledir, belki de değil. Kim bilir? Her halükârda bu cevap gerçekte konuyu kabul ediyor. Antik katiller dışında bizim gibi modern insanlar da hangi eylemlerin ahlakdışı olduğunu, kutsal emirler üzerinde kafa yorarak değil eylemlerin yol açtığı zararları görerek öğrenirler. Neyin ahlakdışı olduğunu, kutsal emir teorisinin önerdiğinden başka bir yolla öğrenirler. Bu bağlamda, seküler teoriler antik katillerin cezalandırılmayı nasıl hak ettiklerini daha iyi açıklayabilir.

Dahası, antik katiller ahlaken neyin doğru, neyin yanlış olduğunu bilebilmelerine rağmen, hâlâ cennet ve cehennemden haberleri yoktu. Dolayısıyla, ahlaklı olmalarının nedeni sadece ahlaksızlığın onları cehenneme, ahlaklılığın da cennete göndermesi olsaydı, sözü edilen antik katiller ahlaklı olmanın nedenini bilmiyorlar demektir. Tersine, tıpkı seküler tanımların savunduğu gibi, ahlaklı olmalarının nedeni eylemlerinin başkalarına zarar vermiş olması olsaydı, ahlaklı olmak için bir nedenleri olurdu. Bu bağlamda da seküler teoriler, antik katillerin ahlaklı olmanın nedeninden nasıl farkında olabileceklerini daha iyi açıklayabilmektedir.

Nihayet, modern ateist ve agnostiklere gelince, onların dini görüşlere göre ahlaklı olmalarının bir nedeni var mı? Bu cennet ve cehenneme kimlerin gideceğine bağlıdır. Bir bakış açısına göre, cennet özgür iradeyle seçilmiş iyi işlerin ödülüdür ve cehennemse özgürce seçilmiş kötü

işlerin cezasıdır. Bu bakış açısı, hangi eylemlerin ahlaklı, hangilerinin ahlaksız olduğunu bildikleri sürece ateist ve agnostiklere ahlaklı olmak için bir neden verir gerçekten. Sorun, bu bakış açısının bazı Kitab-ı Mukaddes ayetleriyle çakışıyor olmasındadır.

Kitab-ı Mukaddes'te (ve pek çok Hristiyan kilisesinde) yer alan bazı pasajlar takdiri ilahiye onaylıyor gibi gözüküyor:

Öyleyse ne diyelim? Tanrı adaletsizlik mi ediyor? Kesinlikle hayır! Çünkü Musa'ya şöyle diyor: "Merhamet ettiğime merhamet edeceğim, acıdığımı acıyacağım." Demek ki bu, insanın isteğine ya da çabasına değil, Tanrı'nın merhametine bağlıdır...Tanrı dilediğine merhamet eder, dilediğinin yüreğini nasırlaştırır.

(Romalılar, 9:14-18; ayrıca bkz. Efesoslular, 1:4-5).

Romalılar'ın yazarı (Paul olduğu söylenir), bu merhametsiz akidenin adil görünmediğini fark edip, hemen ardından ekliyor:

Kitab-ı Mukaddes'te (ve de pek çok Hristiyan kilisesinde) yer alan bazı pasajlar takdiri ilahiye onaylıyor gibi gözüküyor:

Şimdi bana, "Öyleyse Tanrı insanı neden hâlâ suçlu buluyor? Onun isteğine kim karşı durabilir?" diyeceksin. Ama, ey insan, sen kimsin ki Tanrı'ya karşılık veriyorsun? Kendisine biçim verilen, biçim verene, "Beni niçin böyle yaptın" der mi?

(Romalılar, 9:19-20).

Bu karşılık sorunun pek de cevabı değil. Takdiri ilahi akidesi hâlâ haksız gibi duruyor; çünkü yollarının cennette mi cehennemde mi biteceği konusunda insanların ellerinden bir şey gelmiyor. Bu, "Merhamet ettiğime merhamet edeceğim ve acıdığımı acıyacağım" diyen Tanrı'ya bağlıdır.

Bu belirsiz akide ateist ve agnostikleri (elbette başkalarını da) ahlaklı olma konusunda dini; bir nedenden yoksun bırakmaktadır. Tanrı her şeye kadir ve değişmez olduğuna göre, sonunuzun nerede biteceğini çok uzun zaman önce aklına koymuştur ve kaderinizle ilgili sizin yapabileceğiniz hiçbir şey yok. Eğer yolunuz cehenneme doğruysa hiçbir iyi iş bunu değiştiremez. Yok eğer cennete doğruysa hiçbir ahlaksızlık bunu değiştiremez. Bu bakış açısına göre, öyleyse, cennet ve cehennem hiç kimseye ahlaklı olması için bir neden sunmuyor gerçekte; çünkü ahlaklı olmak akıbetinizi etkilemez.

Şükür ki (!) Kitab-ı Mukaddes pek tutarlı değil. Başka pasajlar cennet ve cehennem konusunda başka görüşler getirmekte. Ne yazık ki; bu diğer akideler de ateist ve agnostiklerin ahlaklı olmaları için herhangi

bir dini neden sunmuyor. Matta, 12:31’de Kutsal Ruh’a küfür edenlerin asla bağışlanmayacaklarını zaten görmüştük. Ona bu sevimli duygusal-lığı da ekleyelim:

Gerçeği öğrenip benimsedikten sonra, Kurtarıcıyı reddederek bile bile günah işlemeye devam edersek, bu günah İsa Mesih’in ölümüyle de kurtulmaz; günahlar için artık kurban kalmaz. Geriye sadece Tanrı’nın yargısının dehşetli beklenişi ve düşmanları yiyip bitirecek kızgın ateş kalır.

(İbraniler, 10:26-27).

Ben eskiden Evangelist bir Hristiyan’dım. Şimdi bir ateistim. Dolayısıyla bu ayet, İsa’nın ölümünün bile beni cehennemden kurtarmayacağı anlamına geliyor. Fakat bana, ahlaksızca hareket edersem kaybedeceğim, ahlaklıca hareket edersem kazanacağım hiçbir şey de bırakmıyor. Yalan söyleyip söylemediğim, aldatıp aldatmadığım ve çalıp çalmadığım –ya da tekrar Hristiyanlığa dönüp dönmediğim– benim kaderimi etkileyemez, bu ayete göre. Dolayısıyla cennet ve cehennem bana da, başkalarına da, ahlaklı olmak için bir neden sunmuyor. Ahlaklı olmak için seküler bir nedenimin olması ne şans!

Hadi beni bırakın. Hristiyan inançları arasında bir ileri bir geri bocalayan kafası karışık bir genç kız ne yapsın? Bu ayete göre durumu umutsuz. Ya peki masum çocuklar? Esas günden dolayı, bazı Kitab-ı Mukaddes ayetlerinin temel aldığı ortak akidelere göre İsa Mesih’i Kurtarıcıları olarak kabul etmemişlerse onların durumu da çok umutsuz. Bunun için çocuklar çok erken vaftiz edilirler. Peki, başkalarına yardım uğruna fedakârlık yapan iyi ateistlere ne diyeceğiz? Onların da başları belada. “İnsanın, Yasanın gereklerini yaparak değil, iman ederek aklandığı kanısındayız” (Romalılar, 3:28; ayrıca bkz. Efesoslular, 2:8-9) gibisinden en azından bazı ayetlere göre, işlerinden ötürü değil inançlarından ötürü aklanabilirler (yani korunabilirler). Hristiyan akidesi bu insanları tümünün de cehenneme gideceğini söylemiyor. Hristiyanlar Tanrı’nın iyi olduğunu, dolayısıyla hak etmeyen herkesi cehenneme göndermeyeceğini de savunurlar. Bu iki Hristiyan akidesi bir arada, bu insanların hepsinin cehenneme gitmeyi hak ettiğini ima etmektedir. Hem de sonsuza kadar. Bana pek de ahlaklı gibi gelmiyor. Sizce?

Kuşkusuz, birçok Hristiyan bu ahlak anlayışını savunduğunu inkâr eder. İnandırıcı olmak için inkâr etmek zorundadırlar. Ancak bunun, ortak akidelerden ve alıntıladığım ayetlerden geldiği kesin. Eğer tüm Kitab-ı Mukaddes harfi harfine doğruysa, çok iyi yürekli ateistler cehennem yolcusu ve oraya gitmeyi hak ediyorlar.

Geleneksel Evangelist Hıristiyanların seçme şansları var. Kitab-ı Mukaddes'i izleyebilir ve iyi yürekli ateistlerin hepsinin cehenneme gitmeyi hak ettiklerini ve sonsuza kadar orada kalacaklarını savunabilirler. Bu seçenek mantıksız olduğu kadar acımasızdır da; bırakın büsbütün ahlaksızca olmasını. Ya da iyi yürekli ateistlerin sonsuz laneti hak etmediklerini kabul edebilirler, o zaman da Kitab-ı Mukaddes'in baştan sona doğru olmadığını kabul etmeleri gerekir. Kitab-ı Mukaddes'in bütününün harfi harfine doğru olduğundan vazgeçerek ahlaki tavırlarınızı koruyamazsınız.

BU NE DEMEK?

Tamam, diyorsunuz ki cennet ve cehennem ahlaklı olmanın nedenleri olarak hiç de iyi şeyler değil; ama en azından sonsuza kadar sürüyor. Başkalarına zarar vermekten kaçınmanın sorunu, yaptığım herhangi bir şeyin sonunun olması. İşe girmek için bir rakibimi aldatırsam, haksız yere zarar görmüş olacak; fakat bu ne kadar önemli? O da, ben de eninde sonunda öleceğiz. Gerçekten de tüm türler başka bir şeye evrilererek yok olacak. Ve dünya yaklaşık dört milyar yıl içinde güneş tarafından yutulacak. Yani bu küçük zarar büyük resimde gerçek bir fark yaratmaz. Hiçbir şey sonsuzlukla kıyaslanamaz. Ve zarardan kaçınmak da pek önem arz etmez. Tümüyle anlamsız. Tersine, Tanrı sınırsız bir fark yaratıyor: Sonsuz selamet ve azap. Bunun içindir ki bazı teistlere göre, sadece dinler ahlaklı olmak için gerçekten anlamlı bir neden sunar.

Benim cevabım, Woody Allen'ın *Annie Hall* filmindeki Alvie Singer'ın annesini anımsatıyor. Brooklyn'li bir delikanlı olan Alvie, evrenin genişlediğini keşfetmesinin sonucu olarak varoluşsal sıkıntıdan mustarip. Alvie'nin annesi dalgasını geçiriyor: "Bunun Brooklyn'le ne ilgisi var? Brooklyn genişlemiyor ki."

Çelişki, gelip geçici dünyada yapabileceklerinden hoşnut olan bu insanlarla, bir tür sonsuz öneme sahip olmadıkça ahlak ve tüm yaşamın boş ve anlamsız olduğunu düşünen insanlar arasındadır. Bu şartlara sırasıyla *finifili* (sonlucu) ve *infinifili* (sonsuzcu) denebilir. Finifililer yani sonlucular sonlu dünyalarını severler; fakat yine de sonsuz kazanımların anlamsız olduğunu itiraf ederler. Çelişki, infinifililerin (ya da infinifilyakların) yani sonsuzcuların sonsuzu sevmelerinden, o kadar ki sonu olan iyiliklerin, zararların ve yaşamların sonsuzluk karşısında hiç de anlamı olmadığını inkâr etmelerinden doğmaktadır sadece.

İnfinifilinin sorunu, bize bu sonlu dünyayı geliştirmek için bir teşvik vermemesindedir. Gerçekten de, eğer sonsuz bir cennete ulaşmak için

öyle yapmamız gerekiyorsa bu sonlu dünyayı yok etmemizin nedenini sunuyor bize. İntihar bombacısını düşünün örneğin. Eğer teizmin yapabileceği en iyi şey buysa, ahlaklı olmanın sağlam bir nedenini veremez bu. Ne de bu yaşama anlam katabilir.

Seküler bakış açısına göreyse, ahlaklı olma nedeni başkalarına zarar vermekten kaçınmak ya da bunu önlemekte yatmaktadır. Yararlanacak olan diğerleri eninde sonunda ölecekler; fakat bu, hiçbir şeyin bittiğini göstermez. Bu bireyler ve onların hayatları, başka birisi ahlaksızca hareket etmek yerine ahlaklıca hareket etmeyi seçtiğinden dolayı daha iyi durumdadır, dolayısıyla aksi halde görmüş olacaklarından daha az zarar görmüşlerdir. İleride başka zararlar ortaya çıksa bile, o zarardan sonsuza kadar kaçınılmış demektir. Bu umursayan bir insan açısından önemlidir. Ahlaklı olmaya yeterli bir neden olmasaydı üzücü olurdu. Ayrıca başkalarına yardım etmek yaşamlarımıza anlam katmaya yetmeyecektiye de üzücü olurdu. Şükür ki öyle değil.

Yedinci Bölüm

Ne Biliyorsunuz?

Ve Tanrı, “İshak’ı, sevdiğin biricik oğlunu al, Moriya bölgesine git” dedi. “Orada sana göstereceğim bir dağda oğlunu yakmalık sunu olarak sun.”
(Tevrat, Tekvin, 22:2)

Düşünün, kafanızın içinde bir ses oğlunuzu öldürmenizi emrediyor. Yıl 1975, New York’ta David Berkowitz, böyle bir sese altı kişiyi öldürerek cevap verdi. Bu bir yanılsama mı yoksa Tanrı sizinle konuşuyor mu, bunu nasıl bilirsiniz? Seküler ahlak teorisyenlerine göre bu soru beraberrinde kutsal emir teorisi açısından güçlükler de getirmektedir.

Öte yandan, bazı teistler bazen ateist ve agnostiklerin hangi eylemin doğru, hangisinin yanlış olduğunu Tanrı’nın rehberliği olmadan bilemeyeceklerini iddia ederler. Halbuki cevap çok kolay: yeterli bir neden olmadan zarara yol açmamalıyız. Zor olan, yeterli bir nedenimizin olup olmadığını belirlemek.

Burada ortak bir meydan okumayla yüz yüzeyiz: Ahlaken neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu nasıl bilebiliriz? Genelde neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu bilmediğimizi kabul etmek zorundayız. Pek çok kişi ahlak anlayışlarından son derece emindir. Çoğu anlaşmazlık da çok karmaşık ve çözüme ulaştırılamayacak kadar derindir. Yine de herhangi bir ahlak tanımının bununla nasıl mücadele edeceğimize dair bir fikir vermesi ve zorlu ahlaki olaylarda savunulabilecek yargılar oluşturması gerekir. Sorulacak soru seküler mi yoksa dini ahlak anlayışları mı bu görevi başarır olmalıdır.

GELİN KONUŞALIM

Seküler ahlak tanımlarının sorunu, zorlu ahlaki konuları çözüme ulaştırmanın yolunu bulamayışlarındadır; daha doğrusu pek çok yolları oluşundadır. Seküler ahlak teorisyenleri ahlaki yargıları doğrulamak ve ahlak konularını çözmek için bir dolu yöntem önermişlerdir. Burada bunların hepsini ele almaya girişmeyeceğim. Şükür ki buna ihtiyacım

da yok. Benim amacım seküler ahlak teorisyenlerinin pratikte bazı makul sonuçlara nasıl ulaşabildiklerini göstermek sadece.

Ana öykü daha önce pek çok defa anlatılmıştı.⁶⁶ Kabaca, bir konu üzerindeki ahlakla ilgili görüşlerinizi ahlakla ilişkisiz inançlarınızla beraber başka konulardaki ahlakla ilgili görüşleriniz karşısında sınavın. Hiçbir kişisel çıkarın, belli toplumsal gücün ya da idraki yanlısamanın her özel durumla ilgili ahlak anlayışınızı saptırmadığından emin olup olmadığını sınamanız gerekir. O zaman kendi ahlaki yargılarınızı aynı süreçten geçmiş ancak konuya farklı pencerelerden bakan kişilerinkiyle karşılaştırırsınız. Bunlar bir araya gelerek uyumlu bir uzlaşma doğurduğunda, ahlaki yargınıza inanmakta haklı olursunuz.

Bu genel yöntemin en iyi modeli bir hastanenin etik kuruludur. Bu kurulun üyeleri uzmanlıkları –ecza, cerrahi, pediatri vb– açısından da, hastanedeki görevleri –doktor, hemşire, sosyal görevli, avukat, işletmeci, din adamı, düşünür– açısından da çeşitlilik gösterirler. Kurul üyeleri, en azından kültürlerle ilgili vakalarda kültürleri açısından da –Hispanik, Asyalı, siyah vb– farklılık göstermelidirler. Uzmanlık ve kültür bağlamında bu çeşitlilik kurula pek çok vakayı ve de çeşitli perspektifleri değerlendirme imkânı verir.

Ayrıca, üyelerden duygularına esir düştüklerinde ya da önlerindeki o özel vakaya yönelik peşin yargılı olduklarında çekilmeleri istenmelidir. Kurul, pek çok vakayı karşılaştırabileceği ve verimli tartışma üslubunu öğrenebileceği kadar uzun bir süre bir arada çalışmalıdır. Pratikte, paylaşılan tecrübeleri temel alan hızlı bir karar için çağrıyla toplanan bir alt kurul da gerekir; işte o alt kurul daha sonra düzenli bir toplantıda daha detaylı tartışmak için vakayı ana kurula götürebilir. Yine de zaman ve gerek varsa, her vakayı enine boyuna tartışırlar. Böylesine farklılık içeren, bilgili ve tarafsız bir grup belli bir eylemin ahlaki yanlışlığı konusunda uzlaşmaya vardığında, eylemin gerçekten ahlaken yanlış olduğuna inanmakta onlar da, biz de haklı sayılırız.

Bu soyutlamaların ayaklarını yere basması için bir örnek verelim. Bu örnek, hastane kurullarının defalarca karşılaştığı ve geçmişte ihtilafli olan yaşanmış bir olaydır.

Bir doktorun meme kanseri olan bir hastasının tek göğsünü aldırması gerektiğini düşündüğünü varsayın. Doktor alternatif tedavinin lumpektomi artı radyasyon olduğunun farkındadır ancak lumpektominin başarı oranı sadece yüzde 90 ila 95 arasındadır; halbuki mastektominin başarı oranı az

66. Örneğin, Walter Sinnott-Armstrong, *Moral Skepticisms* (New York: Oxford University Press, 2006), böl. 10. Bu çalışmayı bilenler için, bu kitaptaki epistemik iddialarımın tümünün müteavazi bir biçimde ele alınması gerektiğini belirtmeliyim.

daha yüksektir: yüzde 95 ile yüzde 98 arası. (Bu rakamlar sadece örnek-leme içindir.) Doktor hastasının şansını radyasyonlu tedaviyle deneyebileceğinden korkuyor; bu riski almaması gerektiğini düşünüyor. Bu nedenle de kadına lumpektomi seçeneğinden hiç söz etmeden mastektomiye tavsiye etmek istiyor. Bu vakayı, kendisinin de üyesi olduğu hastane etik kuruluna götürüyor ve hastaya lumpektomi artı radyasyon seçeneğinden bahsetmesinin ahlaken yanlış olup olmayacağını soruyor.

Kurul doktorun sorusuna ne cevap verebilir? İyileşme oranları ve bu gibi hastalarda protez ayarlamasını yapma zorluklarıyla ilgili kesin bilgileri toplamaları gerekir. Sonra, sadece tıbbi karar verebilme yetisinin düzeyiyle kalmayıp onun kişiselliği ve ilgi alanları da dahil olmak üzere hastayı tanımaları gerekir. Bir göğsünün alınması onun özsaygısını, güvenini ve mutluluğunu ne kadar etkileyecektir? Kurul, hastanın eşi ve ailesine yönelik etkileri de değerlendirebilir, çünkü onların tepkileri hastanın çıkarlarını etkileyebilir. Yehova şahitlerinin kan naklini reddetmelerinde olduğu gibi, önerilen tedavilerin dini görüşlerine aykırı olma ihtimaline karşı hastanın dini de göz önüne alınır. Kurul ayrıca ilgili yasalar ve hastane politikalarının yanı sıra bu politikaların çeşitli şekillerde değişme ihtimallerini de hesaba katmalıdır. Eğer doktora bu gibi vakalarda alternatif tedavilerle ilgili bilgileri saklama izni veriliyorsa, bu genel politika doktorlara olan güveni ne kadar etkiler? Kurul ayrıca doktoru ve başka tedavilerle ve de bilgi saklanmasıyla ilgili ahlaki veya başka türlü kaygıları olan kişileri de dinlemelidir. Bu bilgilerin tümüne her vakada ihtiyaç duyulmayabilir; fakat gerektiğinde ve kararı etkileyebileceği düşünüldüğü zamanlarda elde bulunmalıdır.

Bu bilgileri topladıktan sonra, kurulun oybirliğine varması için uzun uzadıya ölçüp biçmesi gerekir. Çok uzun bir zaman alabilir de, almayabilir de; ancak genelde yaşamsal önem taşır. Kurulun, bir doktorun tedavi bilgilerini saklamasının hangi zamanlarda ahlaken izin verilebilir olduğuna dair çeşitli varyasyonları da düşünmeleri yararlı olabilir. Kendilerini, ilgili insanların, örneğin hasta ve doktorun yerine koymaya çalışmaları gerekir. Eğer bir doktor size bunu yaparsa kendinizi kötü hisseder misiniz? Kurul kıyaslamaları da değerlendirmelidir: Eğer yatırım danışmanınız ya da borsacınız, sizin riski göze alabileceğiniz ihtimalini düşünse bile, sizin açınızdan çok riskli olduğu kaygısıyla potansiyel bir yatırım hakkında kasten bilgi saklarsa ne olur? Ahlaken doğru bir şey midir? Bunun gibi alıştırma ve paralellikler tarafsızlığın artırılmasına ve ahlaki yönle odaklanmaya yarayabilir.

Kurul her türlü ahlaki perspektifi ele almaya çalışmalıdır. Bu vakada, kurulun, bu hastanın mastektomiden kaçınarak ölüm riskini artırmayı neden göze alabileceğini daha iyi anlayabilecek bazı kadınları da işin içine katması elzem gibi duruyor. Yine, doktorun bilgiyi niye saklamak istediğini

takdir edebilecek doktor ve hemşireleri, hastane politikalarını ve onları ihlal etmenin ya da değiştirmenin olası etkilerine açıklık getirebilecek hastane yöneticileri ve avukatları ve elbette çeşitli dinlerin temsilcilerini –ayrıca ahlak teorisi konusunda eğitimli bir düşünürü– de vakaya dahil etmelidir.

Eğer kurul, bilgileri topladıktan ve titizlikle tartıştıktan sonra oybirliğine varıyorsa, o ahlaki yargıya varmak ve savunmakta haklı görülebilirler. Eğer her şeyi doğru biçimde yaparlarsa, ahlak bilgisine de sahip olabilirler. Kuşkusuz, doğru kararı vereceklerinin bir garantisi yoktur; fakat başlangıçta muhalif olanlar bile argümanların gücü karşısında uzlaşmaya yöneldiklerinden dolayı, genelde doğru karara ulaşılır gibidir. Her zaman uzlaşır diye bir şey de yok; fakat genelde olur. Olduğunda da haklı bir ahlaki inanç ve hatta ahlaki bilgi elde edilmiş olur.

Örnek vakamızda, oybirliğine ulaşılmış. Geçmişte, doktorların tavsiye edilemez diye düşündükleri alternatif tedaviler hakkında bilgileri saklıyor olmalarına rağmen, pek çok hastanenin etik kurulu benzer vakaları tartıştıktan sonra, ilgili hastaya tıbben kabul görülebilecek ve seçmesi kendisi açısından irrasyonel olmayacak tüm alternatif tedavilerin anlatılması gerektiği konusunda güçlü bir uzlaşır sağlanmıştır. Bu gerek şimdi pek çok yerde yasalaşmış haldedir. Bu tarihçe, bu yöntemin eski çekişmeli ahlak sorularına ortak cevap üretmede gerçekten iş görebileceğini göstermektedir.

Burada önemli olan, bu gibi hastane etik kurullarının Kitab-ı Mukaddes'ten söz etmesine ya da Tanrı'ya atıfta bulunmasına gerek olmadığıdır. Hatta bazı kurul üyeleri ateist ve agnostik olabilirler. Bu da dini inanç olmadan ihtilaflı vakalarda onay gören ahlaki inançlara ve hatta ahlaki bilgilere nasıl ulaşılabilirliğini göstermektedir.

Buna ek olarak, bu durum Tanrı'ya ya da dine referanslara pek yardımcı olmaz. Bir kurul üyesinin belki ibadet ederken yaşadığı dini bir tecrübeden söz ettiğini düşünün. Diğer üyeler bu kişisel ifşaatı niye kabul etmek zorunda olsunlar ki? Huşu içinde ibadet bazı insanlarda tefekküre yardımcı olabilir; fakat bu tefekkürün kurulun kalanına anlatılması gerekecektir yine de. Bir de bir üyenin Kitab-ı Mukaddes'ten söz ettiğini varsayın. Diğerleri Kitab-ı Mukaddes'in söylediklerine inanmak zorundalar mı? Hepsi birden Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı'nın yanılmaz kelamı olduğunu kabul etseler bile, her zaman Kitab-ı Mukaddes'e yorum getirebilir ya da eldeki vakaya farklı bir biçimde uygulayabilirler. Bir üyenin, papazının kendisine Kitab-ı Mukaddes'in gerçekte ne demek olduğunu anlattığını söylediğini varsayın. Herkes, nihayetinde bir insan olan o papazla hemfikir olmak zorunda mı ki? Kuşkusuz, tümüyle aynı dini perspektiften bakıyorlarsa birtakım kutsal yazılar ya da dini otoriteler onlara rehberlik edebilir; fakat bu, kuruldaki çeşitliliğin amacına halel getirmez. Sadece tek bir ahlaki perspektif temsil

edilmiş olur ve bu perspektif çarpıtılmış olabilir. Çoklu perspektife sahip bir kurulda dini belgelere ve papazlara, *ancak* ahlakla ilgili bildirimleri makul olur da herkesin benimseyebileceği bağımsız nedenlerle desteklenirse güvenilmesi gerekir. Çoğu zaman böyle olur; fakat o zaman da kurulun neyin doğru, neyin yanlış olduğunu kestirmesine yardımcı olan şey bu bağımsız nedenlerdir.

Seküler ahlakçılar, ahlak bilgisi için Tanrı ve dini inanca ihtiyaç olmadığını düşünürler. Bu şekilde, ateistler ve agnostikler neyin doğru, neyin yanlış olduğunu en az teistler kadar bilebilirler.

İYİ KİTAP

Bunların, zorlu olaylarda ahlaki yargılara varmanın seküler yöntemi için ciddi sınırlamalar ve sorular olduğunu inkâr edemem. Yaşam zor. Ancak soru, dinin, gerek yaşamı gerekse ahlak sorunlarını kolaylaştırıp kolaylaştırmadığıdır. Bense, dinin neyin doğru, neyin yanlış olduğunun kestirilmesini daha da zorlaştırdığını ileri süreceğim.

Kutsal emir teorisini ele alalım: Tanrı'nın neyi emrettiğini nasıl bilebiliriz? Evden bir haç (yani boynunuza bir zincir) takmadan çıkmanın ahlakdışı olup olmadığını merak ediyorsunuz, diyelim. Eğer kutsal emir teorisi doğruysa, Tanrı'nın size evden haç takmadan çıkmamanızı emredip emretmediğini öğrenmeniz gerekiyor. Tanrı'nın tek emrinin zarar vermemek olduğunu varsaymadıkça evden haç takmadan çıkmanın hiç kimseye zararı olmadığını öğrenerek bu konuyu çözemezsiniz; kaldı ki niye böyle varsayarsınız? Yine sezgilerinizin her bir kutsal emri doğru biçimde yansıttığını düşünmeniz için yeterli nedeniniz olmadıkça ahlaki sezgilerinize de güvenemezsiniz. Ahlaki sezginiz size haç takmadan evden çıkma konusunda hiçbir şeyin ahlakdışı olmadığını söylese bile, evden haçsız çıkmayı yanlışlayan ve sizin kaçırdığınız kutsal bir emir mevcut olabilir. Sezgileriniz her bir kutsal emre vakıf olmadıkça bu ihtimal var; fakat Tanrı'nın emrettiği her şeyi bilmeden bunu bilemezsiniz. Tanrı'dan vahiy aldıklarını ya da sezgilerinin her bir kutsal emri yansıttığını düşünmek için birtakım yeterli nedenleriniz olmadıkça başkalarının tanıklığına da güvenemezsiniz; fakat yine Tanrı'nın emrettiği her şeyi bilmeden böyle bir nedeniniz olamaz. Dolayısıyla, kutsal emir teorisinin, haç takmadan evden ayrılmanın ahlaken yanlış olup olmadığını söylemesi çok zordur, hatta imkânsızdır.

Gayet açık ki sorun Tanrı'nın ne emrettiğini belirlemenin sağlıklı bir yolunun olmamasındadır. Teistler Tanrı'nın olduğunu gösterebilseler, bu bile Tanrı'nın neyi emrettiğinin belirlenmesinde yardımcı olamaz.

Her şeyden öte, Tanrı'nın, yolu yolumuza benzemeyen derin bir gizem olduğu varsayılır. Öyleyse emirleri de; neyi emretmesi gerektiğini düşünüyorsak, ondan epey farklı olabilir.

Kutsal emir teorisyenleri, sanki kendileri çok biliyorlarmış gibi, Tanrı'nın neyin emrettiğini ilan ederler sık sık. Tanrı'ya atfettikleri emirler (her zaman olmasa bile) çoğunlukla akla aykırıdır. Ancak, bizi ve onları Tanrı'nın başka eylemleri değil de o eylemleri emrettiğini kabul etmemiz sağlayan şey, belli eylemlerin ahlakdışı olduğuna inanmak için zaten ve bağımsız olarak bir nedenimiz olmasıdır. Tanrı'nın iyi olduğunu varsayarsak, kuşkusuz tecavüz etmememizi emreder. Fakat Tanrı'nın o emri verdiğini bilebilmemizin yegâne yolu tecavüzün ahlakdışı olduğunu zaten biliyor olmamızdır. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu zaten bilmeden Tanrı'nın neyi emrettiğini bilmemizin bir yolu yoktur.

Kutsal emir teorisyenleri, Tanrı'nın doğasını bilerek neyi emrettiğini bilebileceğimizi söylerler bazen: "Tanrı'nın kutsal ve sevecen doğası bütün eylemlerin ölçüleceği mutlak standardı sağlamaktadır.⁶⁷ Fakat (Mat-ta, 5:58'deki gibi) Tanrı gibi olmak için salt ölümlü olmanın istenmesi adil midir? Her halükârda, Tanrı'nın sonsuz ve kavranamaz doğasını bu dünyadaki gerçek yaşamın bir standardı olarak kullanacak kadar iyi bildiğimiz nasıl varsayılıyor, pek bilinmez. Tanrı bizden o kadar farklı ki onun için iyi olan şey bizim için iyi olmayabilir. Tanrı için vefakâr ya da cezalandırıcı olmak iyi bir şey olsa bile, biz insanlar için vefakâr ya da cezalandırıcı olmak iyi bir şey demek değildir. Bizler Tanrı'dan pek çok açıdan o kadar farklıyız ki Tanrı'nın iyilik standartları bizim iyi olma standartlarımızdan çok farklı olabilir; tıpkı teistlerin, iyi bir Tanrı'nın dünyada telafisi mümkün olmayan bu kadar çok acıya nasıl izin verebildiğini açıklamaya çalışırken savundukları gibi.⁶⁸ İşte bu yüzden, O'nun doğasını öğrenerek emirlerini öğrenmiş olamayız.

Dindar insanlar kutsal emirleri Tanrı'ya doğrudan yakararak ya da O'nunla konuşarak öğrenmeyi deneyebilirler. Bu gerçekten tehlikeli ama. David Berkowitz'i hatırlayın. Şeytan yerine Tanrı mı konuşuyor yoksa yanılsama içinde miyiz, bunu bilmemiz gerek. Eğer daha önceden bağımsız bir ahlak anlayışı geliştirmemişsek bunu nasıl yapacağımızı bilmek epey zordur.

Son olarak, kutsal emirleri kutsal yazılar aracılığıyla öğrenebiliriz gibi gelebilir. Örneğin, D'Souza şöyle diyor: "Çeşitli dinlerde, geleneksel ahlak

67. Craig, *Is Goodness without God Good Enough?* da, "Opening Statement; ed. Garcia ve King, s. 30. Matthew 19:17: "İyi olan yalnız biri var" ile karşılaştırın.

68. Bkz. Craig ve Sinnott-Armstrong'un *God?*ındaki 4. Bölümüne.

yazılı bir kural biçiminde bildirilmiştir. En iyi örnek On Emirdir.”⁶⁹ Her şeyden önce, hangi kuralın en iyi olduğunu D’Souza nasıl belirliyor? Ancak sorunun cevabı belli, On Emir zar zor da olsa geleneksel ahlakın tümünü kapsıyor. Bugün çoğu kişi hatırlamayabilir, işte Eksodus, 20:3-17’de (Tesniye, 5:6-21) yazılı olanlar:

1. Benden başka tanrın olmayacak.

2. Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrının Rab kıskanç bir Tanrıyım. Benden nefret edenin babasının işlediği günahın hesabını çocuklarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm.

3. Tanrının Rabbin adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır.

4. Şabat Günü’nü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrının Rabbe Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dahil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, Rab yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü’nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.

5. Annene babana saygı göster. Öyle ki Tanrının Rabbin sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun.

6. Adam öldürmeyeceksin.

7. Zina etmeyeceksin.

8. Çalmayacaksın.

9. Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.

10. Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.

2. Emirdeki “babasının işlediği günahın hesabını çocuklarından sorma” meselesine dikkat edin. Eğer D’Souza’nın bahsettiği “geleneksel ahlak” buysa, daha ne diyebiliriz ki? Büyük büyük büyük büyük babamın yaptıklarının cezasını benim çekmem adil değil. Aynı şey 4. ve 10. Emirlerde köleliğin açıkça onaylanmış olmasında da geçerli.

Bir şeylerin eksik olduğunu fark ettiniz mi? Aldatma, sözünü tutma ya da başkalarına vurma hakkında hiçbir şey yok. Çocuklara ilgiden ya

69. D’Souza, *What’s So Great about Christianity*, s. 252.

da muhtaç olanlara yardımdan hiç bahis yok. Ayrıca ensest, nekrofil, yamyamlık ya da vatanseverlik hakkında tek kelime yok. Dahası, cinayet ya da hırsızlıktan sayılacak şeyler hakkında da bir şey yok. Dolayısıyla, bu listeden, tüm zorlu ahlaki meseleler şöyle dursun herhangi birini belirlemek için bile yararlanılamaz.

Son olarak, ilk dört emrin Yahudiler dışındakiler için geçerli olup olmadığı açık değil. Bir de Yahudi olmayan birçok kişi hangi günün Şabat Günü olduğunu nasıl bilecek, belli değil. Eğer bu kurallar sadece Yahudiler içinse, bütün insanlar için geçerli olduğu düşünülen ahlak konusunda yapacak pek bir şey yok. İşte bu yüzden On Emir ahlak açısından o kadar da sağlam bir kılavuz değil.

Peki Kitab-ı Mukaddes'in kalanına ne diyeceğiz? Belki onu okuyarak neyin ahlaklı, neyin ahlakdışı olduğunu bulabiliriz. Ne yazık ki Kitab-ı Mukaddes'in kalanında da bazı dehşetengiz ahlaki mesajlar var. Yeni Ahit'teki Romalılar, 1:27'den homoseksüel aşkın "edepsizlik...sapıklık" olduğuna, Levililer, 20:13'ten (ayrıca bkz. 18:22) homoseksüellerin "öldürülmeleri gerek"tiğine vurgu yapmıştım. Yine imansızların öldürülmesine dair Tesniye, 13:6-9'dan (ayrıca bkz. Eksodus, 22:20; Tarihler Kitabı, 15:13; İbraniler, 10:28-29) ve Tanrı'nın soykırımı emrettiğine dair Yeşu, 10:40 ve 11:20'den bahsetmiştim. Sonra çocukların sopayla dövülmesini tavsiye eden Meseller, 23:13-14'ü ve kadınların her şeyde kocalarına itaat etmelerini isteyen Efesoslular, 5:22-24'ü (artı Koloseliler, 3:18; 1 Petrus, 3:1; 1 Korintoslular, 11:3) görmüştük. Cezalandırma konusunda, tufanla dünya çapında cezalandırmayı onaylayan Tekvin, 6 ve yalancı ve korkakların sonsuz azap çekeceklerine dair Vahiy, 21:8'i ele almıştım (cezanın suça uygun olmadığı ayrı konu). İşte Kitab-ı Mukaddes'ten ahlaki akla dair başka örnekler:

Kölelik üzerine:

Eğer bir adam kızını cariye [yani köle] olarak satarsa, kız erkek köleler gibi özgür bırakılmayacak.

(Eksodus, 21:7: Ya sizin kızınız olsa?)

Bir adam erkek ya da kadın kölesini değnekle döverken öldürürse, kesinlikle cezalandırılacaktır; ama köle hemen ölmez, bir iki gün sonra ölürse, köle sahibi ceza görmeyecektir. Çünkü köle onun malı sayılır.

(Eksodus, 21:20-21: En azından köle sahiplerini kölelerini dayaktan sonra birkaç gün sağ tutmaya teşvik ediyor!)

Ey köleler, dünyadaki efendilerinizin her sözünü dinleyin. Bunu, yalnız insanları hoşnut etmek isteyenler gibi göze hoş görünen hizmetle değil, saf yürekle, Rab korkusuyla yapın.

(Koloseliler, 3:22; ayrıca bkz. Efesoslular, 6:5-8; 1 Timoteos, 6:1-3, Titus 2:9-10, 1 Petrus, 2:18-19: “Her sözünü?” Ya seks istediklerinde?)

Kadınlar üzerine:

Düşmanlarınızla savaşılmaya çıktığınızda ve Tanrınız Rab onları elinize teslim ettiğinde, tutsaklar alır ve aralarında sevdiğiniz güzel bir kadın görürseniz, onu kendinize eş olarak alabilirsiniz.

(Tesniye, 21:10-11; ayrıca bkz. 20:14: Ya güzel olmayan tutsak bir kızı tercih edersem?)

Kadınlar toplantılarınızda olduğu gibi kiliselerde sessiz kalsınlar. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasanın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının kilisede konuşması ayıptır.

(1 Korintoslular, 14:33-35; ayrıca bkz. 1 Timoteos, 2:12: Kadın Evangelistler, dikkatli olun; sessiz olun!)

Boşanma üzerine:

Karısını boşayıp başkasıyla evlenen, karısına karşı zina etmiş olur. Kocasını boşayıp başkasıyla evlenen kadın da zina etmiş olur.

(Markos, 10:11-12; ayrıca bkz. Matta, 5:32: Bu durum zina oranını zirveye taşıyor.)

Biri başka birinin karısıyla; yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi hem de zina ettiği kadın kesinlikle öldürülecektir.

(Levililer, 20:10: İşte bu modern nüfus patlamasını azaltır.)

Aile değerleri üzerine:

Annesine ya da babasına lanet eden kesinlikle öldürülecektir.

(Eksodus, 21:17; ayrıca bkz. Levililer, 20:9; Tesniye, 21:18-21; Markos, 7:10; Matta, 15:4-7: Ya çocuk istismarına maruz kalanlar?)

Benim adım uğruna evlerini, kardeşlerini, anne ya da babasını, çocuklarını ya da topraklarını bırakan herkes, bunların yüz katını elde edecek ve sonsuz yaşamı miras alacak.

(Matta, 19:29; ayrıca bkz. Markos, 10:29-30; Luka, 18:29-30: Bu rüşvet vermek değil midir?)

Biri bana gelip de babasını, annesini, karısını, çocuklarını, kardeşlerini, hatta kendi canını bile gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz.

(Luka, 14:26; ayrıca bkz. Matta, 10:35: “gözden çıkarmak”!)

Tamam, bu alıntılarla çizmeyi aştım belki biraz. Kimseye saldırmak istemiyorum. Bağışlayın. Fakat Kitab-ı Mukaddes'te bunun gibi pasajların nasıl çıktığını da göstermek istiyorum. Kötü tavsiyeler Kitab-ı Mukaddes'te tesadüfen ortaya çıkmış değil; bir sürü var.

Dinesh D'Souza'ya yaptığımız bir tartışmada bunun gibi örnekler verdiğimde, "Sanırım Hahamların açıklamaları gereken çok şey var" diye cevap vermişti. Evet, Hristiyanların da öyle. Yukarıdaki alıntıların çoğu Yeni Ahit'ten. Ayrıca Yeni Ahit, Eski Ahit'in yasalarının hâlâ geçerli olduğunu söyler (Matta, 5:18, Luka, 16:17). En azından On Emirden ya da "göze göz"den bahsetmek ikiyezlülüktür; fakat eğer Hristiyanlığın Kitab-ı Mukaddes'in o bölümü (en büyük bölümü) için yapacak bir şeyi yoksa Eski Ahit'in diğer bölümlerini atın gitsin.

Bir başka tartışmada, Bruce Little dürüstçe itiraf etmişti, "Bunun gibi pasajlar Kitab-ı Mukaddes'te olmasaydı, işim daha kolay olurdu" diye. Doğru! Belki de Tanrı imanlıları sınıyor. Hristiyanlık o kadar da kolay değil. Fakat bu cevap ahlaki tavsiyeyi niye bu pasajlarda aramak zorunda olduğumuzu anlamamızı kolaylaştırmıyor.

"Bu pasajlara bağlamı dışında bakıyorsunuz" diyorlar bazı inançlılar. Peki, öyle olsun. Ben bu pasajların metinsel ve tarihsel bağlamını inceledim ve durum hiç de parlak değil. Örneğin, Eksodus 21:7'de kızınızı köle olarak sattığınızı düşünün. Devamı da var:

Efendisi kızla nişanlanır, sonra kızıdan hoşlanmazsa, kızın geri alınmasına izin vermelidir. Kızı aldattığı için onu yabancılara satamaz. Eğer cariyeyi oğluna nişanlarsa, ona kendi kızı gibi davranmalıdır. Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır. Eğer bu üç hakkı ona vermezse, kadın karşılıksız özgür olacaktır.

(Eksodus 21:8-11)

Bu sınırlar köle olarak satılan kızlarınızın yaşamını kolaylaştırmaz; bunlar kızınızı satana değil, alana getirilen kısıtlamalardır. Her halükârda, Kitab-ı Mukaddes'in dediği gibi, bu tür satışları ahlaken izin verilebilir hale getirmeleri pek bir zor.

Ya tarihsel bağlama ne diyeceğiz? Eksodus'taki kurallar kız çocuklarının hiç koruma olmadan köle olarak satıldığı önceki uygulamalara getirilmiş bir düzeltme değil miydi? Belki öyle; fakat *bugün* için iyi bir tavsiye değil. Buradaki soru, Kitab-ı Mukaddes'in modern dünyada güvenirli ahlaki tavsiye mi verdiği yoksa karanlık çağlarda küçük bir ışık olduğu mudur.

Ayrıca, bu pasajlardan bazıları birazcık daha göze hoş görünsün diye yeniden yorumlansalar da hepsi yeniden yorumlanamaz. Kölelerin ve kadınların efendilerine ve kocalarına boyun eğmelerinin istendiği gayet açık. Homoseksüelliğin lanetlendiği ve yalancıların, korkakların ve ateistlerin sonsuz azap çekecekleri de öyle.

Ve bunları niye yeniden yorumlayalım? Kutsal emir teorisi, hepsine harfiyen uyabileceğimizi de savunmaktadır. Eğer Tanrı kadınlara kilisede konuşmamalarını emrediyorsa, kilisede konuşmaları ahlaksızlıktır. Dönem belli mi? Yeniden yorumlamaya ihtiyaç yok. Emir demiri keser. Kutsal emir teorisine göre bu talepleri yeniden nasıl yorumlayacağımızı söyleyen harici bir ahlak yoktur.

Bu pasajlardan söz ederken amacım Hristiyanlığa, Yahudiliğe ya da Kitab-ı Mukaddes'e saygısızlık etmek değil. Tam tersine, Kitab-ı Mukaddes'i ciddiye almamanın saygısızlık olduğunu düşünüyorum. Her şeyden önce, Hristiyanlığın esası bu. Eğer Kitab-ı Mukaddes'in ahlak bilgisinin başlıca kaynağı olduğu varsayılıyorsa, gerçekten neler söylediğine dikkatle bakmamız gerek.

Kabul etmek gerekir ki Kitab-ı Mukaddes'te pek güzel mesaj ve pasajlar da var. Ben, Merhametli Samiriyeli meselini (Luka, 10:30-35), "Komşunuzu kendiniz gibi sevin" (Matta, 22:39; Markos, 12:31; Luka, 10:27; Yakub, 2:8) gibi ayetleri ve yardıma muhtaçlara yardımla (örneğin Efesoslular, 4:28; Yakub, 2:15-16) ve barışla (örneğin Matta, 5:39; Luka, 6:29) ilgili pek çok Yeni Ahit pasajını severim. En iyi kiliselerdeki vaazların konuları olan yegâne ayetlerdir bunlar. Vaazlarda yukarıda sözünü ettiğim ayetlerden nadiren söz edilir; çünkü inançlıların onları göz ardı etmesi daha kolaydır.

Öyleyse ana fikir Kitab-ı Mukaddes'in kötü bir kitap olduğu değil. İnsanlar tarafından yazılan pek çok kitap gibi Kitab-ı Mukaddes de iyiyle kötünün bir karmasıdır. Şöyle ki ahlak açısından güvenilir bir kılavuz olarak hizmet edemez. Eğer Kitab-ı Mukaddes'i harfiyen izleyeceksek, sözünü ettiğim pasajlar yüzünden ahlaken yoldan çıkarız. Öte yandan, hangi Kitab-ı Mukaddes pasajlarını izleyeceğimizi seçeceksek, ahlaka yönlendirilmemize gerek kalmaz; ahlaka yönlendiriliyor olabiliriz belki; fakat çeşitli pasajlar arasından seçim yapmamıza kılavuzluk edecek önceki ahlaki görüşlerimizden yararlanmamız gerekecektir. Öyle veya böyle, Kitab-ı Mukaddes ahlak ya da ahlak bilgisi açısından sağlam bir temel sağlayamaz. Tersine Kitab-ı Mukaddes'in kullanıcı kılavuzu olarak ahlaka ihtiyacımız var.

Nihayetinde, ahlaki sezgilerimizle hareket etmemiz için hepsini olaylar ve bir hastane etik kurulundaki gibi, başka insanların bakış açıla-

rı karşısında sınıamış olmamız gerek. Bu yöntem ne çok kusursuz ne de çok sağılıklı. Fakat geçerli bir alternatif de yok. Din düşünürlerinin ona herkesten fazla bağlanmaları gerek. Dolayısıyla, bu bağlamda ateizme ya da agnostisizme bir itiraz da olamaz.

Sekizinci Bölüm

Buradan Nereye Gidiyoruz?

Kimse kandil yakıp tahıl ölçeğinin altına koymaz.
Tersine, kandillğe koyar; evdekilerin hepsine ılık sağlar.
Sizin ılığınız insanların önünde öyle parlasın ki
iyi işlerinizi görerek göklerdeki Babanızı yüceltsin!
(Tevrat, Tekvin, 22:2)

Tanrısız ahlakın olamayacağı tezini yorumlamak için beş koldan dilendirdim itirazlarımı. İkinci Bölüm: Bir bireyin ahlaken iyi olması için Tanrı'ya iman şart değildir. Üçüncü Bölüm: Bir toplumun ahlaksızlık ve yozlaşmadan kaçınması için Tanrı'ya iman şart değildir. Dördüncü ve Beşinci Bölümler: Belli eylemlerin nesnel anlamda ahlaken yanlış olması için Tanrı şart değildir. Altıncı Bölüm: Ahlaklı olmanın nedenine sahip olmamız için Tanrı'ya iman şart değildir. Yedinci Bölüm: Ahlaken neyin yanlış olduğunu öğrenmemiz için Tanrı'ya iman şart değildir.

Kuşkusuz teistler, ahlakın Tanrı'ya ya da dine bağlı olduğunun var sayıldığı yeni yollar önerebilirler. Bu tasarım süregiden bir diyalogun parçasıdır. Hiç kimse son sözü söyleyemez. Yine de umarım, benim kısa incelemem yeterince kapsamlıdır ve ahlakın bir biçimde Tanrı'ya ya da dine dayandığı konusunda ciddi kuşklar yaratacak denli sağlamdır.

ŞİMDİ NE OLACAK?

Bir sonraki soru bunun niye önemli olduğu. Din esaslı bir ahlak yerine zarar esaslı bir seküler ahlakı benimsemesi halinde Amerika ne kadar farklı görünür acaba?

Zarar esaslı seküler ahlak ABD ve başka yerlerdeki hükümet politikalarına ve vatandaş yaşamındaki önemli değişikliklere tercüman olacak gibi gelebilir. Dini ahlak anlayışı ve ateizmden duyulan korku, kürtaj ve doğum kontrolü, embriyonik kök hücre araştırması, (devlet okullarında evrimin öğretilmesi ve ibadet gibi) eğitim politikaları, (adliye duvarlarında On Emrin sergilenmesi ve Bağlılık Yemine "Tanrı adına" sözcüklerinin dahil edilmesi gibi) dinin aleniyete dökülmesi, ölüm cezası ve elbette homoseksüel evliliği ve homoseksüellere evlatlık alma izni konularındaki bazı tutumlardan doğuyor gibi gözüküyor. Eğer ar-

gümanlarım ateizm korkusunu ve ahlakın dinle özdeşleşmesi olgusunu zayıflatıyorsa, tüm bu konular üzerindeki tartışmaları da etkilemelidir.

Etkiler açık açık liberal ya da muhafazakâr mahiyette olmayacaktır. Bu kitapta belirli bir yere kadar politik yaftalardan kaçındım; çünkü akıl karıştırıyorlar. Bazı muhafazakârlar “geleneksel” değerlerin anayasa değişiklikleriyle ulusal düzeyde benimsenmesini isterlerken, bazı muhafazakârlar da, devletin haklarının tam da o anayasa değişikliğiyle sınırlanmasını savunuyorlar. Liberterler, kürtaj, homoseksüellik ve uyuşturucu politikasında sosyal muhafazakârlarla genelde fikir ayrılığına düşmelerine rağmen, kendilerini muhafazakâr diye nitelendiriyorlar. Ve de muhafazakâr partinin muhafazakâr şubesince haddinden fazla önemsenmiş kendinden menkul bir muhafazakâr –yani George W. Bush– hükümetin ve federal açığın muazzam büyümesini yönetti. Bush ayrıca, önleyici savaşta geçerli yüzyılların yasaklarında cisimlenmiş geleneksel değerleri allak bullak edecek şekilde, Irak’ta yabancı devlet kurma macerasına da girişti. Tüm bunlar eskiden muhafazakâr ilkelere aykırı sayılırdı.

Aynı şey liberalizm için de geçerlidir. Birçok liberal pornografi ve nefret söylemine kısıtlama getirilmesi için savaş veriyor, halbuki klasik liberaller serbest konuşma özgürlüğü savunucularıydılar. Liberaller çoğunlukla işletmelerin ve işletme sahiplerinin özgürlüğünü kısıtlayan düzenlemelerden yana tavır koyuyorlar. Bazı kendinden menkul liberaller, okul gibi, adliye gibi kamu yerlerinde dini uygulamaların sınırlanmasının yanı sıra ebeveynlerin çocuklarını istedikleri gibi eğitebilmelerine sınırlama getirilmesini istiyorlar. Kolejlere kaydolurken, doğrusu bazı olumlayıcı eylem türleri gerekiyor, oysa diğer türleri yasaklanıyor; fakat, öyle ya da böyle, seçim liberallerce sınırlanıyor. Bu liberalizmin gerçek anlamda liberte’yle pek ilgisi olamaz.

İşaret etmek istediğim nokta, muhafazakârlarla liberaller arasındaki mücadelede taraf tutmanın anlamsız olduğu. Fikir ayrılığı öldü, ölüyor ya da uykuda; ya da en azında öyle olmalı, bana göre. Bazen taraflardan biri ağır bassa bile, her konuda bu ya da öbür tarafta yer almak basitliktir. Taraflardan her birinin gerçeklik payı olabilir; önemli olan o gerçekliği tüm çıplaklığıyla ortaya sermektir. Kolay bir şey değil elbet; bunun da en önemli nedeni dinin fikir çatışmalarını çarpıtması ve derinleştirmesi olmuştur.

Sahte bir fikir ayrılığında taraf tutmak yerine, bu politik konuları zarar –yani acı, ölüm, sakatlık vb– yönünden tekrar düşünmeye ihtiyacımız var. Kürtajı, embriyonik kök hücre araştırmasını, ölüm cezasını, okullarda ibadeti, evrimin öğretilmesini, gay evliliğini falan de-

ğerlendirirken, hangi tavrın liberal, hangisinin muhafazakâr olduğunu sormamalıyız. Ayrıca hangi tavrın dinimize ya da herhangi bir dine uygun olduğunu da sormamalıyız. Ahlaken doğruyu belirlemek için, kim zarar görüyor, nasıl görüyor ve ne kadar görüyor diye sormalıyız. Tartışmalar, dini dogmalara nasıl uyulmalı ya da aşırı dinciler nasıl ya-tıştırılmalı diye olacağına, zarardan nasıl kaçınılır, nasıl önlenir diye yapılmalıdır.

Bu zarar esaslı tartışma nereye kadar uzanır, bilinmez; fakat değişik-likler radikal olmayabilir. Hep vurgulayageldiğim gibi, dindarların pek çoğu iyidir ve zaten başkalarına zarar vermekten kaçınıyor ve önlemeye çalışıyorlardır. Amiş gençleri gibi, dini doktrinlerinin sağduyularının önüne geçmesine izin vermiyorlardır. Kutsal emir teorisinden vazgeçse-ler ve ateizm korkusundan sıyrılırsalar da eskisi kadar çok edimde bulu-nacaklardır. Fakat hiç olmazsa konumlarını, ahlakın zarardan kaçınmak ve zararı önlemek biçimindeki gerçek temeline oturturlar.

Öbür dindarlar da tavırlarını dini doktrinlere ve kutsal emir ahlak teorisine, sonuç olarak ortaya çıkan ateizm korkusuna dayandırıyorlar-dır. Benim argümanlarımın bu tür tutumların altından halıyı çekmesi-ni, böylece bu tutumların zayıflamasını diliyorum. Aşırı teistlerin, “Oh, yaşasın, bunu hiç düşünmemiştim. Galiba haklısınız. Artık tüm hayatı-mı gözden geçirmeliyim” diye cevap vereceklerini beklemiyorum. Yine de argümanları bir nebze olsun kavradılsa, ateizmi eleştirirken ve po-litik tutumlarını Kitab-ı Mukaddes’e otururken kendilerine hiç olmazsa biraz daha az güven duymaları gerekir. Olur a, bu güveneksikliği ahlak ve din hakkında tekrar düşünmelerine yol açabilir belki.

Bunun hakkında hep birlikte düşünmeliyiz. İyi teistler, ateist ve ag-nostiklerle aynı taraftalar. Hepimiz antagonizma yaratan ve gelişime ket vuran kültür savaşlarının ötesine geçmek istiyoruz. Sorun bunun nasıl yapılacağı. Benim kesin cevaplarım yok ancak yardımcı olabilmek umu-duyla aklımdakileri dile getirmek istiyorum.

BİR TEİST NE YAPMALI?

Teistler, ateist ve agnostiklere yönelik antagonizmayla mücadele ede-rek yardımcı olabilirler. Dini liderler ateist ve diğer inançsızlara ağır ha-karetlerde bulunduklarında, doğrudan yana olan ve de başka insanlara yönelik zarardan kaçınmanın gerekliliğine inanan iyi teistler ayağa kal-kıp itiraz etmeliler. Her şeyden öte, ateist ve agnostikler kendilerini sa-vunma fırsatını bulamıyorlar. Dolayısıyla yalnız bırakılmamalılar. Teist-lerin karşılıklı güvensizlik sorununu çözmeye yardımcı olmaları gerek.

Özellikle, biri, “Eğer Tanrı öldüyse, her şey mubahtır” dediğinde, teistler (ve teist olmayanlar) şunu sormalılar: “Niye öyle düşünüyorsun?” Bu slogan o kadar temelsizdir ki bu alaysı soru onun zararlı etkilerini sifıra indirgeyebilir.

Din propagandistleri insanları Tanrı’ya inanmaya, Tanrı için pozitif nedenler göstermeden, tam tersine inançsızlık ve ateizm korkusunu körükleyerek ikna etmeye çalışırlar sık sık. Potansiyel imanlılar haklı olarak ahlaktan vazgeçmek ya da ahlaksızlığa düşmek istemezler, böylece ateizmin türevi olduğu varsayılan ahlaki nihilizme düşmemek için kabul ederler dini. Dini inancın bu negatif temeli hem entelektüel açıdan hem de pratikte kusurludur. İnançlıların dinlerinden inançsızlara zarar vermeden yararlanmasını isteyen iyi teistler propagandistlerin bu dalaveresine karşı seslerini yükseltmelidirler.

Dindarların da din adına, özellikle de kendi dinleri adına gerçekleştirilen aşırılıklarla mücadele etmeleri gerekir. Dini liderleri adaletsiz bir savaşta, embriyonik kök hücre araştırmasına muhalefette ya da homoseksüellerin ve savunucularının suçlanması, Tanrı’nın kendi yanlarında olduğunu ileri sürdüklerinde, o dine mensup iyi teistlerin seslerini yükseltip bu liderlerin toplulukları adına konuşamayacaklarını söylemeleri gerekir. Sessizlik sadece bu aşırılıkların mağdurlarına zarar vermekle kalmaz, bu topluluklardaki daha ılımlı ve mantıklı dini görüşlere de zarar verir.

Dini bir grup haddini aştığında, dini inançları olan iyi insanların o gruptan –belki hemen değil ama eninde sonunda– kendilerini ayırtutmaları gerekir. Burada, Kitab-ı Mukaddes’in harfiyen tefsirini savunduklarında, kadınların papaz olmalarına muhalefet ettiklerinde ve kadınları kocalarına boyun eğmeye çağırdıklarında (40.000’den fazla kilisenin bağlı olduğu) Güneyli Baptist Konvansiyonuyla bağını koparan Jimmy Carter’ı örnek verebiliriz. Eğer Carter o grupta kalmayı sürdürmüş olsaydı, cinsiyet eşitliği ilkelerine gölge düşürmüş olacak, adı karşı durduğu bir tavra destekle hatırlanacak ve itibarı yok olacaktı. Eğer daha dindar insanlar bu cesaret ve liderliği göstermiş olsalardı, dini aşırılıklar bu kadar yaygınlaşmazdı. Bu da inançsızlarla birlikte inananlara da yardımcı olabilirdi.

Ayrıca, Evangelik bir büyük kiliseyi yöneten Oral Roberts Üniversitesi mezunu Carlton Pearson’ı hatırlayın. Bazı raporlara göre,⁷⁰ zina yapmış büyükbaba ve büyükannesi için ve ayrıca homoseksüel olduğunu açıklayan cemaatten yakın arkadaşı için en uygun cezanın sonsuz

70. Bkz. www.newdimensions.us/, <http://www.msnbc.msn.com/id/14337492/> ve <http://earnestlycontending.blogspot.com/2007/06/reverend-carlton-pearson-from-oral.html>.

azap olup olmadığını dert edinmiş. Tam Ruanda'daki mültecilerle ilgili bir haberi izleyip Müslüman oldukları için cehenneme gittiklerini düşündüğü anda, "Ölümden sonra, herkes günahattan arınır. Herkes!" diye bir vahiy aklına gelmiş. Pearson bu evrenselciliğe "Enklüzyon Müjdesi" diyor. İçinde "biz Evangelistlere seslenen bu küstah, cahil, benbilirimci, yobaz ve hoşgörüsüz ruha şiddetle karşı çıkacağını" dile getirdiği bir kitap yazdığı söyleniyor. Bunun üzerine, Evangelistlerin ileri gelenleri Pearson'ı şiddetle kınayıp aforoz etmişler ve cemaati de azalmış; fakat o yine de hiç olmadığı kadar mutlu ve emin olduğunu söylüyor. Burada asıl önemli olan, geleneksel cehennem doktrinlerinden vazgeçen Pearson'ın dinle ilgili olarak bu kitapta sözünü ettiğim sorunların çoğundan uzak durmasıdır. Pearson ateistlerden korkma dürtüsünü de sekteye uğrattırıyor. Benim de dediğim gibi, belki de teistlerin, ahlaksız ve cehennemlik olmadıklarına göre, ateistlerle evlenebileceklerini düşünüyor. Pearson'ın dini görüşlerini alenen değiştirmesi büyük bir cesaret örneği. Modern toplumları bölen kültür savaşlarına son vermek için ihtiyacımız olan cesaret de bu işte!

BİR ATEİST NE YAPMALI?

Ateistlerin de diğer ateistlerin aşırılıklarıyla mücadele etmeleri gerekir. Christopher Hitchens, kitabının alt başlığına koyduğu, "Din her şeyi zehirliyor"⁷¹ cümlesini kurduğunda, ateistlerin onun bu şakalarına gülmek ya da sessiz kalmak yerine, bu alt başlığın yanlış ve hakaretamiz olduğuna işaret etmeleri gerekir. Böylesi eleştiriler, eğer varsa, ateistler arasındaki dayanışmayı zedelemesin. Ateizmi, ateistlerin, pek çok teistin iddia ettiği gibi kaba, samimiyetsiz ve gayri dürüst olmadıklarını göstererek desteklemiş olurlar. Ateistler, ateizmin aşırılıklarına karşı durmadıkça teistlerin dini inançların aşırılıklarına karşı durmalarını bekleme-meleri lazım.

Nezaketsizlik, ateistlerin sessiz kalmaları demek değildir. Dini inançlara yöneltilecek eleştiriler nedense kabalık ya da anayasaya aykırılık olarak görülüyor; ancak hiç de öyle değildir (çünkü yasanın Birinci Tadilinde yer alan dinle ilgili maddeler sadece hükümet için geçerlidir). Dine, ne konuştuğu anlaşılmayan bunamış bir akraba gibi muamele etmek ne dindarlar açısından adilane ne de inanmayanlar açısından aydınlatıcı olur. Ateistlerin her dini iddiaya seslerini yükseltmemeleri gerekir. Bir arkadaşımız bir krizle başa çıkabilmek için Tanrı inancına ihtiyaç duyduğunda, ateist olduğunuzu ilan etmek ve dini görüşlerinin saçmalığı-

71. Hitchens, *God Is Not Great*.

ğından dem vurmak yakışıksızdır. Bununla birlikte, ateistlerin seslerini yükseltecekleri ve yükseltmeleri gereken pek çok olay vardır. Örneğin, politikacıların hükümet politikalarını sorgusuz sualsiz dine yaslamalarına izin vermemeliyiz. Dinin akademik ve genel tartışmaları çarpıtmasına izin vermemeliyiz. Bu zamanlarda ateistler seslerini yükseltmelidirler. Gerçek gelişmeye giden yegâne yol da budur.

Ateist ve agnostikler dinin pek çok yönünü de değerlendirmelidirler. Ben sadece kirli camlardan, katedralin mimarisinden ve hemen hepsinden hoşlandığım ilahilerden bahsetmiyorum. “Amazing Grace” çok güzel, hatta şarkıyken bile. Eğer ateistler bunu anlayamadıysa, yaşamları zenginleşmemiştir. Daha da önemlisi, pek çok vaazdan ve Kitab-ı Mukaddes’ten bilgelik akıyor. Bazen o bilgeliği gün yüzüne çıkarmanız için egemen nefret dilini ve mitolojiyi kazımanız gerekebilir fakat mitlerde insani kaygılarla ilgili önemli içgörüler var. Ateistler vaazlardan ve Kitab-ı Mukaddes’ten Tanrı’ya iman dışında bir şeyler öğrenebilirler. Bu pek şaşırtıcı bir şey değil; çünkü dinler ve vaizler sağduyunun uzağına düşmedikçe sorun yok.

Ateist ve agnostiklerin neyi veremeyeceklerini kabul etmeleri de önemlidir. Örneğin, dinin güven duygusunu veremezler. İnsanlar yaşamları için bir amaç ve rehberlik peşindeler. Aksi takdirde ortalık tercihlere gark olur. İnsanlar sorularına cevap da arıyorlar. Aksi takdirde, güvensizlik egemen olur. Din bu insanların ihtiyaç duydukları rehberlik ve cevapları verir. Ateist ve agnostikler bu basit kesinliği veremezler. Ancak, bütün bunları çözemiyor olmamız Tanrı’nın varsayılması için neden olamaz. Daha çok, alçakgönüllü olma ve ne sizin ne de benim tüm gizemleri çözebileceğimizi kabul etme nedenidir bu. Ateist ve agnostikler, hepimizin aynı gemide olduğumuzu kabul ederek, basit, belli cevaplar peşinde koşmalarını azaltabilirler; yaşamımızdaki önemli konularda emin olduğumuz çok az şey var. Ateist ve agnostiklerin, insanların belirsizlikler içinde yaşamayı öğrenmelerine yardımcı olmaları gerek.

Belirsizlik sadece ateistlere özgü bir şey değil. Sonumuzun cennet olacağına inanmak rahatlatıcı bir şeydir de; ancak bu yaşamdaki sorunları daha hoş görülebilir kılsa. Ve insanlar bizi ya da dostlarımızı incittiklerinde, Tanrı’nın onları oradan çıkaracağına –elbette sonsuz azaba uğratmadan– inanmak da hoş. Dindarlar dinlerine daha fazla insanın inanmasının iyi olacağını da düşünüyorlar; fakat ateist ve agnostiklerde bu toplumsal dayanışma türü yok. Ateist ve agnostiklerin, size geçmişte pek çok kişinin sizinle hemfikir olduğu ve gelecekte de olacağını sezinleyebilecek gelenekle de bağlantıları yok ayrıca. Seküler insanlar din-

darların dinden elde ettiklerini tanımaları gerekir, böylece Tanrı inancı olmadan bu gerek ve arzuların nasıl karşılanacağına dair daha yaratıcı fikirler geliştirebilirler.

Ateistler muhtaç insanlara nasıl yardım edileceği konusunda da dinden ders çıkarabilirler. Ben Memphis'in kuzeyindeki koleje gitmeye başladığımda Evangelik Hristiyanlığa geçmiştim. Çok yalnızdım çünkü okul arkadaşlarım güneyli aksanıyla dalga geçiyorlardı. Bu sıkıntılı zamanlarımda, bana her zaman samimi yaklaşan ve beni görmekten memnun oluyor gözüken tek bir grup vardı: Hristiyan Kardeşliği. Bu Hristiyanlar tam da ihtiyacımın olduğu zamanda bana kucak açtılar; minnettarım. Ateist ve agnostiklerin bu Hristiyanların yaptıklarından ders almaları gerek.

Kilise ve dinlerin inananlar üzerinde başkalarını umursama ve muhtaç kişilere yardım etme konusunda inananları teşvik ettiği de açıktır. Ateist ve agnostiklerin çocukların ve dostların çok daha şefkatli olmaları için nasıl bir eğitim yöntemi uygulayacaklarını öğrenmeleri gerek. Muhtaçlara yardımın kendinizi mutlu etmenin ve yaşamınıza anlam katmanın en iyi yollarından biri olduğu mesajını yaymak yararlı bir adım olabilir. Seküler toplulukların da, Etnik Kültür ve Amerikan Hümanistleri Derneği gibi, ateistlerin anlamlı törenler ve yapıcı ortak eylemlerde bir araya gelebilecekleri kurumlar oluşturmaları gerek. Bu kurumlar, ateizmin tehlikeli olmadığını ve gerçek ahlaki yozlaştırmadığını gösterecektir.

Bütün bunlar Tanrı'ya inanmadan da yapılabilir, dolayısıyla ateistlerin dinin iyi tarafını göz ardı etmeleri için bir neden yoktur. Ancak ateist ve agnostiklerin, özellikle zararlı hükümet politikalarına yol açtığına dinin aşırılıklarının yanı sıra dindeki sahtelikleri eleştirmeyi sürdürmeleri gerekir. Fakat -zararın önlenmesi ve kaçınılması gibi- sekülerin de, dindarların da paylaştıkları hedeflere nasıl ulaşılacağı hakkında dinden ders çıkarabilirler.

Nihayet, ateist ve agnostiklerin yaşamlarını başkalarına örnek haline getirmeleri gerek. Bu tema dini vaazlarda çok geçer; fakat seküler insanlar için de geçerlidir. Eğer ateist ve agnostikler, iyi işler yaparak iyi insanlar olduklarını gösterirlerse, teistlerin ateizmin ahlaksızlığa yol açtığını kolaylıkla söyleyebilmeleri güçleşecektir.

Bu son bölüm bir vaaz gibi gelebilir size; o yüzden ana konuma döneyim. Ahlakın dinle ya da Tanrı'yla ilgisi yoktur, dolayısıyla ateistler her halükârda ahlaksız demek değildir. Herkese bunu anlatabilsek, her şey daha iyi olacak.

Dizin

A

ABD 10, 17, 20, 22, 24, 31, 37, 39, 40, 49, 117
adalet 16, 98
Âdem, Hz. 28
Afrika 38
agnostik 9, 13, 36, 38, 39, 43, 51, 55, 108
ahlak 9, 10, 11, 13, 39, 40, 46, 50, 51, 54, 55, 61, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 85, 87, 88, 89, 91, 93, 96, 102, 103, 105, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 115, 117, 119
ahlaksızlık 15, 26, 29, 31, 36, 40, 42, 45, 56, 64, 75, 77, 86, 90, 101, 117
akıl 13, 21, 22, 27, 41, 65, 118
Allah 13
Allen, Woody 103
Annie Hall 103
antagonizma 119
apateist 13
Aristocu 21
Asimov, Isaac 30
Asya 38
aşk 17, 73

ateist 9, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 46, 48, 49, 50, 51, 55, 65, 76, 79, 81, 96, 100, 101, 105, 108, 119, 121, 122, 123

Avustralya 20
ayırımcılık 44, 45, 46, 51, 53
azınlık 74

B

Balkanlar 38
barış 16, 21
bencillik 94
Berkowitz, David 105, 110
bilgelik 122
bilgi 23, 26, 107, 108
birey 77
Brooks, Arthur 46, 48, 49
Budizm 11
Bush, George W. 10, 118
Bush, George H. W. 20
Büyük Tufan 99

C

Cadılar Bayramı 28

Carter, Jimmy 10, 120
cehennem 48, 93, 97, 101, 102, 103,
121
cemaat 39, 40, 50, 76, 77, 120, 121
Cenevre Sözleşmesi 91
cennet 16, 48, 97, 100, 101, 102, 103,
122
cin 13, 31
cinayet 25, 27, 29, 34, 37, 38, 39, 66,
82, 87, 100, 112
cinsellik 40
cinsel taciz 40
cinsiyet 67, 120
Craig, William Lane 12, 19, 98, 110
Crick, Francis 30
Curie, Marie 30
çevre kirliliği 53
çocuk istismarı 41

D

Dalai Lama 31
Darwin, Charles 27
Dawkins, Richard 21, 22, 34
Dennett, Dan 21, 22
devlet 9, 49, 117, 118
dindarlık 45, 89
dindar toplum 37, 46
dogma 89
doğadışı 72, 73
doğaüstü 75, 84
doğum kontrolü 36, 73, 117
D'Souza, Dinesh 19, 20, 27, 28, 32,
44, 83, 110, 111, 114
dua 10, 11, 26
dürüstlük 23

E

Edison, Thomas 30
Efesoslular 41, 42, 101, 102, 112, 113,
115
eğitim 37, 54, 96, 117, 123
Eksodus 66, 91, 98, 111, 112, 113,
114
embriyonik kök hücre araştırması
54, 117
empirik 24, 38, 44, 51, 54, 66, 77

Endonezya 38
Engizisyon 32, 34
ensest 75, 76, 77, 112
epistemoloji 24, 83
erdem 51, 69
eşitlik 16
Evangelik (Evangelist) 10, 11, 12, 13,
15, 16, 17, 19, 20, 24, 28, 30, 31, 44,
46, 61, 68, 81, 82, 83, 102, 103, 120,
123
evrim 54, 64, 79, 80, 81, 117, 118

F-G

felsefe 24
Gandhi, Mohandas 31
geleneksel 11, 13, 19, 72, 73, 90, 110,
111, 118, 121
geleneksel ahlak 110, 111
Gert, Bernard 7, 58, 94
Gillis 20
gizem 110
Gore, Al 10
güven 77, 119, 122

H

Haidt, Jonathan 7, 70
hakikat 16
Harris, Sam 21, 22, 34
Hauser 66
hayalet 13, 18, 31
hayırseverlik 46, 51
Hristiyan Kardeşliği 123
Hristiyanlık 10, 11, 29, 61, 114
hırsızlık 29, 39, 51, 77
Hinduizm 11
Hispanik 18, 106
Hitchens, Christopher 21, 22, 34,
121
Hitler, Adolf 32, 33, 34
Hobbes, Thomas 53
Holokost 32
homofobik 45
homoseksüellik 36, 74, 118
hoşgörüsüzlük 45, 46
Houdini, Harry 72
Hume, David 27

- I-İ**
 Irak 118
 İblis 29
 İbraniler 25, 102, 112
 içsel sezinti 44
 ideoloji 33
 iletişim 22, 23
 iman 9, 21, 29, 98, 102, 117, 122
 İncil (Yeni Ahit) 9, 15, 44, 53, 93, 112, 114, 115
 intihar 37
 İsa, Hz. 21, 29, 44, 98, 99, 100, 102
 İslamiyet 11
 istismar 38, 41, 46, 51, 77
 İsveç 37, 38
 işkence 45, 93
 iyilik 25, 46, 51, 71, 110
- J**
 Japonya 37, 38
 Jensen, Gary 37
 Jillette, Penn Fraser 30
- K**
 kaos 36
 Katolik 11, 18, 20, 32, 33, 40
 kehanet 44
 Kitab-ı Mukaddes 9, 15, 25, 26, 28, 29, 41, 42, 44, 45, 47, 61, 72, 74, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 108, 112, 114, 115, 119, 120, 122
 Koloseliler 41, 112, 113
 komünist 33
 kontraktualizm 69
 konvansiyonalizm 69
 kölelik 45, 80
 kötülük 12, 27, 98
 Krishna 13
 kutsal 24, 25, 29, 36, 45, 50, 68, 75, 78, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 99, 100, 105, 108, 109, 110, 111, 119
 kutsal emir teorisi 82, 86, 89, 90, 92, 100, 105, 109
 Kutsal Ruh 25, 102
 Kuzey İrlanda 38
- kültür 21, 22, 67, 106, 119, 121
 kürtaj 36, 37, 53, 54, 117, 118
- L**
 Levililer 36, 45, 47, 74, 112, 113
 liberal 11, 41, 49, 70, 118, 119
 liberalizm 118
 liberterler 118
 Little, Bruce 7, 114
 Luka 25, 44, 47, 113, 114, 115
- M**
 Maher, Bill 16
 Mao 32, 33, 34, 45
 Markos 25, 44, 98, 113, 115
 Maslow, Abraham 30
 masturbasyon 72, 73
 Matta 21, 25, 44, 47, 53, 60, 98, 102, 110, 113, 114, 115
 mazoşist 58, 61
 Meseller 41, 112
 Mesih 41, 102
 metafizik 24
 metodist 40
 milliyetçi 33
 mitoloji 122
 modern dünya 13, 114
 Mormon 17, 18
 muhafazakâr 41, 49, 118, 119
 mutluluk 97
 Müslümanlar 29
- N**
 natüralist 75
 Nazi Partisi 32
 nekrofil 75, 76, 77, 112
 nesnel ahlak 55
 nesnellik 68
 Nessie 13, 31
 New England 37
 Nietzsche, Friedrich 9, 79
 nihilizm 69, 81
 Nixon, Richard M. 20
 nonkognitivizm 69
 Nucci, Larry 90

O-Ö

Obama, Barack 10, 21
oğlancılık 75
Ortadoğu 38
Ortodoks 33
Orwell, George 30
otorite 84, 90
ölüm cezası 53, 84, 117
önyargı 28, 31, 44, 45
özgürlük 16, 55, 58, 64
öznellik 68
özsayı 107

P

Paul, Gregory 37, 38, 101
Pauling, Linus 30
Pearson, Carlton 120, 121
pedofil 40
Petrus 41, 112, 113
pornografi 53, 118
pozitif ayrımcılık 53
Protestan 41

R

Randi, James 30
Romalılar 27, 29, 36, 44, 74, 101, 102,
112

S-Ş

sadakat 70, 71
Sagan, Carl 30
sağduyu 89, 99
sapkınlık 36
savaş 38, 53, 68, 91, 118
saygı 16, 23, 26, 71, 111
seks 39, 42, 64, 73, 74, 113
sekülerist 13
seküler toplum 24, 27, 35, 36, 37, 38,
40, 42, 46, 50, 51
Selanikliler 25
Sen, Amartya 30
septisizm 41, 49
sevgi 9, 73, 74, 111
Shepard, Matthew 45
Sinnott-Armstrong, Elizabeth (Liz)
12, 19, 106, 110

siyah 106
Sodom ve Gomore 28
sofuluk 42
soykırım 5, 63, 112
Stalin, Joseph 32, 33, 34, 45
Stanton, Elizabeth Cady 30
Stark, Pete 18
sübjektif 9
sübyancılık 36
Şabat Günü 82, 111, 112
şehvet 74
şeytan 37, 38, 110

T

Taylor, Robert 9
tecavüz 19, 25, 29, 55, 56, 77, 80, 82,
86, 87, 88, 89, 96, 110
teist 15, 17, 19, 21, 22, 27, 28, 30, 36,
51, 55, 68, 73, 89, 120
telekinezi 31
Teller, Raymond Joseph 30
terör 21
Tesniye 15, 91, 98, 111, 112, 113
Tevrat (Eski Ahit) 25, 35, 79, 105,
114, 117
Thor 13
Turing, Alan 30
tutku 74
Twain, Mark 30

U-Ü

umut 9, 15, 37
uyuşturucu 39, 118
uzay gemileri 18

V

vahiy 78, 109, 121
vakıf 49, 85, 100, 109
varoluş 16, 24, 103
vatanseverlik 71, 112
vejetaryenlik 53
vicdan özgürlüğü 16

W

Warren, Rick 10
Watson, James 30

Waugh, Evelyn 35

Wikipedia 30, 31

Y

Yahudilik 11

yalan 19, 29, 42, 53, 56, 111

yamyamlık 75, 76, 112

yaratışçılık 16

yeniden diriliş 16

yoksulluk 37

Young, Liane 66

Yuhanna 30, 44

Z

zarar esaslı seküler teori 75, 92

Zeus 13, 18

Zimbabve 20

zina 15, 29, 113, 120

İlk sözcüğün üstü niye çizili? Çünkü bu kitabın amacı, Tanrısız ahlak konusunda bir sorun olmadığını göstermektir.

Felsefe profesörü Walter Sinnott-Armstrong, dini ele alırken esasen ahlakın neden hiçbir anlam taşımadığını göstermek amacıyla bu kitabı yazdığını belirtir.

Dostoyevski'nin roman kahramanı İvan Karamazov, "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır" der. Bu dogmayı kabul eden ateistler, ahlakın sübjektif olduğuna hükmederler. Bu dogmayı kabul eden teistlerse, ateistlerin tehlikeli olduklarına inanır. Bu çekişmede her iki tarafın da hatalı olduğunu ve gaflarının, "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır" biçiminde müştereken yaptıkları yanlış varsayımlarından kaynaklandığını göstermek isteyen bu kitap, Karamazov'un bu popüler ifadesine yönelik uzunca bir tekziptir. "Tanrı öldüyse, her şey mubahtır" varsayımı konusunda insanların sadece iki seçenekleri var: Ya (a) Tanrı'ya inanmak ve bir dine mensup olmak ya da (b) kendilerinin ve dostlarının ahlaken iyi olmadıklarını ve kendilerine zarar verenlerin ahlaken kötü olduklarını; çünkü hiçbir şeyin gerçekten ahlaken iyi veya kötü, doğru veya yanlış olmadığını kabul etmek zorundalar. Çoğu kimse bir üçüncü seçeneği arzulamaktadır; bunun nedenini anlamak kolay. Tanrı'ya inansalar bile, herhangi bir Tanrı'ya ya da kendi inandıkları Tanrı'ya inanmayan arkadaşlarıyla paylaşabilecekleri bir ahlak istiyorlar hâlâ. Ahlakın kapsamına ilişkin bazı görüşleri bir kenara attığımızda, dostlukların, toplumların ve ülkelerin nasıl ayakta kalacağını tahmin etmek zordur.

Bu kitapta yazar, Tanrı'nın varlığı aleyhine üç argüman sunuyor. Buna göre: Birincisi, mutlak güce sahip ve toptan iyi bir Tanrı, dünyamızdaki kötülük miktarı ve türleriyle bağdaşmamakta. İkincisi, ebedi ve değişmez bir Tanrı'nın zaman içindeki olaylarda hiçbir etkisi olamaz, dolayısıyla dünyayı yaratamaz veya dualara cevap veremez. Üçüncüsü, eğer Tanrı olsaydı, O'nun varlığı açısından bizim bulabileceğimizden çok daha iyi kanıtlarımız olurdu. Bu argümanların hiçbiri, ahlakın Tanrısız ne kadar bağlayıcı olduğuna dair hiçbir emare sunmamaktadır.

Dini inançlara saygı duymak ve nezaket, ateistlerin sessiz kalması demek değildir. Dini inançlara yöneltilecek eleştiriler nedense kabalık ya da anayasaya aykırılık olarak görülüyor; ancak hiç de öyle değildir.

Bu konuları düşünüp merak edenler için zevkle okunacak bir kitap *Tanrısız Ahlak?*

